

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

ALTUN YARUK SEKİZİNCİ KİTAP'IN SÖZ DİZİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Elif KÜÇÜK

Danışman

Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Elif KÜÇÜK tarafından, Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK danışmanlığında hazırlanan “Altun Yaruk Sekizinci Kitap’ın Söz Dizimi” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 12.7.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Salim KÜÇÜK Ordu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐
			Ret
Üye (Danışman)	Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐
			Ret
Üye	Doç. Dr. Nuh DOĞAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐
			Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Dönem Projesi tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza
... / ... / 2021
Elif KÜÇÜK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: Altun Yaruk Sekizinci Kitap'ın Söz Dizimi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 21.06.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 18

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

İmza
21/06 / 2021
Salih DEMİRBİLEK

ÖZET

ALTUN YARUK SEKİZİNCİ KİTAP'IN SÖZ DİZİMİ

Elif KÜÇÜK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Temmuz/2021

Danışman: Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK

Altun Yaruk Sudur, Budist Uygur edebiyatının en önemli ve en hacimli eserlerinden birisidir. On kitaptan oluşan eser üzerine bugüne kadar metin yayımı ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışma Eski Uygur Metinlerinden Altun Yaruk'un 8. kitabı üzerine yapılmış bir söz dizimi (sentaks) çalışmasıdır. Tez kendi içerisinde bir Giriş ve iki ana bölüm (Kelime Grupları-Cümle) dışında Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde; Eski Uygurca ve Eski Uygurlar hakkında kısaca bilgiler verilmiş, sonrasında da teze kaynaklık eden Altun Yaruk hakkında geniş bilgiler verilmiştir.

Tezin ilk bölümü olan Kelime Grupları'nda ilk olarak kelime grupları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından metinde geçen bütün kelime grupları, özellikleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin İkinci bölümde Cümle üzerine durulmuştur. Metinde geçen cümleler özellikleri ile alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Tezin Sonuç bölümünde yapılan incelemeler değerlendirilerek dönemin dili, eserin üslubu ve değeri üzerine yargılarda bulunulmuştur.

Kaynakça bölümü ile sona eren tezimizde ise tezi oluştururken kullanmış olduğumuz kaynaklar, doğrudan ve dolaylı olarak belirtilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eski Türkçe, Eski Uygur Türkçesi, Altun Yaruk, Budist Uygur edebiyatı, söz dizimi, kelime grupları

ABSTRACT

ALTUN YARUK'S EIGHTH SYNTAX

Elif KÜÇÜK

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Turkish Language and Literature

Master, July/2021

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Salih DEMİRBILEK

Altun Yaruk Sudur is one of the most important and voluminous works of Buddhist Uyghur literature. There have been many studies on the publication of texts on the work consisting of ten books. This study is a syntax study on the 8th book of Altun Yaruk, one of the Old Uyghur Texts. Apart from an introduction and two main sections (word groups-sentences), the thesis consists of conclusion and bibliography sections.

In the introduction part of our study, brief information about Old Uyghur and Old Uyghurs is given, and then extensive pieces of information are given about Altun Yaruk, which is the source of the thesis.

In the Word Groups, which is the first part of the thesis, information about the word groups is given first. Then, all the word groups in the text were tried to be determined with their features. The sentences in the text were examined in sub-titles with their features.

In the conclusion part of the thesis, judgments were made on the language of the period, the style, and the value of the work, by evaluating the examinations.

In our thesis, which ends with the bibliography section, the sources we used while creating the thesis are stated directly and indirectly.

Keywords: Old Turkish, Old Uyghur Turkish, Altun Yaruk, Buddhist Uyghur Literature, syntax, word groups.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Altun Yaruk Sudur, Budist Uygur edebiyatının en önemli ve en hacimli eserlerinden birisidir. On kitaptan oluşan eser üzerine bugüne kadar metin yayımı ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Eski Uygur Metinlerinden Altun Yaruk'un 8. kitabı üzerine yapılmış bir söz dizimi çalışması olan tezimiz, kendi içerisinde bir Giriş ve iki ana bölüm (Kelime Grupları-Cümle) dışında Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde; Eski Uygurca ve Eski Uygurlar hakkında kısaca bilgiler verilmiş, sonrasında da teze kaynaklık eden Altun Yaruk hakkında geniş bilgiler verilmiştir.

Tezin ilk bölümü olan Kelime Grupları'nda ilk olarak kelime grupları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından metinde geçen bütün kelime grupları, özellikleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin İkinci bölümde Cümle üzerine durulmuştur. Metinde geçen cümleler özellikleri ile alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Tezin Sonuç bölümünde yapılan incelemeler değerlendirilerek dönemin dili, eserin üslubu ve değeri üzerine yargılarda bulunulmuştur.

Kaynakça bölümü ile sona eren tezimizde ise tezi oluştururken kullanmış olduğumuz kaynaklar, doğrudan ve dolaylı olarak belirtilmiştir.

Yüksek lisans öğrenciliğim boyunca ve bu çalışmanın her aşamasında, hoşgörüsünü, yardımlarını ve bilgilerini esirgemeyen hocam, Doç. Dr. Salih Demirbilek'e teşekkürü bir borç bilirim.

Elif KÜÇÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Eski Türkçe.....	1
1.2. Uygur Tarihi	2
1.3. Uygur Edebiyatı	4
1.4. Eski Uygur Türkçesi Metinleri.....	5
1.5. Altun Yaruk.....	5
1.6. Altun Yaruk Sekizinci Kitap	6
2. KELİME GRUPLARI.....	8
2.1. İsim Tamlaması	9
2.1.1. İsim Tamlaması Çeşitleri	10
2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması	10
2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	11
2.1.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması	13
2.1.1.4. Devrik İsim Tamlaması.....	14
2.1.1.5. Eksiz Tamlama.....	14
2.1.2. İsim Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Durumu	15
2.1.2.1. Tamlayanı Tekrar Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	15
2.1.2.2. Tamlayanı İsim-Fiil Grubu Olan İsim Tamlamaları	16
2.1.2.3. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan İsim Tamlaması.....	16
2.1.2.4. Tamlayanı Unvan Grubu Olan İsim Tamlamaları	17
2.1.3. Cümledeki Görevlerine Göre İsim Tamlaması.....	17
2.1.3.1. Özne Göreviyle Kullanılan İsim Tamlaması.....	17
2.1.3.2. Nesne Göreviyle Kullanılan İsim Tamlaması.....	18
2.1.3.3. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İsim Tamlaması	19
2.1.3.3.1. Yaklaşma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan İsim Tamlamaları	19
2.1.3.3.2. Bulunma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan İsim Tamlamaları .	19
2.1.3.4. Zarf Olarak Kullanılan İsim Tamlamaları.....	20
2.1.3.5. Yüklem Olarak Kullanılan İsim Tamlamaları.....	20
2.1.4. İsim Tamlamalarındaki Diğer Durumlar	20
2.1.4.1. Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları	20
2.1.4.2. Birden Fazla Tamlayanı Olan İsim Tamlaması	21

2.1.4.3. Tamlayanı ile Tamlananı Arasına Sıfat Unsuru Giren İsim Tamlaması	22
2.2. Sıfat Tamlaması.....	23
2.2.1. Sıfat Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Durumu	24
2.2.1.1. Sıfat Tamlamalarının Tamlayan olarak kullanılması	24
2.2.1.2. Sıfat Tamlamalarının Tamlanan olarak kullanılması	25
2.2.1.3. Sıfat Tamlamasında İkillemelerin İsim Unsuru Olarak Kullanılması	26
2.2.1.4. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	26
2.2.1.5. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması	26
2.2.2. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları	27
2.2.2.1. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları	28
2.2.2.2. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan İsim Tamlamalar	28
2.2.3. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	29
2.2.3.1. İkillemenin Sıfat Unsuru Olarak Kullanıldığı Tamlamalar.....	29
2.2.3.2. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Tamlamalar.....	29
2.2.3.3. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Tamlamalar	30
2.2.4. Cümledeki Görev Yönünden Sıfat Tamlamaları	30
2.2.4.1. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Görev Yapması.....	30
2.2.4.2. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması	31
2.2.4.3. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	31
2.2.4.4. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olarak Görev Yapması	32
2.3. Tekrar / İkilme Grubu.....	33
2.3.1. Aynı Kelimenin Kullanımıyla Oluşan Tekrarlar	33
2.3.2. Eş Anımlı Kelimelerden Oluşan Tekrarlar	34
2.3.3. Yakın Anımlı Kelimelerden Oluşan Tekrarlar	35
2.3.4. Tekrarların Kelime Grupları İçindeki Durumu.....	35
2.3.4.1. Tekrarların Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Görev Yapması.....	35
2.3.4.2. Tekrarların Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Görev Yapması.....	36
2.3.4.3. Tekrarların İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsuru Olarak Görev Yapması.....	36
2.3.5. Cümledeki Görevi Yönünden Tekrarlar	37
2.3.5.1. Tekrarların Cümlede Özne Olarak Görev Yapması.....	37
2.3.5.2. Tekrarların Cümlede Nesne Olarak Görev Yapması	37
2.3.5.3. Tekrarların Cümlede Zarf Olarak Görev Yapması	37

2.3.5.4. Tekrarların Cümlede Yüklem Olarak Görev Yapması	38
2.4. Sıralama Grubu.....	39
2.4.1. Cümledeki Görevi Yönünden Sıralama Grubu.....	40
2.4.1.1. Sıralama Grubunun Özne Olarak Görev Yapması.....	40
2.4.1.2. Sıralama Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	40
2.4.1.3. Sıralama Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması	41
2.5. Bağlama Grubu.....	42
2.5.1. Ekli Bağlama Grubu	43
2.5.1.1. + <i>lı</i> / + <i>li</i> ... + <i>lı</i> / + <i>li</i> “ve” Ekleri ile Kurulan Bağlama Grubu	43
2.5.2. Edatlı Bağlama Grubu	43
2.5.2.1. Birle “İle, Beraber” Edatı ile Kurulan Bağlama Grubu	44
2.5.2.2. Takı “Ve” Edatı ile Kurulan Bağlama Grubu	44
2.5.2.3. Ulatı “Ve, İle” Edatı ile Kurulan Bağlama Grubu	45
2.5.2.4. Yme “Ve, Ayrıca, Bile” ile Kurulan Bağlama Grubu.....	46
2.5.2.5. Ap “Hem ... Hem ...” ile Kurulu Bağlama Grubu	47
2.5.2.6. Azu “Veya” ile Kurulu Bağlama Grubu	48
2.5.3. Bağlama Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	48
2.5.3.1. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	48
2.5.4. Cümledeki Görevi Yönünden Bağlama Grubu.....	49
2.5.4.1. Bağlama Grubunun Özne Olarak Görev Yapması.....	49
2.5.4.2. Bağlama Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	49
2.5.4.3. Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	50
2.5.4.4. Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması	50
2.6. İyelik Grubu	50
2.6.1. İyelik Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	50
2.6.1.1. Birinci Unsuru Şahıs Zamiri Olan İyelik Öbekleri	50
2.6.1.1.1. Teklik 1. Şahıs.....	51
2.6.1.1.2. Teklik 2. Şahıs.....	51
2.6.1.1.3. Teklik 3. Şahıs.....	51
2.6.1.1.4. Çokluk 1. Şahıs	51
2.6.1.1.5. Çokluk 2. Şahıs	51
2.6.1.1.6. Çokluk 3. Şahıs	51
2.6.2. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubu.....	51
2.6.3. Tamlayanı ile Tamlananı Yer Değiştirmiş İyelik Grubu	52
2.6.4. Cümledeki Görevi Yönünden İyelik Grubu	52
2.6.4.1. İyelik Grubunun Özne Olarak Görev Yapması.....	52

2.6.4.1.1. Tamlayanı Düşmüş İyelik grubunun özne olarak görev yapması	52
2.6.4.2. İyelik Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	53
2.6.4.2.1. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması.....	53
2.6.4.3. İyelik Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	54
2.6.4.4. İyelik Grubunun Zarf Olarak Görev Yapması	54
2.6.4.4.1. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Zarf Olarak Görev Yapması	54
2.7. Âitlik Grubu	54
2.7.1. Yalın Hâldeki İsimle Kullanımı ile Âitlik Grubu Oluşturması	54
2.7.2. Bulunma Hâli ile Birlikte Kullanımıyla Âitlik Grubu Oluşturması	55
2.7.3. Edat Grubu Hâlindeki Kelime Gruplarında Âitlik Grubu	55
2.7.4. Âitlik Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	56
2.7.4.1. Âitlik Grubunun ve Âitlik Eki Alan İsmi Sıfat Tamlamasında “Sıfat Unsuru” Olarak Kullanılması.....	56
2.8. Unvan Grubu	56
2.8.1. Unvan Grubunun Kelime Grubu İçindeki Durumu	57
2.8.1.1. Unvan Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	57
2.8.1.2. Unvan Grubunun İsim Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	57
2.8.2. Cümledeki Görevi Yönünden Unvan Grubu	58
2.8.2.1. Unvan Grubunun Cümlede Özne Olarak Görev Yapması	58
2.8.2.2. Unvan Grubunun Cümlede Nesne Olarak Görev Yapması	58
2.8.2.3. Unvan Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	58
2.9. Ünlem Grubu	59
2.9.1. Edatlarla Kurulanlar.....	59
2.9.1.1. ya edatı ile:	59
2.9.2. Eklerle Kurulanlar	59
2.9.2.1. +a / +e eki ile:.....	59
2.9.3. Cümledeki Görevi Yönünden Ünlem Grubu	60
2.9.3.1. Ünlem Grubunun Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılması	60
2.10. Sayı Grubu.....	60
2.10.1. Sayı Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	62
2.10.1.1. Özne Unsurunun Sıfatı Olarak Görev Yapan Sayı Grupları.....	62
2.10.1.2. Nesne Unsurunun Sıfatı Olarak Görev Yapan Sayı Grupları	62

2.10.1.3. Yüklem Unsurunun Sıfatı Olarak Görev Yapan Sayı Grupları	62
2.10.2. Cümledeki Görevi Yönünden Sayı Grubu.....	63
2.10.2.1. Sayı Grubunun Yüklem Olarak Görev Yapması	63
2.11. Edat Grubu	63
2.11.1. Basa “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu	64
2.11.1.1. İsim + Basa ile Kurulan Edat Grubu	64
2.11.1.2. İsim + Çekim Eki (+DA) + Basa ile Kurulan Edat Grubu.....	64
2.11.2. Berü “Berî” ile Kurulan Edat Grubu.....	64
2.11.2.1. İsim + Çekim Eki (+DIn) + Berü ile Kurulan Edat Grubu	64
2.11.3. Birle “İle” ile Kurulan Edat Grubu	65
2.11.3.1. İsim + Çekim Eki + Birle ile Kurulan Edat Grubu	65
2.11.4. Eyyin “Dolayı” ile Kurulan Edat Grubu.....	65
2.11.5. Ötrü “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu.....	66
2.11.5.1. İsim + Ötrü ile Kurulan Edat Grubu	66
2.11.6. Öze / Üze “İle, Üzeri” ile Kurulan Edat Grubu	66
2.11.7. Teg “Gibi” Edatı ile Kurulan Edat Grubu.....	67
2.11.8. Tegi “Kadar” ile Kurulan Edat Grubu	67
2.11.9. Üçün “İçin” ile Kurulan Edat Grubu	68
2.11.10. Kên “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu	68
2.11.10.1. İsim + Çekim Eki (+DA) + Kên ile Kurulan Edat Grubu.....	68
2.11.11. Edat Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	68
2.11.11.1. Edat Grubunda İsim Unsurunun Sıfat Tamlamasından Oluşması	68
2.11.11.2. Edat Grubunda İsim Unsurunun İsim-Fiil Grubundan Oluşması .	69
2.11.12. Cümledeki Görevi Yönünden Edat Grubu	70
2.11.12.1. Edat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	70
2.12. İsnat Grubu	70
2.12.1. Cümledeki Görevi Yönünden isnat Grubu	72
2.12.1.1. İsnat Grubunun Özne Olarak Kullanılması.....	72
2.12.1.2. İsnat Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	72
2.12.1.3. İsnat Grubunun Cümle Dışı Unsurun İçinde Kullanılması	72
2.13. İlgî Hali Grubu	72
2.14. Yaklaşma Grubu.....	73
2.15. Bulunma Grubu	74
2.16. Ayrılma Grubu	74
2.17. İsim-Fiil Grubu.....	76
2.17.1. -mAk (-mak/ -mek) Ekiyle Kurulu İsim-Fiil Grupları.....	76

2.17.2. İsim-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	77
2.17.2.1. İsim-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	77
2.17.2.2. İsim-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru olarak Kullanılması	77
2.17.3. -mak / -mek İsim-Fiil Eki ile Kurulan Tamlamalar	78
2.17.4. İsim-Fiil Grubunun İçerisine Bulunan Kelime Grupları	78
2.17.4.1. İsim Tamlaması	78
2.17.4.2. Sıfat Tamlaması	78
2.17.4.3. Tekrar Grubu	79
2.17.4.4. Birleşik Fiil Grubu	79
2.17.4.5. Edat Grubu	79
2.17.5. Cümledeki Görevi Yönünden İsim-Fiil Grubu	79
2.17.5.1. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Görev Yapması	79
2.17.5.2. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Görev Yapması	79
2.17.5.2.1. İsim-Fiil Grubunun Nesne İçerisinde Yer Alması	79
2.17.5.2.2. İsim-Fiil Grubunun Yüklem İçerisinde Yer Alması	80
2.17.5.2.3. İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümleci İçerisinde Yer Alması	80
2.17.5.2.4. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı İçerisinde Yer Alması ...	80
2.18. Sıfat-Fiil Grubu	80
2.18.1. -dAÇI (-daç / -deçi / -taç / -teçi) Eki ile Kurulanlar	81
2.18.2. -gII (-gı / -gli) Eki ile Kurulanlar	81
2.18.3. -(x)gmA (-gma / -gme / -igma / -ugma / -ügme) Eki ile Kurulanlar	81
2.18.4. -gU (-gu / -gü / -ku / -kü) Eki ile Kurulanlar	81
2.18.5. -gUIUg (-gulug / -gülüg) Eki ile Kurulanlar	82
2.18.6. -mAz (-maz / -mez) Eki ile Kurulanlar	82
2.18.7. -mİş (-mış / -miş) Eki ile Kurulanlar	83
2.18.8. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	83
2.18.8.1. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması	83
2.18.8.2. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayanın Sıfatı Olarak Kullanılması	83
2.18.8.3. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Tamlayan ya da Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	84
2.18.8.4. Sıfat-Fiillerin Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	85
2.18.9. Sıfat-Fiil İçerisinde Bulunan Kelime Grupları	85
2.18.9.1. İsim Tamlaması	85
2.18.9.2. Sıfat Tamlaması	85

2.18.9.3. Tekrar Grubu	86
2.18.9.4. Edat Grubu	86
2.18.10. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat-Fiil Grubu	86
2.18.10.1. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	86
2.18.10.2. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması	87
2.18.10.3. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	87
2.18.10.4. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Tümleci Olarak Kullanılması	88
2.18.10.5. Sıfat-Fiil Grubunun “Kergek” Alarak Cümlede “Yüklem” Olarak Kullanılması	88
2.19. Zarf-Fiil Grubu	88
2.19.1. -A, -I, -U (-a / -e, -ı / -i, -u/ -ü) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları	89
2.19.2. -dUkdA (-dukda / -dükde / -tukta / -tükte) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları	89
2.19.3. -gAlI (-galı / -geli / -kalı / -keli) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları.....	90
2.19.4. -gInçA (-gınça / -ginçe / -kınça / -kinçe) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları.....	90
2.19.5. -ken Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları	90
2.19.6. -mAdIn (-madın /- medin /-matın / -metin) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları	91
2.19.7. -mİşdA (-mışda/-mişde / -mışta /-mişte) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları.....	91
2.19.8. -Xp (-p /-ıp / -ip / -up / -üp) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları	91
2.19.9. Zarf-Fiil Grubunun İçerisine Bulunan Kelime Grupları.....	92
2.19.9.1. İyelik Grubu	92
2.19.9.2. İsim Tamlaması	92
2.19.9.3. Tekrar Grubu	92
2.19.9.4. Unvan Grubu	93
2.19.9.5. Birleşik Fiil Grubu	93
2.19.9.6. Sıfat Tamlaması	93
2.19.9.7. Sıfat- Fiil Grubu	94
2.19.10. Zarf-Fiil Grubunun Bir İsme Bağlı Olması	94
2.19.11. Zarf-Fiil Grubunun Cümlede Yan Cümle Olarak Görev Yapması	94
2.20. Birleşik İsim	95
2.20.1. Birleşik İsim Grubunun Kelime Grubu İçindeki Durumu	95
2.20.1.1. İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Görev Yapması	95

2.20.1.2. Sıfat Tamlamalarında Tamlayan Olarak Görev Yapması.....	95
2.20.1.3. Sıfat Tamlamalarında Tamlanan Olarak Görev Yapması.....	95
2.20.2. Cümledeki Görevi Yönünden Birleşik İsim Grubu	96
2.20.2.1. Birleşik İsim Grubunun Özne Olarak Görev Yapması	96
2.21. Birleşik Fiil Grubu.....	96
2.21.1. İsim Unsuru + Yardımcı Fiil ile Kurulanlar Birleşik Fiil Grupları	98
2.21.1.1. İsim + Bol- ile Kurulanlar	98
2.21.1.2. İsim + Kıl- ile Kurulanlar.....	99
2.21.1.3. İsim + Kol- ile Kurulanlar.....	100
2.21.1.4. İsim + Êt- ile Kurulanlar	100
2.21.2. Fiil + Yardımcı Fiil ile Kurulan Birleşik Fiil Grupları.....	101
2.21.2.1. Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil ile Kurulanlar	101
2.21.2.2. Fiil + İsim-Fiil Eki + Yardımcı Fiil ile Kurulanlar	101
2.21.2.3. Fiil + “-gAII Bol-” ile Oluşan Birleşik Fiil Öbeği	101
2.21.3. Modal Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller.....	102
2.21.3.1. -A + Tüket-	102
2.21.3.2. -A + Kör-.....	102
2.21.4. Modal Saygı Fiilleri ile Kurulan Birleşik Fiiller	102
2.21.4.1. Yarlıka-	102
2.21.4.2. Tegin-	103
2.21.4.3. Yükün-	104
2.21.4.4. Ötün-	105
3. CÜMLE.....	106
3.1. Cümle Unsurları	106
3.1.1. Yüklem	106
3.1.1.1. Fiil Cümlelerinde Yüklem	107
3.1.1.1.1. Basit Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	107
3.1.1.1.2. Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması	107
3.1.1.1.3. İsim-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması	107
3.1.1.1.4. Fiil-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması	108
3.1.1.1.5. Birleşik Fiillerin Deyimleşmiş İfadelerde Yüklem Olması	108
3.1.1.2. İsim Cümlelerinde Yüklem.....	109
3.1.1.2.1. Yükleme Tek Kelime Olan İsim Cümleleri.....	109
3.1.1.2.2. Yükleme Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri.....	109
3.1.1.2.2.1. Sıfat Tamlamasının Yükleme Olması.....	109

3.1.1.2.2.2. Tekrar Grubunun Yükleme Olması	109
3.1.2. Özne	110
3.1.2.1. Yalın veya Çokluk Hâlinde İsim Olan Özne.....	110
3.1.2.2. Teklik veya Çokluk Hâlinde Zamir Olan Özne	110
3.1.2.3. İkileme Olan Özne	110
3.1.2.4. Sıralı Özne.....	110
3.1.2.5. Zikredilmeyen (Gizli) Özne	111
3.1.2.6. Öznesi Tek Kelime Olan Cümleler	111
3.1.2.7. Öznesi Kelime Grubu Olan Cümleler	112
3.1.2.7.1. Bağlama Grubunun Özne Olması	112
3.1.2.7.2. Sıfat Tamlamasının Özne Olması	112
3.1.2.7.3. İsim Tamlamasının Özne Olması.....	113
3.1.2.7.4. Unvan Grubunun Özne Olması	114
3.1.2.7.5. Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması	114
3.1.2.7.6. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Özne Olması.....	114
3.1.2.7.7. Tekrar Grubunun Özne Olması	114
3.1.3. Nesne	115
3.1.3.1. Belirtili Nesne	115
3.1.3.1.1. +ğ / +g Ekiyle Nesne Olan Unsurlar	115
3.1.3.1.2. +nı / +ni Ekiyle Nesne Olan Unsurlar.....	116
3.1.3.1.3. +In Ekiyle Nesne Olan Unsurlar	116
3.1.3.1.4. Birinci Teklik Zamir Şahıstan Sonra +I Şeklinde Olan Nesnelere	116
3.1.3.1.5. Şeklen Belirtisiz, Anlamca Belirtili Olan Nesnelere	117
3.1.3.2. Belirtisiz Nesne	117
3.1.3.3. Nesne Olan Kelime Grupları.....	117
3.1.3.3.1. Tekrar Grubunun Nesne Olması	117
3.1.3.3.2. Bağlama Grubunun Nesne Olması.....	117
3.1.3.3.3. Sıfat Tamlamasının Nesne Olması.....	117
3.1.3.3.4. İsim Tamlamasının Nesne Olması	118
3.1.3.3.5. Unvan Grubunun Nesne Olması	118
3.1.3.3.6. İsim-Fiil Grubunun Nesne Olması	118
3.1.3.3.7. Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olması	119
3.1.4. Yer Tamlayıcısı	119
3.1.4.1. +kA Yaklaşma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları	119
3.1.4.2. +DA Bulunma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları	120
3.1.4.3. +DIn Ayrılma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları	120

3.1.4.3.1. Tek Kelimeden Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları.....	121
3.1.4.3.2. Kelime Grubundan Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları.....	121
3.1.4.3.2.1. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması.....	121
3.1.4.3.2.2. İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması	121
3.1.4.3.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	122
3.1.4.3.2.4. Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	122
3.1.4.3.2.5. Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması	122
3.1.5. Zarf Tümlenci	122
3.1.5.1. Ek Almadan Zarf Tümlenci Olan Unsurlar.....	123
3.1.5.2. Ek Alarak Zarf Tümlenci Olan Unsurlar	123
3.1.5.2.1. Eşitlik Hâli Eki Alan Zarf Tümlençleri.....	123
3.1.5.2.2. Vasıta Hâli Eki Alan Zarf Tümlençleri.....	124
3.1.5.2.3. Zarf-Fiil Ekiyle Teşkil Eden Zarf Tümlençleri.....	124
3.1.5.3. İsim Tamlaması Grubunun Zarf Tümlenci Olması.....	125
3.1.5.4. Tekrar Grubunun Zarf Tümlenci Olması	125
3.1.5.5. Edat Grubunun Zarf Tümlenci Olması	126
3.1.5.6. Sıfat Tamlaması Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması.	126
3.2. Yükleminin Türüne Göre Cümleler	127
3.2.1. İsim Cümlesi.....	127
3.2.1.1. İsim Soylu Kelimelerle Kurulanlar	127
3.2.1.1.1. <i>Bar</i> Unsuru ile Kurulan İsim Cümleleri.....	127
3.2.1.1.2. <i>Yok</i> Unsuru ile Kurulan İsim Cümleleri.....	127
3.2.1.2. Bildirme Görevli Yapılarla Kurulanlar	127
3.2.1.2.1. <i>er-</i> fiili ile kurulan isim cümleleri	127
3.2.1.2.2. İsim Unsuru + tetir ile kurulan İsim Cümleleri.....	128
3.2.1.2.3. Ol Şahıs Zamirinin Bildirme Göreviyle Kullanılması ile Kurulan İsim Cümleleri.....	129
3.2.1.3. Ek Fiil Alarak Yüklemlen Olan İsimler.....	129
3.2.2. Fiil Cümlesi	129
3.2.2.1. Geniş Zaman eki [-(A)r / -(X)r / -(y)Ur] ile Çekimlenmiş Fiiller..	130
3.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Eki [dX] ile Çekimlenmiş Fiiller	131
3.2.2.3. Gelecek Zaman Eki [-gAy/-gA / -çI] ile Çekimlenmiş Fiiller.....	132
3.2.2.4. Emir Kipleri ile Çekimlenmiş Fiiller	134
3.2.2.5. Yüklemlen Basit Zamanlı Olan Fiil Cümleleri.....	136
3.2.2.5.1. Geniş-Şimdiki Zaman	136
3.2.2.5.2. Görülen Geçmiş Zaman	136
3.2.2.5.3. Gelecek Zaman.....	136

3.2.2.5.4. Emir-İstek.....	137
3.2.2.6. Yükleme Birleşik Zamanlı Olan Fiil Cümleleri	137
3.2.2.6.1. Geniş-Şimdiki Zamanın Hikâyesi	137
3.2.2.6.2. Gelecek Zamanın Hikâyesi	138
3.2.2.6.3. Geniş-Şimdiki Zamanın Şartı.....	138
3.2.2.6.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....	138
3.3. Yükleminin Yerine Göre Cümleler	138
3.3.1. Kurallı Cümle (Sentence)	139
3.3.2. Devrik Cümle (inverted sentence)	140
3.3.2.1. Öznenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler	141
3.3.2.2. Nesnenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler.....	141
3.3.2.3. Yer Tamlayıcısının Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler... 141	
3.3.2.4. Zarfın Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler.....	142
3.3.2.5. Birden Fazla Ögenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler 142	
3.4. Yapılarına Göre Cümleler	143
3.4.1. Basit Cümle	143
3.4.1.1. Haber-Dilek Kipleri ile Oluşturulan Basit Çekimler	143
3.4.1.1.1. Şimdiki - Geniş Zaman ile Basit Çekim	143
3.4.1.1.2. Geçmiş Zaman ile Basit Çekim.....	144
3.4.1.1.3. Gelecek Zaman ile Basit Çekim.....	144
3.4.1.1.4. Emir / Diğer Kipler ile Basit Çekim	144
3.4.1.2. Yükleme Asıl Fiil Olan Basit Çekimli Cümleler.....	145
3.4.1.3. Yardımcı Fiil ile Kurulan Basit Çekimler.....	145
3.4.2. Birleşik Cümle	146
3.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle.....	147
3.4.2.1.1. Bir Esas Cümleye Bağlı Birden Fazla Şart Cümlesi.....	148
3.4.2.2. Sıralı Birleşik Cümle.....	148
3.4.2.2.1. Aynı Zamanlı Sıralı Birleşik Cümleler	149
3.4.2.2.2. Farklı Zamanlı Sıralı Birleşik Cümleler.....	149
3.4.2.2.3. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle.....	149
3.4.2.2.3.1. Özneleri Ortak Olanlar	149
3.4.2.2.3.2. Nesneleri Ortak Olanlar	150
3.4.2.2.3.3. Yüklemleri Ortak Olanlar	150
3.4.2.2.3.4. Yer Tamlayıcısı Ortak Olanlar.....	150
3.4.2.2.4. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle.....	150
3.4.2.3. İç İç Birleşik Cümle	151
3.4.2.3.1. Tep Tedi, Tep Ötüntü, Tep Yarlıkadı Kalıbıyla Kurulanlar	151

3.5. Anlamına Göre Cümleler	152
3.5.1. Olumlu Cümle	153
3.5.1.1. Olumlu İsim Cümleleri	154
3.5.1.2. Olumlu Fiil Cümleleri	154
3.5.1.2.1. Basit Çekimli.....	154
3.5.1.2.1.1. Geniş-Şimdiki Zaman ile Basit Çekim	154
3.5.1.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman ile Basit Çekim	155
3.5.1.2.1.3. Gelecek Zaman ile Basit Çekim.....	155
3.5.1.2.1.4. Emir / Diğer Kipler ile Basit Çekim	156
3.5.1.2.2. Birleşik Çekimli	156
3.5.1.2.2.1. Geniş-Şimdiki Zamanın Hikâyesi	156
3.5.1.2.2.2. Gelecek Zamanın Hikâyesi	156
3.5.1.2.2.3. Geniş-Şimdiki Zamanın Şartı.....	156
3.5.2. Olumsuz Cümle	157
3.5.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi.....	157
3.5.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi	157
3.5.2.2.1. -mA ile Kurulanlar	157
3.5.2.2.2. -mAz ile Kurulanlar	157
3.5.2.2.3. Ermez ile Kurulanlar	158
3.5.3. Soru Cümleleri.....	158
4. SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA	162

SİMGELER VE KISALTMALAR

B : Berlin nüshası

Bkz. : Bakınız

ÇE : Çekim edatı

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

F : Fiil

Haz. : Hazırlayan

İ : İsim

İT : İsim tamlaması

N. : Nesne

Ö. : Özne

Pb : Petersburg nüshası

S : Sayı

s. : Sayfa

TN : Tamlanan

TY : Tamlayan

TDK : Türk Dil Kurumu

Y. : Yüklem

YF : Yardımcı fiil

YT. : Yer tamlayıcısı

ZT. : Zarf tümleci

ST : Sıfat tamlaması

... : Metnin orijinalindeki eksik bölümü gösterir.

...2 : İkilemeyi gösterir.

<> : Yazıçevriminde, özgün metinde yazılmayan kısmı gösterir.

() : Ünlülerdeki eksik yazımı gösterir.

C : Cilt

R – M : Radlof – Malov

1. GİRİŞ

Üzerine söz dizimi yaptığımız Altun Yaruk Sekizinci Kitap adlı eser, Eski Uygur Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Türk dili tarihi içerisinde Eski Türkçenin ikinci dönemini Eski Uygurca oluşturur. Yazılı metinler ile Türkçeyi takip etmeye başladığımız Orhun Türkçesinde kesin ve net bir anlatım varken Eski Uygur Türkçesinde ise yerleşik yaşama geçen Uygurların yaşadıkları kültürel etkileşimin, değişimin ve yabancı dillerden yapılan tercümelemlerin etkisiyle başta dinî terimler olmak üzere çok sayıda kelime alınmış ve zengin dil yapısı kullanılmıştır.

Eski Türkçe döneminin ilk kolunu teşekkül eden Orhon Türkçesiyle taş kazınan eserlere baktığımızda sosyal hayatın, dönemin zihniyetinin eserle paralel olduğunu görürüz. Göçebe medeniyetine sahip Köktürklere dair anlatılanların savaş tasviri, geleceğe yönelik ikaz ve dikkatler, kahraman övgüleri olduğu görülür. Din değiştirerek savaşçıl özelliklerini kaybeden Uygurların dilinde değişimler olmuş, yabancı dillerden yapılan tercümelemlerin de etkisiyle dil farklı bir kimlik kazanmıştır.

Özellikle de Uygur metinlerinin “dini vaaz” üzerine kurulu olması ile dilin yapısı değişmiştir. İçerğın değişmesiyle birlikte Eski Uygur Türkçesi döneminde yabancı dillerden gelen kelimelerin sayısı daha önce de belirttiğimiz gibi tercüme yoluyla çok artmış, ana cümlelere ek olarak uzun cümleler ortaya çıkmış ve Türkçenin ifade gücü zenginleşmiştir.

1.1. Eski Türkçe

Türk dili tarihinde “Eski Uygurca”, “Eski Uygur Türkçesi” ile göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçen Uygurların Maniheizm ve Budist kültür çevrelerinde oluşturdukları edebiyatın dili kastedilmektedir. Türk dilini, metinle ve “Türk” adı ile takip edebildiğimiz bir dönemdir. Türk yazı dili tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen bu dönemde Türkçe işlek bir yazı dili olarak kullanılmıştır. Başlangıç aşaması Köktürkçe olan Eski Türkçe dönemi öncesinde, Türkler tarafından yazıya geçirilmiş, Türk diliyle yazılmış herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu başlangıç aşamasından sonra Türk dili tarihinde Türk dilinin ilk defa yazılı metin ile takibi söz konusu olmuştur.

“Türk dili tarihi perspektifi içinde bir değerlendirme yapıldığında, ilk kapsamlı ürünlerini 8. yüzyılda vermeye başlayan Türk dilinin 13. yüzyıla, yani Moğol

istilasının Türk dünyasını derin olarak pek çok yönden etkilediği yüzyıla kadar olan tarihî dönemi ‘Eski Türkçe’dir.’ (Berbercan, 2014: 768).

Metinlerden takip edilebildiği kadar, her dilin kendi tarihi içinde geçirdiği dilin değişme ve gelişmeleri, ortaya çıkan dil özellikleri göz önüne alınarak tespit edilmiş, kapsadığı yüzyıllara göre ayrılmıştır.

Şinasi Tekin, “Eski Türkçe”yi genel hatlarıyla Göktürk ve Uygur dönemlerine bağlı olarak açıklamıştır (Tekin, 1976). Muharrem Ergin, Eski Türkçe’yi ele geçen ilk metinlerin yazıldığı 8. yüzyıldan 12.-13. yüzyıla kadar süren yazı dili dönemi olarak tanımlamıştır (Ergin, 2002, s.13-14). Tuncer Gülensoy, 6.-11. yüzyıllar arasında ortaya konmuş metinlerin dili olarak Eski Türkçe’yi Kök-Türk ve Uygur devresi olmak üzere ikiye bölmüştür (Gülensoy, 2010: 139). Reşid R. Arat, 12.-13. yüzyılların Türk dilinin tarihî gelişiminde bir dönüm noktası olduğunu, bu yüzyıllardan sonra Türk dilinin bünyesindeki ses ve yapı değişikliklerinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığını kaydetmiştir (Arat, 1987: 300).

Tarihî Türk yazı dili alanıyla ilgili elimizde oldukça sınırlı bir dil malzemesi vardır. Dönemlerin tarihî kronolojik gelişim sürecine uygun olarak hangi yüzyılları kapsadıkları, ne zaman başladıkları veya sona erdikleri ve hangi alt dönemlere, yani devrelere ayrılmaları gerektiği hususunda Türk dili araştırmacıları arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Türk dili tarihinin öğretiminde bu durum, gelişim seyrinin sağlıklı bir şekilde yansıtılmasında bir mesele olarak sorunlar yaratmaktadır.

1.2. Uygur Tarihi

Türk kültür tarihinin önemli uygarlıklarından biri olan Uygur Devleti, Orta Asya’da 745 yılında kurulmuştur. Uygurlar, ilk kez bağımsızlıklarını kazandığı 745 yılına kadar diğer türk boylarıyla birlikte yaşamışlardır. Uygur ismi Çin kaynaklarında Hui-ho, Huei-hu, Hoei-ho, Wei-ho, Wei-wu gibi pek çok şekilde yazılmaktadır. “Çin’deki Türk Tabgaç hanedanlığı sırasında Uygurlar Kao-che adıyla anılmıştır ve daha sonra da 5. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Tölöslerin bir kabilesi olarak geçmektedirler.” (Gömeç, 1997: 13).

Basmıl ve Karluklarla birlikte Çin’in kışkırtmalarının etkisiyle Köktürlere karşı mücadele eden Uygurlar, yapmış oldukları ayaklanma sonucunda 742’de Köktürk kağanı Kutlug’u, 743’te Ozmış’ı, 744’te ise Pai-mei’i öldürmüşlerdir. Zamanla Uygurların, kağanlığı elinde tutan Basmlılarla da arası açılmış ve

sonrasında Karlukların desteğini alan Uygurlar, Basmilları da bozguna uğratmışlardır. Köktürk hâkimiyeti altında birçok boyla beraber yaşayan Uygurlar 745 yılında Köktürk devletini yıkarak tam bağımsızlıklarını ilan etmişler ve Ötüken Uygur devletini kurmuşlardır.

“Uygurların, Karluk ve Basmillara göre daha kuvvetli olmasının sebebi hiç şüphesiz eski devirlere göre daha kalabalık olan Dokuz Oğuz boylarının kendi yanlarında yer almalarıdır.” (Taşağıl, 2017: 200).

Tam anlamıyla bir devlet teşekkülüne sahip olmadan önce Orta Asya'nın kuzey bozkırlarında yaşayan 9 Oğuz boyundan teşekkül eden Uygurlar, ve kaynaklarda daha çok **Dokuz Oğuzlar** ya da **Uygur Tölesleri** olarak anılmıştır. Bahsedilen Dokuz Oğuz boyları şunlardır: “Bugu, Kun, Bayırku, Toņra, İzgil, Çi-pi, A-pu-se, Kulun-vu-ku, Ediz.” (Ercilasun, 2015: 217). Bu boyların desteğini alan Uygur Devletinin ilk kağanı Kutlug Bilge Kül olmuştur. O, iki yıl boyunca devletin sınırlarını genişletmiş, 747 yılında ölümünün üzerine yerine oğlu Moyun Çor geçmiştir. Moyun Çor 755'e kadar Çikler, Tatarlar, Karluklar, Basmillar, Türgişler gibi toplulukları yenerek devlet içindeki tehlikeleri kontrol altına almış, iç huzuru sağlayarak ülke sınırlarını genişletmiştir. Bu dönemde Çin'le ticaret artmış, ülke refah ve parlak dönemini yaşamıştır. 751 yılında Çinlilerin Talas Savaşı'nda Araplara karşı mağlubiyeti ile Orta Asya'daki Çin tehlikesi azalmıştır. Daha sonra Moyun Çor'un 759 yılında ölmesiyle birlikte yerine oğlu Böğü Kağan geçmiştir. 762'de Çin'in ülkesinde çıkan An Lu-shan isyanını engellemek için Böğü Kağan'dan yardım istemesi Uygur tarihi için ayrıca önem teşkil eder. 762'deki olayların ardından beraberinde dört Mani rahibiyle başkent Ordu Balık'a dönen Böğü Kağan, Çinli Mani rahiplerle yaptığı müzakere sonrasında Manihaizm'i ülkenin resmi dini olarak kabul etmiştir. Türk kültürü tarihi açısından son derece önemli olan Uygurların Manihaizm'i benimsemesiyle bu dinin beraberinde getirmiş olduğu yasaklar Uygurların savaşçı özelliklerini kaybetmesine sebep olur.

“Belki de siyasi açıdan düşünülerek Çin'deki Budizm'e karşı Maniheizm'in tercih edilmiş olma ihtimali de vardır. Çünkü, en büyük rakip Çin'in Budist kültürü her an Uygurların asimilasyonu açısından tehlikeli olabilirdi.” (Taşağıl, 2017: 200).

Eski gücünü yitiren Uygur devletine Kırgızlar 840'ta son vermiştir.

Kırgızların Orhon bölgesinde kurulan devletlerine son vermesiyle Uygurlar Moğolistan'dan güneye ve güneybatıya, bugünkü Doğu Türkistan'a göçmüşlerdir. Güney'e göçenler Kansu'da Uygur yerleşerek Kansu Uygur Devleti'ni kurmuşlardır. Kaynaklarda Kan- chou Uygurları olarak da geçen bu devletin bir diğer adı Sarı Uygurlar olup günümüzde Çin'in kuzeybatısında yaşayan Sarı Uygurlar, onların soyundan gelmektedir. 905'e dek Çin'in ordusunda vazife gören Uygurlar, bağlı oldukları Çinli komutanın Tan'g hanedanına isyan ederek kurduğu özerk devletle sorun yaşamışlardır. 911'de başkaldırarak Tung-huang'ı ele geçirmişler ve bu özerk devlete son vermişlerdir. Tan'g hanedanının çıkarlarıyla örtüşen başarıları, Kansu Uygurlarıyla merkezî Çin devleti arasındaki ilişkilerin artmasına vesile olmuştur. Müstakil bir varlık göstermede yeterine etkin olamayan Sarı Uygurlar 940'ta Hitayların; 1028'de Tangutların hâkimiyeti altına girmişlerdir. Nihayet 1226'dan sonra Cengiz Han döneminde Moğol hâkimiyetini kabul edip devlet olarak tarih sahnesinden çekilmişlerdir. (Şen, 2015: 19).

1.3. Uygur Edebiyatı

Tercüme edebiyatı olarak adlandırdığımız bu edebiyat henüz İslamiyet ile tanışmamış olan Türklerin Manihaizm ve Budizmin etkisinde oluşturdukları bir edebiyattır. 745 yılında Uygur kağanlığının kurulmasıyla birlikte Köktürkler dönemindeki Bengütaş edebiyatı yerini öncelikle bir tercüme edebiyatına bırakmıştır.

Türklerde yazılı edebiyatın gelişmeye başladığı bir dönem olan Uygur dönemi edebiyatının temelinde Ötüken'de egemenliklerini devam ettirdikleri dönemde Köktürk harfleriyle yazdıkları Uygur yazıtları vardır: Taryat, Tes, Şine-Usu, Somon-Sevrey, Suci, Karabalgasun, Ar Hanin, Gürbelcin, Somon-Tes, Mutrın Temdeg.

Eski Türkçenin Köktürkçeden sonra metinle takip edilen ikinci evresini Eski Uygur Türkçesi oluşturur. Bu metinlerde ustalıkla işlenmiş bir dil karşımıza çıkar. Manihaizm ve Budizm gibi dinlerin olgunluğuna erişmiş bu dil, Türkçe açısından da ilerlemiş durumdadır. Uygur edebiyatını şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

Dini İçerikli Uygur edebiyatı

- Budist Uygur edebiyatı
- Manihaist Uygur edebiyatı
- Hristiyan Uygur edebiyatı
- Müslüman Uygur edebiyatı

Din Dışı Uygur edebiyatı

Daha çok tercüme üzerine kurulu dinî içerikli Uygur edebiyatında Uygurlar, benimsedikleri dine ait metinleri tercüme etmişler ve zengin bir edebî dil oluşturmuşlardır.

Din dışı Uygur edebiyatında ise karşımıza hukuk vesikaları, toprak alım-satım belgeleri, mektuplar vb. girer. "Neşredilen vesikaların birçoğu borç olarak alınan

şarap, para, pamuk mensucatu, künçüt (susam) yağı gibi mevat mukabilinde verilen taahhüt senetleri ile, üzüm bağları ve arazi alım-satımına, yük hayvanlarının kiralanmasına ait aktedilen resmî muamele ve mukavelelerden, ve nihayet mahallî vesikaarı gösteren vesikalardan ibarettir.” (Caferoğlu, 1934).

1.4. Eski Uygur Türkçesi Metinleri

Bu metinler arasında Budist, Manihaist ve az miktarda Hristiyan çevreye ait dini eserler önemli bir yer tutarlar. Dini alanda yazılan metinlerin büyük bölümü çeviri metinlerdir. Budist Uygurlardan kağıt üzerine siyah mürekkep ile yazılan yazmalar ve baskı tekniğiyle üretilmiş metinler kalmıştır.

Eski Uygur Türkçesi metinleri içerisinde Budist eserler büyük bir yer tutarlar. Serkan Şen’in *Eski Uygur Türkçesi Dersleri* kitabında ifade ettiği gibi Budist inanışta “üç sepet” olarak hayata aktarılan külliyatı Buda, öğreti ve cemaat üçlemesi oluşturur. Birinci sepeti Sutra’lar oluşturur. Bu kitap türünde gerek Buda’nın gerekse bütün Buda’ların vaazları bir araya toplanmıştır. Külliyatın ikinci kısmı Abhidharma metinleri üzerinedir. Öğretiye dair felsefi çözümler konu edinir. Üçüncü kısmı ise Vinaya’lar üzerinedir. Budist cemaatin davranışlarını, gündelik yaşamlarını içerir. (Şen, 2015: 27).

1.5. Altun Yaruk

Altun Yaruk Sudur, Budist Uygur Edebiyatına ait bir sūtradır. Eser, Buddha’nın vaazlarını ve hikâyeleri ile Budist felsefenin esaslarını içerir. Altun Yaruk Sudur, Çinceden Eski Uygurcaya Şiņko Şeli Tutuņ tarafından tercüme edilmiştir. Uygurca tam adı “Altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom ëligi”dir. Altun Yaruk Sudur’un pek çok nüshası mevcuttur. On kitap ve bu kitapların içinde yer alan otuz bir bölümden oluşan eserin Petersburg ve Berlin olmak üzere bilinen iki nüshası vardır. Bunlar içinde en büyük yazma St. Petersburg nüshasıdır. Berlin Bilimler Akademisi, Turfan koleksiyonunda eserin yetmişten fazla yazması bulunur.

Budist felsefeyle yoğrulan bu eserde dönemin dini düşünce yapısı, tıp, felsefe, dünya görüşü gibi pek çok konuyla alakalı bilgiler verilmiştir.

“Budizm’in dini akidelerine felsefesine dair, türlü türlü mevzudaki dini düsturlar, ağır cümlelerle geniş bir şekilde izah edilerek tekrarlanmıştır. Mümkün

olduğu kadar sarih bir dilde, Türkçenin kendi bünyesinden yapılmış olan ıstılahlar, tâbirler kullanılarak çok ağır bahisleri içine almıştır.” (Çağatay, 1978: 19)

Budist dinin esaslarını ve öğretilerini içeren eserde; Buda'nın etrafına toplanan öğrencilerin Budizm'le ilgili sorularına, Buda tarafından Budizm'in esasları ile ilgili yanıtlar verilir. Sadece soru-cevaptan ibaret olmayan metinde yer yer övgü dualarına da yer verilmiştir.

1.6. Altun Yaruk Sekizinci Kitap

Altı bölümden oluşan Altun Yaruk Sekizinci Kitap'ın ilk Petersburg ve Berlin nüshalarının karşılaştırmalı ilmî yayını Engin Çetin tarafından yapılmıştır. Bu eser 15-20 arası bölümleri kapsamaktadır. On beşinci bölümün ilk kısmı eserin Yedinci Kitabının son bölümünü içermektedir.

On beşinci bölüm; Petersburg nüshasının ilk iki sayfasının eksik olması sebebiyle bu bölümün başlığı bilinmemektedir. Berlin nüshasıyla karşılaştırıldığında eksik kısımlarda Kondini Brahman'ın arz ettiği, Tanrı kızı Saravasti'ye övgüsünü dile getirdiği görölr.

On altıncı bölüm; şirikini atl(ı)g t(e)ņri kızı ötüğ ötünmek atl(ı)g altı y(è)g(İ)rmınç bölük: Bu bölümde Altun Yaruk'u öğrenen ve öğreten her canlının öğretilerde yer alan buyrukları yaptıklarında ıstıraplardan kurtulacaklarından, dileklerine kavuşup büyük sevaplara erişeceklerinden bahsedilir.

On yedinci bölüm; şirikini atl(ı)g kut t(e)ņri hatunı ed tavarıg üştemek atl(ı)g yèti y(è)girminç bölük: Bu bölümde de Tanrı kızı şirikini, Buda'ya arz eder. Kendisine ibadet edenlerin sevap kazanacaklarını söyleyerek sözüne başlar. Öğretilere uygun yaşayanların eksiklerinin giderileceğini, maddi ve manevi olarak bolluk berekete erişeceklerini söyler. Tanrı Buda, şirikini'nin öğreti mücevherini yaymak için dile getirdiği bu sözlerinden dolayı onu kutlar ve bu bölüm bu şekilde biter.

On sekizinci bölüm; vasundari atl(ı)g yèr hatunı ötüğ ötünmek atl(ı)g sekiz y(è)g(i)rmınç bölük: Bu bölümde Yer Hatunu Vasundari söz isteyerek Buda'ya arz eder. Öğretiler mücevherinin bulunduğu her ne kadar yer varsa oralara gidip hizmet edeceğinden bahsederek arzına başlar. Öğretinin olduğu her yeri bereketli kılacağını, huzurlu edeceğini söyler. Bundan dolayı canlıların öğretilere büyük bir saygıyla hizmet etmeleri gerektiğinden bahseder. Ardından Tanrı Buda öğretinin gereklerini

yerine getirenlerin tanrılar yerinde doğacaklarını bildirir. Vasundari'yi kutlar ve bölüm sona erer.

On dokuzuncu bölüm; sançanaçayı atl(ı)g t(e)ñriler uruñutı ötüg ötünmek atl(ı)g tokuz y(è)g(i)rminç bölüm: Tanrılar generali Sançanaçayı'nin bulunduğu büyük bir cemaat topluluğu ile birlikte ayağa kalkarak Buda'ya hürmetle yöneldiklerinden bahsedilerek bölüme başlanır. Yirmi sekiz sınıf cinler topluluğuyla beraber nerede bu öğreti kitabını okuyan, dinleyen bir canlı bulunuyorsa oraya gideceklerini, orayı huzura kavuşturacaklarını söyler. Öğretiyi vaaz eden vaizlerin de her türlü sıkıntısını gidereceğini, onları bilgeliğe eriştireceğini bildirir. Bu bölüm de Buda'nın Sançanaçayı'yi kutlamasıyla son bulur.

Yirminci bölüm; éligler hanlarınñ köni törüsin aymak atl(ı)g y(è)g(i)rminç bölüm: Bu bölümde Yer Hatunu Vasundari tekrar söze girer. Öğretiye uymayan hükümdarların ülkesini iyi yönetemeyeceğini söyleyerek Buda'dan bunu onlara bahşetmesini ister. Bunun üzerine Tanrı Buda, hükümdar Baladivaçi'nin oğluna ülkenin idaresi görevini verir. Baladivaçi'ye ise Raçaşastır adlı öğreti kitabından bahseder. Bu kitapta herkesin öğretiye uyması gerektiği, uymayanların sonunun kötü olacağı gibi bilgiler anlatılır. Bu bölüm de bu şekilde sona erer.

Söz dizimi kavramı üzerine Türkiye Türkçesinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Özmen, *Türkçenin Sözdizimi* isimli eserinde söz dizimini: “Cümleyi ve kelime gruplarını oluşturan kuralları, kelimelerin bir araya gelme koşullarını, kelimeler ve cümle öğeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen dilbilgisi dalına sözdizim (nahiv, sentaks) denir” (Özmen, 2016: 3) şeklinde ifade ederken Leyla Karahan *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserinde söz dizimi kavramını şöyle ifade eder: “*Yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları diziminin ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir*” (Karahan, 2018).

Zeynep Korkmaz'ın Gramer Terimleri Sözlüğü kitabında cümle bilgisi terimiyle adlandırdığı söz dizimiyle ilgili tanımı şöyledir: “*Bir dilde, kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirileriyle olan ilişkilerini, sıranışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı*” (Korkmaz, 1992).

2. KELİME GRUPLARI

Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi* isimli eserinde, anlam ve yapı bakımından birbirlerine bağlanarak kendi içlerinde bir bütün oluşturan ve en az iki unsurdan oluşan kelimeler topluluğunun kelime gruplarını oluşturduğunu belirtir. (Özmen, 2016).

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*'nde söz öbeğini birer "belirtme grubu" olarak adlandırır ve bunların özelliklerini şu şekilde açıklar:

Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu olduğundan bir kelime imiş gibi çekime tâbi tutulur, sonra gelen işletme eki bütün grubu şumülü içine alır. Türkçede asıl unsurun yardımcı unsurdan sonra gelmesi bir kanun olduğu için kelime gruplarında da belirtilen unsur sonda belirtilen unsur önde bulunur. Çünkü Türkçe düşünme sisteminde kelime sırasının temeli bu kaidedir. Onun için düşünme sırası ile kelime sırası birbirinden ayıramaz. Türkçe düşüncede zaman sırası esas olduğundan kelime gruplarındaki kelime sırasının zaman sırasına uyması gerekir. Zira bir hareketin yardımcı hareketleri nasıl daha önce vuku bulursa o yardımcı hareketleri karşılayan kelimeler de asıl hareketi karşılayan kelimelerden önce gelirler. (Ergin 1962: 353-355).

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*'nde söz öbeklerini yargısız anlatımlar olarak değerlendirir ve şu açıklamaları yapar: "Yargısız anlatımlar, yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yanyana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yargı bildirmeyen bu birlikler anlatımlar ya kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir." (Hatiboğlu, 1972: 2). Ve "Kelime Grupları ve Kuralları" adlı makalesinde bu konuyu şöyle açıklar:

Kelime grupları (groupe de mots), kavramları en verimli şekilde dile getirmek için başvurulan kolaylıklardır. Kelime gruplarının en küçüğü iki kelimeyle kurulur. Her dilin kendine göre kelime grupları vardır. Bir dilde bir kelime grubu için yapılan tanım öteki dile uymayabilir. Tercümelelerdeki başlıca güçlük ve aksamalar da bu kelime gruplarından doğar. Bu konuda faydalanılacak yabancı kaynaklar Türk dilinin gruplarını aydınlatmaya yetmeyebilir. (Hatiboğlu, 1964: 203-244).

Haydar Ediskun da *Yeni Türk Dilbilgisi*'nde kelime grupları ile ilgili şu ifadeyi belirtir: "Türkçede kelimelerin gruplaşmasındaki temel kaide şudur: Önce yardımcı öge, sonra esas öge gelir." (Ediskun, 1963: 117).

M. Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*'nde "belirtme grupları" olarak bahsettiği söz gruplarını, "Birden fazla kelimedenden meydana geldiği halde cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki olabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözlere belirtme (tayin grupları) diyoruz." şeklinde tanımlar. (Bilgegil 1963: 115).

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*'nde hem kelime grupları hem de cümleler için “öbek” ifadesini kullanır ve kelime gruplarını “belirtme öbekleri”, cümleleri ise “yargı öbekleri” olarak ayırır. Banguoğlu, söz öbekleriyle ilgili olarak da “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (groupe de mot) diyoruz. Kimi kelime öbekleri sadece kavramları daha yakından belirtmeye yararlar.” belirtir ve bunları “ad takımları, sıfat takımları, zarf öbekleri, çekim öbekleri, bağlam öbekleri, yavaşma takımları, katma öbekleri” olarak sekiz başlıkta inceler. (Banguoğlu 1990: 496-519).

Jean Deny, *Türk Dili Grameri*'nde kelime grupları için şunları belirtir: “Kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren her topluluğuna biz kelime grubu adını vereceğiz. Bir kelime grubu mantık bakımından az çok tam manayı içine almış bulunur. Şekil veya morfoloji bakımından ise esas itibariyle tek bir kelimedenden ibaret imiş gibi insiraf hallerini alabilir.” (Deny 1941: 709).

2.1. İsim Tamlaması

Bu grup iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bir ismin benzerlerinden ayırt edilebilmesi için başka bir isim, zamir veya sıfatla anlam ilişkisi kurarak oluşturduğu söz öbeğine **tamlama** denir. Tamlamalar bir sözcük grubudur ve en az iki kelimedenden oluşur. Tamlamalarda, tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki öge vardır. Tamlamada belirtilen, açıklanan isme **tamlanan**; tamlananı belirten, açıklayan sözcüklere de **tamlayan** denir.

İsim tamlamasını Karahan: “*İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır.*” (Karahan, 2019: 42) şeklinde, Karaağaç ise; “*Bir ismin başka bir isimle ilişkilendirildiği söz öbeğidir. Bütün dillerde ilişkilendirmenin iki yolu vardır. Bunlardan birincisi, varlığın bir başka varlıkla ilişkilendirilmesidir ve bunlar, isim tamlaması olarak adlandırılırlar. Diğeri ise, bir varlığın bir kişi ile ilişkilendirildiği iyelik öbekleridir.*” (Karaağaç, 2017: 208) şeklinde, Muharrem Ergin *İyelik grubu ve İsim tamlaması* başlığı altında incelediği isim tamlamasını şu şekilde ifade eder:

İki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bir ismin mânâsının iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu veya bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için bu kelime grubuna başvurulur. Grubu meydana getiren iki isim unsurdan biri tamlayan, biri tamlanan unsurdur. (Ergin, 2009: 381).

İsim tamlamalarında birinci unsur tamlayan, ikinci unsur ise tamlanandır. Tamlayanın ekli ya da eksiz çekimde olmasına göre, belirtili ve belirtisiz; her iki unsurun durumuna göre de zincirleme isim tamlaması gibi türleri vardır. (Karaağaç, 2017: 209).

Altun Yaruk Sekizinci Kitap'ın isim tamlaması yönünden zengin bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Metinden tespit ettiğimiz isim tamlaması örnekleri belirtilen başlıklara göre şunlardır:

2.1.1. İsim Tamlaması Çeşitleri

2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Hem tamlayanın hem de tamlananın ek aldığı ve iki ismin ilişkilendirme yoluyla oluşturduğu söz öbeğine belirtili isim tamlaması denir. Başka bir deyişle; birinci unsuru ilgi durum eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlamasıdır.

Metinde tespit edilen belirtili isim tamlamasının bazı örnekleri şunlardır:

kimler birök adınlar köni kærtü savlıg erserler : : inçip **olarnın (ty) /ol antag kærtü savlarına (tn)** yme eyin ögirü y(a)rlıkayurlar erti .. [VIII 2a (R-M 499) / (9-13)] “*onların o doğru sözleri*”

togsar yme yalañukta .. **kişilernin(ty) / yerinte (tn)** .. yæg ayaglıg bolmaktın .. anın t(e)ñri tęp tétirler (17-21) “*insanların dünyasında*”

alku burhanlarının (ty) / sukancıg tatıglıg tılanırmak edremine (tn).. yükünür m(e)n [VIII 3a (R-M 501)/8-10] “*bütün Budaların tatlı hitabet kabiliyetleri*”

tört törlüg tözünlernin(ty) / kærtüsi (tn) nomug nomladıçılarnın(ty) / sukancıg tatıglıg tılanırmak edremine(tn) :: yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/ (1-4)] “*dört türlü asillerin gerçeği, öğretiyi öğretecek olanların tatlı hitabet kabiliyetleri*”

kut kolur m(e)n küşeyü .. **bo menin(ty) / tilim(tn)** tegşilzün .. ugrayu tegeyin **burhanlarının(ty) / iduk arıg tılanırmakına(tn)** [VIII 5b (506)/ 9-13] “*bu benim sözüm, Burhanların kutsal, saf hitabet gücüne*”

antag osuglug **sav sözüñ(ty) / küçi küsünü(tn) ugrınta** .. alku tınl(ı)glar oğlanın .. yavalturtaçı bolayın birök. (13-16) [VIII 5b (506)/ 13-16] “*söz₂ gücünün₂ fırsatını*”

kıltaçılar bar erser .. anantaras ayıg kılınçığ .. burhanlarnın(ty)/ y(a)rlığı(tn) .. yavalturur bokurur.. (6-9) “Burhanların buyruğu”

adınlar b(e)lgürtmeki üze erksinteçi .. atl(ı)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig .. adak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri yerinte .. neçe bar erser t(e)ñriler .. maitri burhanlarta ulatı .. kên keldeçi burhanlar yam t(e)ñri yerinte .. ornag tutmuş t(e)ñriler .. üç kırk t(e)ñri yerinte .. erig tutmuş erkligler .. dört m(a)harançlar oruntakı (..) yértinçü yer suv küzetdeçiler ulatı neçe bar erser .. t(e)ñrilerin(ty)/ kuvragı(tn).. yer sav oot yeél t(e)ñrisi .. sumir tagka tayaglıglar .. yėti altunlug tag içinte .. orun ornag tutmuşlar .. purnapatiri pañçaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerin kuvragı .. bo yértinçüg küzedip .. ênç meñilig kılzunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “Tanrıların topluluğu”

kim ol ratnapuşpi atl(ı)g tükel bile t(e)ñri t(e)ñrisi burhan ulug y(a)rlıkançuçı köñüli üze mēni êrinçkeyü tsyurkayu y(a)rlıkap .. burhanlarnın(ty)/ulug küci(tn) üze kim mēni amtıka teği kayu orunlarig öser m(e)n .. kayu yınakta körser m(e)n .. ol oruntakı ol yınaktakı .. ol uluştakı kamag tınl(ı)g ogıanların .. kedgölük ton .. yêgölük aş .. öz iltinçülük yêvig tizig altun kümüş vayduri saparir şışir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke kūsünke tegürü y(a)rlıkadı .. [VIII 10a (515)/2-21] “Burhanların yüce gücü”

2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Birinci unsurunda yani tamlayanında ilgi durum eki bulunmayan isim tamlaması, belirtisiz isim tamlamasıdır.

Metinde tespit edilen belirtili isim tamlamasının bazı örnekleri şunlardır:

tört törlüg tözünlerniñ kértüsi nomug nomladıçılarnıñ sukançığ tatıglıg

tılañurmak(ty)/edremine(tn) :: yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/ (1-4)]
“tatlı hitabet kabiliyeti”

ezrua(ty)/ kuvragı(tn) arjılarnıñ sukançığ tatıglıg tılañurmak edremine :: yükünür m(e)n. (8-10) “Brahma topluluğu”

sakandi atl(ı)g t(e)ñri(ty)/ kızın(tn) sukançığ tatıglıg tılañurmak edremine :: yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/ (13-16)] “tanrı kızı”

tulanurmak(ty)/ erkliği(tn) .. tözün t(e)ngri(ty)/ kızı¹ya(tn) .. kılıñ meni tükellig
:: bo edremlerke egsüksüz [VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “hitabet ustası,
tanrıça (tanrı kızı)”

ağınlar b(e)lgürtmeki üze erksinteçi .. atl(i)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig ..
ađak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri(ty)/ yèrinte(tn) .. neçe bar erser t(e)ñriler .. maitri
burhanlarta ulatı .. kèn keldeçi burhanlar yam t(e)ñri yèrinte .. ornag tutmuş t(e)ñriler
.. üç kırk t(e)ñri yèrinte .. erig tutmuş erkligler .. tørt m(a)harañlar oruntakı (..) yèrtinçü yèr suv küzetdeçiler ulatı neçe bar erser .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. yèr sav oot yèél t(e)ñrisi .. sumir tagka tayaglıglar .. yèti altunlug tag içinte .. orun ornag tutmuşlar .. purnapatiri pançaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. bo yèrtinçüg küzedip .. ènç meñilig kılzunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “tujit katı”

kaçan birök tegşilip .. yalañuklar ara intükte .. yalañuklar(ty)/ hanı(tn)bolurlar
.. erksindeçi öz erkçe <öz> tapça (7-11) “insanlar hanı”

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(i)g umay(ty)/ iyesi(tn) .. bèş yüz oğlanı arasınta .. ’eñ kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler (ty)/ kuvragın(tn) yme birgerü .. gandarviler(ty)/ kuvragın(tn) .. asurilarıg yme ançulayı ok .. kinarilarıg(ty)/ arkasın(tn) .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et’özlüg .. mahoragilerte ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrisi burhan küçi üze .. yumğı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “Tanrı Budaya saygı gösteren Bodimata adlı tanrıçalar tanrısı, şeytanlar topluluğu, gökyüzü müzisyenler topluluğu, kinari topluluğu”

kènki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açıg tarka emgeklertin ozguluk ’eñ kèninte burhan(ty)/ kutn(tn) bulguluk tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n .. [VIII 9b (514)/13-18] “Buda kutu”

yèr(ty)/ tatıgı(tn) küçetip .. ürüg ürgüt üsdelür. [VIII 11a (517)/ 2-4] “dünya zevki”

ol üdüñ t(e)nriler(ty)/ urunutu(tn) sançanaçayı t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka <yana> inçe tęp ötündi :: (13-16) “tanrılar komutanı”

¹ Çevirmen tarafından “tanrıça” olarak günümüz Türkçesine çevrilse de biz belirtisiz isim tamlaması grubu içerisinde yer almayı uygun gördük.

2.1.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması

Türkiye Türkçesinde isim tamlamasının iki türü, yani belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması bütün dilciler tarafından tartışmasız kabul edilir. Bu ikisine ek olarak zincirleme isim tamlaması türü üzerinde de ciddi bir anlaşmazlık yoktur. (Pekacar ve Tokyürek, 2014: 9) İsim tamlamasının başka bir türü olarak kabul ettiğimiz zincirleme isim tamlamasında; tamlayan ya da tamlanan unsurunun kendi aralarında tekrardan bir isim tamlaması grubu oluşturması söz konusudur. Karaağaç da bu isim tamlamasına ilişkin düşüncelerini şöyle ifade eder: “Birden çok ilişkilendirmenin ve dolayısıyla birden fazla ilgi hali çekiminin yer aldığı söz öbeğidir. Birden çok ilgi hali çekiminin olduğu bu söz öbeklerindeki tamlanan asıl ögenin aldığı iyelik eki, doğal olarak, öbeğin bütününe aittir.” (Karaağaç, 2017: 211). Başka bir deyişle; bir isim tamlamasında, tamlama unsurlarının kendi içlerinde isim tamlaması oluşturmasına zincirleme isim tamlaması denir.

Türkiye Türkçesi metinlerinde olduğu gibi Eski Uygur dönemine ait metnimizde de bu tamlama grubunun varlığı söz konusudur.

Metinde tespit edilen zincirleme isim tamlamasının bazı örnekleri şunlardır:

tört törlüg tözünlerniñ kértüsi nomug nomladıcıların(ty)/ sukancıg tatıglıg tılanırmak edremine(tn) :: yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/ (1-4)] “öğretiyi öğretecek olanların tatlı₂ hitabet kabiliyetleri”

manasi atl(i)g luu hanının(ty)/ sukancıg tatıglıg tılanırmak erdemine(tn) .. yükünür m(e)n. (16-19) “Manasi adlı ejderha kralının tatlı₂ hitabet kabiliyeti”

üştün turdaçı t(e)ñrilerig .. öñ alkıncısı orunta .. ulaşı kezıgçe sudavaş .. arıg yerte turdaçılarıg .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı(ty)/ t(e)ñrilerig(tn) .. ’eñ mintin kēñürü ..üç miñ yertinçü içinteki .. sav atl(i)g lokadatu .. yertinçü yēr sav iyesin .. takı yme birleki .. tērinin kuvragın barçanı .. ol kamag t(e)ñrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “Brahma topluluğunun tanrıları”

anta ötrü tükel bilge bilıglıg t(e)ñri t(e)ñrısı burhan vasundari yēr hatununın(ty)/ bo ötügin(tn) eşidü y(a)rılıkap inçe tēp y(a)rılıkadı (16-20) “Vasundari yer tanrıçasının bu arzusunu”

alku pratyikabudlarnın(ty)/ arhantlarnın sukançığ tatıglıg tılanırmak edreminiğ(tn) :: yükünür m(e)n. (13-16) “bütün Pratyekabudaların ve azizlerin (arhat) tatlı₂ hitabet kabiliyetleri önü”

2.1.1.4. Devrik İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir. Daha çok şiir dilinde rastladığımız bu tamlamalar, düz yazı metinlerinde de karşımıza çıkabilmektedir.

Metinde tespit edilen devrik isim tamlaması yok denecek kadar azdır, rastladığımız örnek ise şöyledir:

tüsi [tem]i(tn)/ tarıgnın(ty) .. tatıgı küci(tn)/[yè]mişnin(ty) .. bolar barça kurıyur (6-8) “verimi₂ mahsulün, tadı₂ meyvenin”

2.1.1.5. Eksiz Tamlama

Bu tamlamada unsurların her ikisi de eksiz durumdadır. Tokyürek ve Pekaçar; “Eski Türkçeden Günümüze Eksiz Ad Tamlaması Meselesi” başlıklı çalışmasında bu konuyu ele alarak Eski Türkçeden başlayıp günümüz Türkçesindeki örnekler üzerinden eksiz/takısız isim tamlamasının Türkçedeki varlığını ortaya koymaya çalışmıştır. *Eski Türkçede tabgaç+ø kagan+ø “Çin hakanı”, türk+ø beyler+ø “Türk beyleri”, ötüken+ø yış+ø “Ötüken ormanı”, kömür+ø tag+ø “Kömür Dağı” gibi örnekler ad₀ + ad₀ şeklinde kurulmuşlardır. Bu yapılar Hatipoğlu (1972: 18-20), Adams (1978-79: 33-34), Şirin User (2012: 259-260) tarafından eksiz ad tamlaması olarak kabul edilmektedir. (Tokyürek ve Pekaçar, 2014: 9-38) Eraslan da, *Eski Türkçenin grameri* adlı eserinde, fazla yaygın olmayan her iki unsuru eksiz bu tür isim tamlamasının Uygurcaya tercüme yoluyla girebilme ihtimalinin olduğunu ve tamlayan unsurunun niteleme özelliğine göre bu tamlamanın sıfat tamlaması yapısında olduğunu ifade etmiştir. (Eraslan, 2012: 495)*

Metinden hareketle başlıkla ilgili tespit ettiğimiz örnek sayısı oldukça sınırlıdır. Örneklerimiz şu şekildedir:

ezrua hormuzta dört m(a)haranç t(e)ñrilerniñ sukançığ tatıglıg tılanırmak edreminiğ [imaho serkiziñç tört] yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/21- VIII 4a (R-M 503)/1] “Tanrı Brahman”

uz ukayın bileyin bilge bilig d(a)r(a)ni erdem (13-14) “hikmetli bilgi daranisinin faziletini”

tetik y(a)ruk bolayın.. tilanurmak edremke tükellig ..(8-9) “hitabet kabiliyeti”

okıdukda ötündükde aşnuca bo burhanlar atın bo bodis(a)t(a)vlar atın atayu süzük <kêrtgünç> köñülin yükünü inçe têt têtünler .. (7-12) “bu Budaların adı, bu Bodis(a)t(a)vların adı”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim bo altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom êligi atl(ı)g nom erdini ap yme közünür üdde ap yme kên keligme üdlerte kayu kayu kentlerde suzaklarda êligler begler orđusında karşısında ar(a)nyağan orunlarda taglarda arıglarda bar erser m(e)n ötrü ol orunlarka barıp ağır ayag tapıg udug kılıp küyü küzetü tegingey m(e)n.. [VIII 16a (527)/21- VIII 16b (528)/10] “öğreti mücevheri”

yorımasar êl başçı .. raça şast(ı)r atl(ı)g törüçe .. ol êldeki kişiler .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yaña tepmiş teg .. linhua ceceklig kölmenig .. (5-10) “nilüfer çiçeği”

2.1.2. İsim Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.1.2.1. Tamlayanı Tekrar Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlamaları

İkilemenin amacı anlamı pekiştirmek, verilecek düşünceyi etkili kılmak, anlatıma da süreklilik ve yoğunluk kazandırmaktır. Tamlamalarda da bir adın bildirdiği anlamı ayrıntılamak ve zenginleştirmek için başka bir addan yararlanılmaktadır. Tamlayan unsuru, tekrar grubu olan örnekler, metinden hareketle aşağıda belirtilmiştir:

g(a)rhlar yultuzlar (ty) / kuvragı (tn) .. öz yorıgınça yorıyur (20-21) “yıldızlar₂ topluluğu”

g(a)rh (i) / yultuz (i): tekrar grubu

g(a)rhlar yultuzlar togmakıntın .. üküş bolur b(e)lgürer .. (13-15) “yıldızların₂ doğması”

birök kayu êlig hannıñ êli uluşı içinte .. bilser körser kılmişin .. nomsuz törüsüz kılınçig ..

raçaşast(ı)r törüsünçe .. kavırmış k(e)rgek yazuklap (7-12) “ülkesi₂ içi”

êl (i) / uluş (i): Tekrar grubu

êli hanı begleri .. açıg tarka emgek emgenür .. (11-13) “ülkenin beyleri”

ël (i) / han (i): Tekrar grubu

2.1.2.2. Tamlayanı İsim-Fiil Grubu Olan İsim Tamlamaları

Tamlayan unsurunda, en az iki sözcük bir araya gelip –mAk isim-fiil ekini alarak isim-fiil öbeği oluşturarak karşımıza çıkabilmektedir. Metnimizde de bu örneklerin varlığı söz konusudur. Tespit ettiklerimiz şunlardır:

ötrü tüşer ël uluş .. ac kız bolmak(ty) / emgekke (tn).. köni törüg koğmaktın ..ëlig begler

tutmağın .. apam (20-23) “*kıtlık derdine*”

bo tıltagın aşayur .. artamak ësilmek (ty) / emgekig (tn) (16-17) “*bozulma, kötü hale düşme sıkıntısı*”

ulug t(e)ñriler kuvragı .. t(e)ñri urıları <yme> birgerü .. takı yme olarta .. adın asurılar yme arkası .. köni nomça başlamak (ty) / ugrınta (tn) .. ëlniñ hannıñ törüsin .. ürüg uzatı bulurlar ögrünç sevinç köñülüg (9-16) “*doğru öğretiye göre devlet yönetme fırsatı*”

2.1.2.3. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan İsim Tamlaması

Tamlayan unsurunun önüne, onu belirten ya da niteleyen bir sözcüğün gelmesiyle oluşan tamlamalardır. Metnimizde örneklerine rastlamaktayız:

ugay s(e)n ötrü kılğalı bodunuñın karañın .. on edgü kılınclar (ty) / yolınta (tn) yorıgalı tapıñça (4-6) “*on iyi amel yolu*”

birök kayu orunta bo nom erdinig nomlayur erser .. ol nomladaçı nomçının(ty) / asan tüpinte (tn) barıp et’özümün körkitmedin nomçı adakın töpüm üze kötörü tuñup bo nom erdinig eşidüñlayu tegingey m(e)n .. (10-16) “*onu vaaz eden vaizin mukim olduğu*”

ötrü m(e)n ol ugrurta ol tözünler oglunun(ty) / bo evrişin (tn) körüp aña yakın kelip ol mandal kılmış evniñ içinte kirip ol sutsita olurup anıñ tapıgın udugın alı tegingey m(e)n . (11-17) “*o asiller oğlunun bu yaptıklarını*”

bolar kamag t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar kılmakıg .. ayıg kılınç (ty) / işlerig (tn).. (20-23) “*kötü amel işleri*”

alku burhanlarnın(ty) / sukançig tatıglıg tılanurmak edremiñe (tn).. yükünür m(e)n (8-10) “*bütün Budaların tatlı hitabet kabiliyetine*”

2.1.2.4. Tamlayanı Unvan Grubu Olan İsim Tamlamaları

Tamlayanı unvan grubu olan isim tamlamalarına bakıldığında eserde unvanların dinî terimlerden oluştuğu görülmektedir. Bu öbikle ilgili, metinde şu örnekler tespit edilmiştir.

ulug t(e)ngri huma hatunnun(ty) / sukancığ tatıglıg tılanırmak edremine (tn) .. yükünür m(e)n. (10-13) “yüce tanrı Huma Hatun’un tatlı₂ hitabet kabiliyetine”

ezrua hormuzta tört m(a)haranç t(e)nrilerin(ty) / sukancığ tatıglıg tılanırmak edremine (tn) [imaho serkizınç tört] yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/21- VIII 4a (R-M 503)/1] “Tanrı Brahman ve İndra’nın dört maharanç tanrıların tatlı₂ hitabet kabiliyeti önü”

supratıstıda atl(t)g t(e)nrinin(ty) / sukancığ tatıglıg tılanırmak edremine (tn) yükünür m(e)n. (1-4) “Supraştıda adlı tanrının tatlı₂ hitabet kabiliyeti önü”

v(a)çirapani t(e)nrinin (ty) / sukancığ tatıglıg tılanırmak edremine (tn) :: yükünür m(e)n. (4-6) “v(a)çirapani tanrının tatlı₂ hitabet kabiliyeti önü”

2.1.3. Cümledeki Görevlerine Göre İsim Tamlaması

2.1.3.1. Özne Göreviyle Kullanılan İsim Tamlaması

İsim tamlamaları cümlelerde, cümlenin temel unsurlarından biri; yani özne olarak kullanılmıştır. Bu cümleler yüklemelerinin türü bakımından hem fiil hem de isim cümlesi olabilmektedir.

t(e)nriler kuvragı birgerü .. monı monçulayu sevinser .. yumgı <küyü> küzetü bérürler .. ol el hanıg üzüksüz (17-20) “*Tanrılar topluluğu hep birden böyle mutlu olduğunda o hükümdarı₂ daima koruyup kollar.*”

kut kolur m(e)n küşeyü .. bomenin tilim tegşilzün .. ugrayu tegeyin burhanların .. iduk arıg tılanırmakına (9-13) “Arzulayarak diliyorum (ki) *bu benim dilim* Budaların kutsal, saf hitabet gücüne uğrayarak değışsin.”

kamag t(e)nriler kuvragı üçün üçün yevilür .. tolu tükel kolusuz .. uz orđuları içinde (8-11) “*Bütün tanrılar topluluğunun hepsi* tamamıyla kendi saraylarına yerleşir.”

g(a)rhlar vultuzlar kuvragı .. öz yorıgınça yoriyur (20-21) “*Yıldızlar₂ topluluğu* kendi yörüngesinde döner.”

t(e)nriler kuvragı birgerü .. monı monçulayu sevinser .. yumgı <küyü> küzetü bérürler .. ol el hanig üzüksüz (17-20) “**Tanrular topluluğu** hep birden böyle mutlu olduğunda o hükümdarı₂ daima koruyup kollar.”

el başçılar evrilgü ol köni yme nomça törüçe (11-13) “**Ülkenin yöneticisi** yönelmelidir doğru öğretiyeye (ve) yasaya.”

m[ontag]lartın artayur .. **eligler [beglerin] törüsü** k(a)ltı yaña kirmiş [teg] hua çeçeklik yemişlik<de> (10-13) “Bunlar yüzünden bozular **hükümdarların₂ yasası** aynı çiçekli bir bahçeye filin girmesi gibi.”

2.1.3.2. Nesne Göreviyle Kullanılan İsim Tamlaması

İsim tamlamaları bu görevle kullanılırken genellikle yükleme hali ekleri olan +(x)g, +nI, +In eklerinden birini almaktadır ve tamlamayı belirtili nesne haline getirmektedir. Yükleme hâli eki almadığı zaman ise nesne, belirtisiz bir şekilde karşımıza çıkar. *Metinde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:*

sakınu sözlevü yetinçsiz ol antag iduk kutlug tillig erdinileri üze .. yana inçip nizvanilig oot valının örtenü köye turdaçı esilmiş colmış könullüg erinç v(a)rlıg tnl(t)g oğlanların nomlug yağmur yağıtıp enç tınçka tegürü y(a)rlıkadılar. (11-19) “Hesap edip dile dökmesi imkansız (olan) öyle kutsal dil mücevheri sayesinde öyle ihtiras ateşiyle yanmakta₂ olan kuru₂ gönüllü, zavallı₂ insanoğlunu öğretili yağmur yağdırarak huzura erdirmek üzere buyurdular.”

kıltaçılar bar erser anantaras ayıg kılınçığ.. **burhanlarının v(a)rlığı** .. yavalturur bokurur.. (6-9) “Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu kontrol altına alır, sınırlandırır.”

ötrü m(e)n ol ugrta ol tözünler oğlını bo evrişin körüp aña yakın kelip ol mandal kılmış evniñ içinte kirip ol sutsita olurup **anın tapıgın udugın** alı tegingey m(e)n .(11-17) “İşte ben o zaman o asiller oğlunun bu yaptıklarını görüp ona yaklaşarak o özel alan hazırladığı evine oturarak onun hizmetini₂ kabul edeceğim.”

anın amtı okıyu :: ötünür m(e)n alkunı .. t(e)nrı burhan tetsisi :: **sravaklar kuvragın kamagun barça** (19-22) “Bu nedenle ben şimdi Tanrı Buda’nın müridi, onu dinleyenler topluluğunun tamamını₂ arz ederek çağırıyorum.”

2.1.3.3. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İsim Tamlaması

2.1.3.3.1. Yaklaşma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan İsim Tamlamaları

<ürüg> uzatı bo nom erdiniğ okıtip tapıgın udugın üzmedin kılmış buyanın **burka kutına** evirzünler .. (19-22) “Her zaman bu öğreti mücevherini okutarak ibadete ara vermeksizin kazandık(lar)ı sevabı Buda kutuna yönlendirsinler.”

kut kolur m(e)n küseyü .. bo meniğ tilim tegşilzün .. ugrayu tegeyin **burhanlarnın .. iduk arıg tılanurmakına** (9-13) “Tüm arzumla diliyorum ki Budaların kutsal, saf hitabet gücüne tamamıyla erişeyim.”

tetik y(a)ruk bolayın.. **tılanurmak edremke** tükellig ..(8-9) “Hitabet kabiliyetine tam olarak donanmış (ve) akıllı olayım.”

kênürü asıg kılayın **kamag tınl(i)g oglanına** (15-16) “Bütün insan oğluna olabildiğince faydalı olayım.”

alku burhanlarnın sukancıg tatıglıg tılanurmak edremine .. yükünür m(e)n (8-10) “Bütün Budaların tatlı hitabet kabiliyetine saygıyla eğiliyorum.”

kênürü asıg kılayın **kamag tınl(i)g oglanına** (15-16) “Bütün insan oğluna olabildiğince faydalı olayım.”

alku burhanlarnın sukancıg tatıglıg tılanurmak edremine .. yükünür m(e)n (8-10) “Bütün budaların tatlı hitabet kabiliyetleri önünde saygıyla eğiliyorum.”

2.1.3.3.2. Bulunma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan İsim Tamlamaları

altun önlüg v(a)ruk valtrıklıg kopda kötrülmis nom eligi atl(i)g nom bitigde şirikini kut t(e)ñri hatunı ed tavarıg üstemek atl(i)g yėti y(è)g(i)rminç bölük :: :: (5-11) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti kitabında kutlu Şirikini tanrıçanın malı mülkü artırması adlı on yedinci bölüm.”

ol üdün vasunduri atl(i)g yèr haıunı **ol kuvrag arasınta** erür erti (15-17) “Osırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

yme öñre sön üdün kamag t(e)ñriler kuvragı .. yığıltılar birgerü **sumir tagnın töpüsinte** (16-18) “Yine eski zamanlarda bütün tanrılar topluluğu, hep birlikte toplandılar Sumir Dağı’nın tepesinde.”

ötlep eriglep yoritür .. **köni uz törü yolunta** (6-7) “Öğütleyerek yürütür (halkını) doğru (ve) sağlam yasa yolunda.”

2.1.3.4. Zarf Olarak Kullanılan İsim Tamlamaları

üstünki t(e)nriler könüli .. kakımaknın ugurınta .. ol el uluş antağa .. kên yunçıyur artayur alkınur .. (17-20) “Gökyüzündeki tanrıların hiddeti nedeniyle o ülke çürür, bozulur, yok olur.”

bir ugurta ol êlig han ol somadivaçi atl(1)g oğlınā **ulug tēgitler törüsınca** abijik kılıtı .. (2-3) “Bir zaman, o hükümdar o Somadivaçi adlı oğlunu büyük prensler töresince hükümdar ilan etti.”

alku nomnun barınça alku nomnun kértüsınca.. _alku nomnuñ ugurınça tözin tüpin adıra üdüre ukar m(e)n .. (3-7) “Bütün öğretinin tamamına varıncaya kadar, öğretinin tümdoğrusu kadar, öğretinin zamanına varıncaya kadar en ince2 ayrıntısını birbirinden ayırt ederek anlarım.”

maña tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp **anın satıgı üze** yana üç erdinig

ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları2 yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar.”

2.1.3.5. Yüklem Olarak Kullanılan İsim Tamlamaları

altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom êligi atl(1)g nom bitigte **êligler hanlarının köni törüsün aymak atl(t)g v(ê)g(i)rminç bölük** :: :: (6-11) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce, öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabında hükümdarların2 doğru töresini anlatmak adlı yirminci bölüm.”

neçökin t(e)ñrim yal(a)ñuklar yértinçüde turup [o]k .. -sek(i)zınç sekiz otuz – ne ugurka t(e)ñri tēp .. **atı bolur olarnın**² .. yana yme negü üçün .. kayu inçip avant tıltagin .. t(e)ñri oğlı tēp aț üze .. kükülürler kişi ara .. [VIII 27/27– VIII 28a (549) /6]

2.1.4. İsim Tamlamalarındaki Diğer Durumlar

2.1.4.1. Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları

Bazı isim tamlamalarının yardımcı unsuru yani tamlayan kısmı olmaz. İyelik ekleri eklendikleri kelime dışında bir şahıs ifade ettikleri için iyelik grubunun yalnız tamlanan unsuru da grubun yerini tutabilmektedir. İyelik eklerinin bu yetenekleri nedeniyle tamlayan aynı zamanda bir kuvvetlendirme unsuru durumundadır. Zaten genitif de ilgi hali olarak bir iyelik ifade eder. (Ergin, 2009: 383) Metinde de tamlayanı düşmüş isim tamlamaları fazladır. Özellikle 1.tekil ve çoğul, bunun

² İsim tamlaması *bol-* yardımcı eylemin isim unsuru olarak kullanılmıştır.

dışında 3. tekil şahıs zahirinin düşmesiyle oluşanlar yoğun olarak kullanılmıştır. Bunlar da gerçekte iyelik gruplarıdır. Tamlayanı düşmüş iyelik grubu başlığı altında iyelik gruplarında da ayrıca ele aldık. Metinden tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

isig özümüztin berü süzük kærtgünç könülüm üze .. yükünür m(e)n (6-8)
“(bizim) varlığımız, (benim) gönlüm”

meniñ agızımta .. sav söz taşgaru ündükte .. savım éyin yörügi .. bützün barça kalısız (17-19) “(benim) sözüm”

edgü edremin et’özün .. özin k(e)ntü étilgey (18-20) “(senin) bedenin”

edgü öglisin [ulatu] ayıg öglisin yme [ançulayu] ok .. tüp tüz körgü [ol bir] yanlıg .. tevli turuş [yolu]nta (7-11) “(onun) iyi düşüncelisi, kötü düşüncelisi”

anı üçün atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)nrin ol ugurtakı yalañuklar maña utlı sevinç tegürmek köñülin inçe tęp sakınç sakınsarlar .. m(e)n oğgurak bo nom erdinig süzük köñülin eşidür m(e)n tuñar m(e)n ayayur m(e)n ağırlayur m(e)n .. (9-16) “(benim) tanrım”

2.1.4.2. Birden Fazla Tamlayanı Olan İsim Tamlaması

İsim tamlamalarında bazen tamlayan unsuru birden fazla olup tek tamlanana bağlanabilir. Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bu tamlamaya, metnimizde de rastlamaktayız. Çok yoğun olmamakla birlikte, birden fazla tamlayan unsurunun tek bir tamlanana bağlı olduğu isim tamlamasına aşağıdaki cümlelerde rastlamaktayız:

köni yorıgılgıların(ty)/ köni körümlüglernin(ty)/ sukançig tatıgıg tılanırmak edremin(e)tn :: yükünür m(e)n. (4-7) “doğru yolda yürüyenlerin (ve) doğruyu görenlerin tatlı hitabet kabiliyetleri”

azu yme ulatu .. ayagka tegimlig arhantların .. kayu nece bar erser .. edgü tözlıg savları .. sariputiri bilgenin .. modgalyayani arhantın t(e)nrin burhan têtsileri .. başdınkı yeg kuvragın .. montag yanlıg tözünlernin .. köni kærtü savların .. kut kolur men küseyü tükellig bolayın barçaka. (10-19) “saygı değer azizlerin, Bile Şariputri’nin, Aziz Modgalyayani’nin, Tanrı Buda’nın müritlerinin, en üstün topluluğun (ve) bunlara benzer asillerin ne kadar iyilik dolu sözleri”

ayagka tegimlig arhantların (ty) / şariputiri bilgeni (ty) / moğgalyayani arhantnı (ty) t(e)ñri burhan tésileri (ty) / başdınkı yeg kuvragnı (ty) / montag yañlıg tözünlerni (ty) kayu neçe bar erser edgü tözliğ savları (tn)

tuturkannı(ty)/ tarıgnı(ty)/. t[üs] yemişni(ty)/ kavlanı(ty)/ tatıgları(tn)/ küçleri(tn) .. ančan ančan yme yokadur (5-8) “pirincin, ekinin, meyve (ve) sebzenin tatları (ve) verimi”

bo tıtağın aşayur .. artamak(ty)/ ësilmek(ty)/ emgekig(tn) (16-17) “bozulma, kötü hale düşme sıkıntısı”

kimler birök tutsarlar .. bo nom erdinig monçulayu .. öz et’öznün(ty)/ kuvragnı(ty)/ .. ësilmekleri(tn) tarıkar. (19-22) “kendi bedeninin, ait olduğu topluluğun eksikliği”

ağınlar b(e)lgürtmeki üze erksinteçi .. atl(ı)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig .. ađak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri yerinte .. neçe bar erser t(e)ñriler .. maitri burhanlarta ulatı .. kên keldeçi burhanlar yam t(e)ñri yerinte .. ornağ tutmuş t(e)ñriler .. üç kırk t(e)ñri yerinte .. erig tutmuş erkligler .. dört m(a)harançlar orunıntakı (..) yértinçü yer suv küzetdeçiler ulatı neçe bar erser .. t(e)ñrilerin kuvrağı .. yér(ty)/ sav(ty)/ oot (ty)/ yèl(ty)/ t(e)ñrisi(tn) .. sumir tagka tayaglıklar .. yéti altunlug tag içinte .. orun ornağ tutmuşlar .. purnapatiri pañçaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamağ .. t(e)ñrilerin kuvrağı .. bo yértinçüg küzedip .. enç menilig kılzunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “yer, su, ateş (ve) rüzgar tanrıları”

alku pratyikabudların(ty)/ arhantların(ty)/ sukancıg tatıglıg tılanurmak edremine(tn) :: yükünür m(e)n. (13-16) “bütün Pratyikabudaların ve azizlerin (arhat) tatlı₂ hitabet kabiliyetleri”

2.1.4.3. Tamlayanı ile Tamlananı Arasına Sıfat Unsuru Giren İsim Tamlaması

İsim tamlamalarında bazen; tamlayan unsur ile tamlanan unsur arasında sıfat girerek tamlanan unsur belirtip niteleyebilir. Eski Uygur metnimizde de bu yapı karşımıza çıkmaktadır:

t(e)ñri kıızı kondini bramannın bo ötügin eşidip inçe tęp tediedgü edgü bramana birök kim kayu tınl(ı)glar kim s(e)n sözlemiş d(a)r(a)nig.. d(a)r(a)ni üzeki şloklerig ağızlarında tutup .. nomça törüçe üç erdinike inanıp süzük kértgünç köñül öritip köni ögin köñülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nıların sözleyü ne törlüg kut

kolunsarlar barça köñül éyin kangay bütgey .. (8-19) “*Tanrıça Kondini Brahman’ın bu arzını*”

t(e)ñri kızı kondini bramannı (ty) / bo (s) / ötügin (tn)

kim ol ratnapuşpi atl(ı)g tükel bile t(e)ñri t(e)ñrиси burhan ulug y(a)rılıkançuçı köñülü üze mēni érinçkeyü tsyurkayu y(a)rılıkap .. **burhanlarnın ulug küçi** üze kim mēni amtıka teği kayu orunlarig öser m(e)n .. kayu yınakta körser m(e)n .. ol oruntakı ol yınaktakı .. ol uluştakı kamağ tınl(ı)g oğlanların .. keğgülık ton .. yēgülık aş .. öz iltingülık yēvig tizig altun kümüş vayduri saparir şişir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsunke tegürü y(a)rılıkadı .. (2-21) “*Budaların yüce gücü*”

burhanlarnın (ty) / ulug (s) / küçi (tn)

aş<a>galı .. **tnılgıların yalınlıg .. öni kıtışı** ésilür .. küçi küsüni yme alkınıp (12-15) “*canlıların parıltılı farklı yüzü*”

tnılgıların (ty) / yalınlıg .. öni (s) / kıtışı (tn)

ol élig hannın bir [s]omadivaçi atl(ı)g ulug oğlı erti .. [VIII 26 (547)/26 - VIII 26 /1] “*O hükümdarın₂ Somadivaçi adında büyük oğlı*”

ol élig hannın (ty) / bir [s]omadivaçi atl(ı)g ulug (s) / oğlı (tn)

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim birök bo yértinçüte kayu kayu **él uluşdaki éligler hanlarnın köni törüsi** yok erser ötrü ol éligler hanlar <öz> élin [sek(i)zinç altı otuz] ulışın uz başlagalı .. bodunun karasın éğıtğeli .. k(e)ntü öz et’özlerin ıduk orunların y(a)ruçu yalrıçu tutğalı umazlar .. [VIII 25 b (546)/19 - VIII 26 (547)/5] “*yeryüzünde ülkedeki hükümdarların₂ doğru töresi*”

él uluşdaki éligler hanlarnın (ty) / köni (s) / törüsi (tn)

2.2. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması, bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime öbeğidir. Sıfat unsuru, isim unsurunun niteliklerini ve niceliklerini belirtme amacıyla kullanılır. Leyla Karahan; sıfat tamlamasını günümüz Türkiye Türkçesinde, isim unsurunun sıfat unsuruyla nitelendiği kelime grubu olarak tanımlar. Sıfat unsurunun tamlayan, isim unsurunun ise tamlanan olduğunu ve bu iki unsurun eksiz birleşerek sıfat tamlamasını oluşturduğunu belirtir:

Sıfat Unsuru + İsim Unsuru = Sıfat Tamlaması (Karahan, 2017: 48-49).

Muharrem Ergin de sıfat unsurunun, isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirildiğini, sıfatın tamlayan, yardımcı, ismin ise tamlanan ve asıl unsur olduğunu ve Karahan gibi o da her iki unsurun ek almadan doğrudan doğruya yan yana getirildiğini ifade eder. (Ergin, 2009: 380).

Sıfat tamlamasında; sıfat unsuru ya da isim unsuru bir kelime grubu halinde olabilir. Sıfat unsuru bir kelime grubu halinde ise bunlar; sıfat-fiil grubu, aitlik grubu, edat grubu, sayı grubu, ikileme biçimlerinde karşımıza çıkar. Sıfat tamlamasında, tamlama grubunun vurgusu daima sıfat unsurundadır. Sıfat tamlaması bir isim grubudur. Kelime gruplarında ve cümlede isim gibi işlem görür. Sıfat tamlamaları metinde, cümlede ismin kullanıldığı her türlü görevde kullanılabilir. Metnin tümüne baktığımızda sıfat tamlamasının sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Metinden tespit ettiğimiz sıfat tamlamalarını aşağıda başlıklara göre belirttik:

2.2.1. Sıfat Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.2.1.1. Sıfat Tamlamalarının Tamlayan olarak kullanılması

Sıfat tamlamaları, yargı ve belirtme öbekleri içinde adların alabileceği tüm görevlerde kullanılırlar. Gerçekten sıfat tamlaması, tümce ve tümleciklerde “kurucu öge”; isim tamlamalarında “belirten”, “belirtilen” sıfat tamlamalarında “isim ögesi”, sıfat ögesi; diğer belirtme öbeklerinde de “isim” ögesi olabilirler. İsim tamlamaları içinde “tamlayan(belirten)” olarak görev aldığı anda isim tamlaması içinde tek bir öge gibi işlem görür. (Güner, 2007: 47) Metinde tespit ettiğimiz tamlayan olarak kullanılan sıfat tamlaması örnekleri şöyledir:

cambudvip atl(t)g / [u]luştakı .. nomça törüçe –sek(i)zinç [yèti kırk ..] - [kı]ltaçı èlig han .. ol inç[ip] erür ugrayu .. biz kamagunuñ oglumuz [VIII 36b (564) / 22 - VIII 37a (565)/3] “Çambudvip adlı ülkedeki”

yorımasar èl başçı .. raça şast(t)r atl(t)g törüçe .. **ol èldeki / kişiler** .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yaña tepmiş teg .. linhua çeçeklig kölmenig .. (5-10) “o ülkedeki kişiler”

bir arıg / evte -sek(i)zinç bês y(è)g(i)rmi – azu ar(a)nyadan seşremte uđ mayakın suvap mandal kılıp çıntan tütsüg köyürüp tapıg udug kılzun .. [VIII 14b (524)/23 - VIII 15a (525)/4] “bir temiz ev”

tört törlüg / kutka katıglandaçılarınñ sukançıg tatıglıg tılanırmak edreminçe :: yükünür m(e)n. (16-19) “dört türlü kuta”

2.2.1.2. Sıfat Tamlamalarının Tamlanan olarak kullanılması

Sıfat tamlaması isim tamlamalarında yardımcı unsur tamlayan (belirten) olabildiği gibi asıl unsur olan tamlanan (belirtilen) konumunda da bulunabilir. Metinde bu şekildeki kullanımlar anlatımı güçlendirmektedir.

t(e)ñri kızı kondini bramannın bo ötügin eşidip inçe tēp tēdiedgü edgü bramana birök kim kayu tnl(ı)glar kim s(e)n sözlemiş d(a)r(a)nig.. d(a)r(a)ni üzeki şloklerig ağızlarında tutup .. nomça törüçe üç erdinike inanıp süzük kērtgünç köñül öritip köni ögin köñülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nıların sözleyü ne törlüg kut kolunsarlar barça köñül éyin kangay bütgey .. (8-19) “*Tanrıça Kondini Brahman’ın bu arzını*”

t(e)ñri kızı kondini bramannın (ty) / bo ötügin (tn)

kim ol ratnapuşpi atl(ı)g tükel bile t(e)ñri t(e)ñrisi burhan ulug y(a)rlıkançuçı köñülü üze mēni érinçkeyü tsyurkayu y(a)rlıkap .. **burhanlarnın ulug küçi** üze kim mēni amtıka teği kayu orunlarig öser m(e)n .. kayu yınakta körser m(e)n .. ol oruntakı ol yınaktakı .. ol uluştakı kamağ tnl(ı)g oğlanların .. keğgülık ton .. yēgülık aş .. öz iltinğülık yēvig tizig altun kümüş vayduri saparir şşir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsunke tegürü y(a)rlıkadı .. (2-21) “*Budaların yüce gücü*”

burhanlarnın (ty) / ulug küçi (tn)

aş<a>galı .. **tnlıglarnın yalınlig .. öni kıtışı** ésilür .. küçi küsüni yme alkınıp (12-15) “*canlıların parıltılı farklı yüzü*”

tnlıglarnın (ty) / yalınlig .. öni kıtışı (tn)

ol élig hannın bir [s]omadivaçi atl(ı)g ulug oğlı erti .. [VIII 26 (547)/26 - VIII 26 /1] “*O hükümdarın₂ Somadivaçi adında büyük oğlu*”

ol élig hannın (ty) / bir [s]omadivaçi atl(ı)g ulug oğlı (tn)

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim birök bo yērtinçüte kayu kayu **él uluşdaki éligler hanlarnın köni törüsi** yok erser ötrü ol éligler hanlar <öz> élin [sek(i)zinç altı otuz] ulışın uz başlagalı .. bodunun karasın éğiğeli .. k(e)ntü öz et’özlerin ıduk orunların y(a)ruçu yalrıtu tutgalı umazlar .. [VIII 25 b (546)/19 - VIII 26 (547)/5] “*yeryüzünde ülkedeki hükümdarların₂ doğru töresi*”

él uluşdaki éligler hanlarnın (ty) / köni törüsi (tn)

2.2.1.3. Sıfat Tamlamasında İkilemelerin İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Eski Uygur Türkçesiyle kaleme alınmış metnimizde ikileme grubunun sıfat unsuru işleviyle kullanılmasının yanında, isim unsuru olarak da kullanıldığı örneklere rastlamaktayız.

özüm yaşım üsdelip .. uzun / özüg yasıg bulayın_ (11-12) “uzun yaşamı₂”

edgükerü inçip ötleyür kamag / kara bodunun (3-4) “bütün halkına₂”

2.2.1.4. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Sıfat tamlamaları bazen başka ismin önüne gelerek onları niteler veya belirtir. Bu durumda yeni bir sıfat takımı oluşur ve önceki sıfat takımı yeni grubun içinde yardımcı unsur olarak işlerlik kazanır. Bu kullanımla ilgili bazı örnekler şunlardır:

m(e)n ötrü ol raça[s]as[t](i)r / törü [bitig]ke tayaklığın êki tümen yıl başladım .. (15-17) “o Rajaşastra öğreti kitabına”

koptın [sınar] eşidilür .. üç log[us]ug / orunta (16-18) “üç nesillik yerde”

ap yme tünle ap yme küntüz bo nom erdini içindeki / padakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudivip yertiçüte kênürü yağturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlığ tınl(ı)glarka eşidürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batgulüksüz kılıu teginüp ol kamag tınl(ı)glarig ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz miñ kolti kalp üdlerke tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta adruk adruk yeg baştınkı edgü menig aşaguluk menilegülık ..tüş tem yem içim üze bay menilig bolguluk .. aç kız emgekig körmeğülık edgüke tegimlig kılıu tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13] “bu öğreti mücevheri içindeki şiirler”

tört törlüg / tözünlernin kértüsi nomug nomladıçılarnıñ sukançig tatıglıg tılañurmak edreminiçe :: yükünür m(e)n. [VIII 3b (R-M 502)/ (1-4)] “dört türlü asillerin”

2.2.1.5. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Edat öbeklerinde; sıfat tamlaması isim unsuru olarak kullanılabilir. İsim unsuru sıfat tamlaması olan sözcük grubunun üzerine bir çekim edatının gelmesiyle oluşan kelime gruplarıdır. Metinde özellikle “üze, tegi, berü” gibi çekim edatları isim

unsuru sıfat tamlaması olan kelime grubundan sonra gelerek bu durumu örneklemektedir:

isig özümüztin / berü süzük kèrtgünc könlüm / üze .. yükünür m(e)n (6-8)
“sıcak varlığımızdan beri, temiz gönlüm ile”

y(a)rlıkançucu könl küci / üze .. küsüşümçe inzünler birgerü maña bèrzünler
.. tıdısız ulug tılañurmak (15-18) “merhametli gönül gücü ile”

ap yme tünle ap yme küntüz bo nom erdini içindeki pağakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudivip yèrtiçüte kèñürü yağturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edğü kılınç kılmış kutlug buyanlığ tınl(ı)glarka eşidürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılı teginüp ol kamag tınl(ı)glarig ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz min kolti kalp üdlerke / tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta adruk adruk yèg baştınkı edğü meñig aşaguluk meñilegülük ..tüş tem yèm içim üze bay meñilig bolguluk .. aç kız emgekig körmegülük edğüke tegimlig kılı tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13] “yüz bin koti adetlik kolpa dönemlerine kadar”

ol antag södin / berü köni kèrtü y(a)rılığlıklar için .. anın amtı ke<è>ñ yetiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırgakı teg onaru evrilmiş ıduk tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rılıkap .. tolp yüüzlüg tilgenlerin bütürü örte y(a)rılıkayurlar. [VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1] “böyle o eskiden beri”

2.2.2. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarında isim unsuru bazen tek bir sıfat unsuru tarafından belirtilebilir ya da nitelendirilebilir. Metnimizde de bu duruma oldukça sık rastlanmaktadır:

y(a)rlıkançucu / könl öriñip .. üstürti kudı inzünler. (18-19) “merhametli gönül”

alku / burhanların sukançig tatıglıg tılañurmak edreminçe .. yükünür m(e)n (8-10) “bütün Budaların”

kèñürü asıg kılayın kamag / tınl(ı)g oğlanına (15-16) “bütün insanoğluna”

köni / nomça başlayur êlniñ ulışnuñ törüsin (4-6) “doğru öğretiye göre”

ürüg uzatı sımtagsız .. köni / törüke tayangıl (17-18) “doğru yasaya”

2.2.2.1. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

İsimleri sayı yönünden tamlayan; onların yerlerini işaret eden; özelliklerini belli belirsiz olarak bildiren; özelliklerini soran sıfatların tümüne belirtme sıfatları denir. Belirtme sıfatları varlıkların geçici özelliklerini bildirirler. Bu sıfat grubu da metinde sıklıkla kullanılmıştır:

k(a)ltı yüüzlüg tilgenlerin neteg örte y(a)rılıkayur erserler ançulayu ok çambudvip yértinçüg ulatı üç / diviplarıg miñ / yértinçüg .. üç / miñ ulug miñ yértinçüg .. ötgürü ontın sınırkı uluşlarıg bir yme koğmatın tüzü tüketi barçanı toşguru tuyu örte y(a)rılıkayurlar .. (2-11) “*üç kıtayı, bin yeryüzü parçası, üç bin*”

alku / burhanlarınñ sukançıg tatıglıg tılañurmak edremiñe .. yükünür m(e)n (8-10) “*bütün Budalar*”

kênürü asıg kılayın kamag / tınl(ı)g oğlanına (15-16) “*bütün insanoğlu*”

tılañurmak erkligi .. tözün t(e)ngri kıızıya .. kılıñ meni tükellig :: bo /edremlerke egsüksüz [VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “*bu erdemler*”

sek(i)zinc / tegzinc bitiyü okıyu yadıltı (17-18) “*sekizinci bölüm*”

2.2.2.2. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan İsim Tamlamalar

Niteleme sıfatları, varlıkları niteleyen yani varlıkların nasıl olduklarını gösteren sıfatlardır. Bu tür sıfatlar varlıkların **durumlarını, biçimlerini ve renklerini gösterirler**. Metinde sıfat unsuru niteleme sıfatı olan tamlama örnekleri oldukça fazla kullanılmıştır.

ol antaş söğin berü köni kértü / y(a)rılıglıglar üçün .. anın amtı ke<è>ñ yetiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırgakı teg onaru evrilmiş iduk tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rılıkap .. tolp yüüzlüg tilgenlerin bütürü örte y(a)rılıkayurlar. [VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1] “*doğru₂ buyruklar*”

eşidü tüketip yana öz öz orunlarıña kelip <ulug> ögrünc sevinç / könülin inçe tęp tüzünler [VIII 18b (532)/ 1-3] “*büyük sevinç₂*”

y(a)rılıkançuçı / könül öritip .. üstürti kudı inzünler .(18-19) “*merhametli gönül*”

köni /nomça başlayur elniñ ulışnuñ törüsin (4-6) “*doğru öğretiye göre*”

ürüg uzatı sımtagsız .. köni /törüke tayangıl (17-18) “*doğru yasaya*”

2.2.3. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

2.2.3.1. İkilemenin Sıfat Unsuru Olarak Kullanıldığı Tamlamalar

Sözcük yinelemesiyle ortaya çıkan ikilemeler, bir adın önünde tamlayan olduklarında sıfat görevi taşırlar. İkilemeler aynı sözcüğün, yakın anlamlı, anlamları ayrı ya da sesleri birbirine benzeyen sözcüklerin yinelenmesiyle oluşurlar. Türkçenin önemli özelliklerinden biri olan ikilemeler, sıfatların tamlayan unsuru yani sıfat unsuru olarak da kullanılabilirler. Sıfat unsuru olarak kullanılan ikilemeler böylelikle; niteledikleri ya da belirttikleri isme anlam gücü katar. Altun Yaruk Sekizinci Kitap'ta ikilemelerin varlığı oldukça fazladır. Bu da bizlere, metnin anlam gücünün kuvvetli olduğunu gösterir. Tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

ana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru ürüg uzağı
köni kærtü / **savıg** ok y(a)rıkayurlar erti.(4-9) “doğru₂ söz”

sakınu sözleyü yetinçsiz ol antag **iduk kutlug** / **tillig** erdinileri üze .. yana inçip
nizvanılıg oot yalının örtenü köye turdaçı eşilmiş çolmuş köñüllüg érinç y(a)rılıg
tınıl(ı)g oğlanların nomlug yağmur yağıtıp éñç tınçka tegürü y(a)rılıkadılar . (11-19)
“kutsal₂ dil”

anı üçün m(e)n kop **süzük kærtgünc** / **könülüm** üze ayayu ağırlayu yinçürü
töpün yükünüp (imaho sekizinç üç ..) yana yme yükünü teginür men [VIII 2b (R-M
500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2] “saf₂ gönüm”

alku burhanlarını **sukançig tatıglıg** / **tılañurmak edremine** .. yükünür m(e)n
(8-10) “tatlı₂ hitabet kabiliyeti”

alku kamag / **t(e)nriler** birgerü .. küyü küzetü tutarlar (11-12) “bütün₂
tanrılar”

adruk adruk / **ugurın** barçaða bir ékintiske basıraşıp kunuş kırma kılurlar
“farklı₂ zaman”

[VIII 30a (R-M Ø ; AYkaya 552a; Kudara – Röhrborn s.341-342) /22 - VIII
30b (R-M Ø ; AYkaya 552b; Kudara – Röhrborn s.342-343) /2]

2.2.3.2. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Tamlamalar

Metinde sıfat unsuru sıfat-fiil öbeği olan tamlamaların varlığı söz konusudur. Bunun yanında; Sıfat unsuru, sıfat-fiil eki almış tek sözcükler de kullanılmıştır. Sıfat-

fiil öbekleri içinde metinde karşılaşılan sıfat-fiil öbekleri “-mİş” ekiyle yapılanlardır.

êlenmiş başlamış / bodunug .. bay menîlig bolgay üzüksüz (6-8) “(böyle) yönlendirilen, yönetilen halk”

ı ıgacda törümiş / tüş yemişler keğiyür (9-10) “Ağaçlarda yetişen meyveler₂”

2.2.3.3. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Tamlamalar

Sayı grubu, basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur.

Sayı öbekleri metinde isimleri sayı yönünden belirterek sıfat tamlaması yapmaktadır. Tespit edilen örneklerimiz şöyledir:

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(ı)g umay iyesi .. bês yüz / oğlanı arasında .. ’eñ kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurularıg yme ançulayu ok .. kinarılarıg arkasın .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et’özlüg .. mahoragilerde ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrиси burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “beş yüz oğul”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom êligi atl(ı)g nom bitigde (P) şirikini atl(ı)g t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g altı y(ê)girminç / bölük (16-20) “on altıncı bölüm”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom êligi atl(ı)g nom bitigte vasundari atl(ı)g sekiz y(ê)g(i)rminç / bölük :: (11-15) “on sekizinci bölüm”

otuz artukı üç / öni .. t(e)ñri yerinin erkligi .. bërür ulug küç küsün .. yalañuklar üze erksinü [VIII 29a (551) / 1-5] “otuz üç farklı tanrı yerinin muktediri”

2.2.4. Cümledeki Görev Yönünden Sıfat Tamlamaları

2.2.4.1. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Görev Yapması

Metinde isim türündeki sözcükler, önlerine belirtme ya da niteleme sıfatı olarak sıfat tamlaması grubunu oluşturup cümlede görev bakımından özne olarak kullanılabilirler. Metinde rastladığımız örnekler şu şekildedir:

yumşak yêlller yêltirer .. tüz kezigçe üdinçe (1-3) “yumuşak rüzgarlar eser.”

inçip ol kişi az saran köñül turgurguluk ermez (16-17) “Böylelikle o kişi kalbinde hırs barındırmayacak.”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim ..**bo d(a)r(a)ni** erser abijik kılmaklıg padak ol..(20-22) “Adı yüce, saygıdeğer tanrım. Bu darani kutsama şiiRIDIR.”

montada ulatı **tükel bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrisi burhan** bo baladivaçi atl(ı)g élig han üzeki öñreki tıtagıg nomlayu y(a)rılıkap élke uluşka asıglıg raçaşastır törüsin tükel ukıtu y(a)rılıkadı (16-22) “Buna ek olarak, eksiksiz bilge, Tanrılar Tanrısı Buda, bu Baladivaçi adlı hükümdara₂ ait geçmiş zamana ait nedeni vaaz edip buyurarak ülkeye yarar sağlayacak Rajaşastr öğretisini tamamen anlatmayı bahşetti.”

élenmiş başlamış bodunug .. bay meñilig bolgay üzüksüz (6-8) “(Böyle)yönlendirilen, yönetilen halkın, daima zengin (ve) mutlu olacak.”

özgen yağmur tökülür .. üç éyinki koluça (3-4) “Tatlı yağmurlar yağar mevsimine uygun olarak.”

kanta [birök] bar erser .. **ezüg armak kişiler** .. artaıurlar é[l hanıg] él orunıntın tayturup (7-10) “Her nerede varsa yalancı (ve) sahtekârlar, hükümdarı tahtından edip (ona) zarar verirler.”

2.2.4.2. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması

Sıfat tamlaması metinde belirtili ve belirtisiz nesne olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirtili nesne görevinde kullanılan sıfat tamlaması, Uygurca yükleme hâli ekleri olan +(x)g , +nI, +In’ dan en çok +(x)g eki kullanılarak yapılmıştır.

Tespit edilen örnekler şunlardır:

kolur m(e)n .. **köni kértü cın savıg**. (2-3) “Doğru (ve) gerçek sözü istiyorum.”

alku ugrın küseyür m(e)n .. **ezügsüz idsiz kértü sözüg** .. (3-5) “Ben tüm aruzlarımla istiyorum gerçek₂ sözü.”

maña bérzünler .. **ıdıgsız ulug tılanurmak** (17-18) “Engelsiz yüce hitabeti bana versinler.”

maña tapıg udug kılmış yığ yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anıñ satıgı üze yana **üç erdinig** ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar.”

2.2.4.3. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Sıfat tamlamaları Eski Uygur Türkçesi isim çekim eki olan +kA (+ka/+ke) yönelme hâl ekini alarak metinde yer bildirme göreviyle sıklıkla kullanılmıştır. Metinde ekin +ga/+ge şekline rastlanmamıştır.

kaçan birök ol tözünler oğlu bo montag tüşke utlıka tegserler .. ol bulmuş kazganmışlarının ülüşi üze aşnu üç erdinike tapıg udug ağır ayag kılzun ..(1-7) “Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca₂ ulaşsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere itaat₂ etsin (ve) saygı göstereyin.”

ulug tınl(i)glarka :: yükünür m(e)n. (3-4) “Yüce canlılara saygıyla eğiliyorum.”

köni kértü savlıglarka :: -imaho sekizinç beş- yükünür m(e)n. [VIII 4b (R-M 504)/23- VIII 5a (505)/1] “Doğru₂ sözlüler önünde saygıyla eğiliyorum.”

ulug tınl(i)glarka :: yükünür m(e)n. (3-4) “Yüce canlılara saygıyla eğiliyorum.”

köni kértü savlıglarka :: -imaho sekizinç beş- yükünür m(e)n. [VIII 4b (R-M 504)/23- VIII 5a (505)/1] “Doğru₂ sözlülere saygıyla eğiliyorum.”

2.2.4.4. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olarak Görev Yapması

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi EskiUygurca’da da isimler veya isim soylu sözcükler ek-fiil eki olarak yüklem olur. İncelediğimiz metinde tek başına olan ismin ek-fiil eki olarak yüklem olduğu ve bir sıfat tarafından belirtilen ya da nitelenen ismin, yani sıfat tamlamasının ek fiil eki olarak yüklem olduğu örneklerle rastlamaktayız. Bu yüklem, türüne göre isim cümlesidir. Metinde sıfat tamlaması genellikle “ol” bildirme ekini olarak yüklem olmuştur, bunun dışında sıfat tamlaması ile oluşturulan bazı isim cümlelerinde ek-fiil ekinin düştüğü görülür. Tespit edilen örnekler şöyledir:

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigte vasundari atl(ı)g sekiz y(è)g(i)rminc bölük :: (11-15) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Vasundari adlı yer tanrıçasının arzu adlı on sekizinci bölüm.”

tüzülmekke tegürteçi köni vorıg ol (4-5) “Doğruluğa götüreceksin, doğru yoldur.”

ezügsüz igidsiz padak ol (3) “Yalansız₂ şiiirdir.”

köni kértü padak ol ..(2) “Gerçek₂ şiiirdir.”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde (P) sirikini atl(ı)g t(e)nri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g altı y(è)girminc bölük (16-20)

“Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Şirikini adlı yer tanrıçasının arzu adlı on sekizinci bölüm.”

2.3. Tekrar / İkileme Grubu

Anlamı pekiştirmek, kuvvetlendirmek, anlatımı daha çekici hale getirmek için aynı sözcüğün; eş, yakın, karşıt anlamlı veya sesleri birbirini çağrıştıran sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulan sözcük grubuna “ikileme” denir. Konuşma ve yazı diline ahenk katan ikilemeler, ifadeleri tekdüzelikten kurtarır ve anlatımı daha canlı ve etkili hale getirir. Ölmez, ikilemeyle ilgili görüşlerini; “Özelde Eski Uygurcada, genelde Türkçede ikilemeler Türkçenin en baştan beri en sık başvurulan ifade şekillerindedir. Eski Türk yazıtlarından beri Türkçenin ifade kabiliyetini öne çıkartan ikilemeler Eski Uygurcada daha da ilgi çekici bir unsur olup S. Çağatay’dan beri değişik araştırmacılarca çeşitli yönlerden ele alınmıştır.” (Ölmez, 2017: 243) şeklinde ifade ederken Çağatay, ikilemeleri hendiadyoin terimi ile ifade etmiş ve aynı manada yahut yakın manadaki iki kelimenin bir tek kelime gibi bir anlam ifade etmesinin hendiadyoin olduğunu belirterek, hendiadyoinlerin genelde iki eş anlamlı kelimedenden teşkil olduğunu söylemektedir (Çağatay 1978: 29-30). Bu ifadelerden Çağatay’ın hendiadyoinlerin anlam olarak kalıplaşmayı gerçekleştirmesi gerektirdiğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Hatiboğlu; “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı kelimenin tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki kelimenin yan yana kullanılmasıdır.” (Hatiboğlu 1981: 10) şeklinde ifade etmiştir.

“Bu tariflerden, ikilemelerin, aynen, eş anlamlı veya zıt anlamlı en az iki kelimenin anlam ve şekil bakımından teşkil ettiği bir birlik olduğu görülmektedir. S. Çağatay’ın da belirttiği gibi Uygurcada ikilemelerin çok fazla oluşu, Uygurcanın zenginliğini göstermekte, ifadeye kolaylık sağlamaktadır.” (Eraslan, 2012: 450)

İncelemiş olduğumuz Altun Yaruk Sekizinci Kitap metninin içerisinde tekrarların önemli bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Metinden hareketle tespit ettiğimiz tekrarlar şunlardır:

2.3.1. Aynı Kelimenin Kullanımıyla Oluşan Tekrarlar

Kemal Eraslan’ın *Eski Türkçenin Grameri* isimli kitabında “aynen ikilemeler” başlığı altında incelenen bu kelime grubu, aynı kelimenin tekrarı ile oluşmuştur.

Ergin de “aynen ikilemeler” olarak adlandırdığı bu kelime grubunun, aynı kelimenin tekrarından oluştuğunu ifade etmiştir. (Ergin, 2009: 377).

kamag t(e)ñriler kuvragı **üdüñ üdüñ** yévilür .. tolu tükel kolusuz .. uz orđuları içinde (8-11) “zaman zaman”

yek içgekler tüzüde .. **orun orun** sayu yadılur (7-9) “her yere2”

sever amrak aç ağgır .. yügrük yañađa ulatı .. ançulayu ok yme kamagun saçılurlar kalısız

orun orun sayu **öñi öñi** (7-12) “her yere2 farklı2”

éki kün t(e)ñri birgerü .. yana **üdüñ üdüñ** közünür .. (21-23) “zaman zaman”

antag antag élig beg .. törüsüz törüg kıltılar (10-11) “şöyle şöyle”

adruk adruk ugurın barçağa bir ékintiske basıraşıp kunuş kırma kılurlar [VIII 30a (R-M Ø ; AYkaya 552a; Kudara – Röhrborn s.341-342) /22 - VIII 30b (R-M Ø ; AYkaya 552b; Kudara – Röhrborn s.342-343) /2] “ayrı ayrı”

k(a)ltı tüzki törüçe .. birök körüp yavızıg kod<t>urmasar tığmasar .. ermez törüler anta ötrü .. **erü erü** üstelür .. turu turu (19-23) “gitgide”

2.3.2. Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşan Tekrarlar

Eş anlamlı tekrarlar, aynı veya yakın anlamlı (synonym) iki kelimedenden oluşur. Eş anlamlı tekrarlarda, tekrarı teşkil eden isimler yalın hâlde kullanılabileceği gibi, unsurlardan biri ya da her ikisi işletme ekleri olarak da kullanılır. (Çağatay, 1978: 29-66) Metinde eş anlamlı tekrarlara sıkça rastlanmaktadır.

ötrü ol ugurta bo çambudivip yértinçü yer suv **bay barımlıg bodun kara** kök (düz. köp) **kalın ertinü ögrünçlüg sevinçlig** bolgaylar (4-8) “Çambudivip yeryüzünde her yer bereketli, halk çokça sevinçli olacak.”

<ürüg> **uzatı** bo nom erdinig okıtıp **tapıgın udugın** üzmedin kılmış buyanın burka kutıña evirzünler .. (19-22) “sürekli2 bu öğreti mücevherini okutarak ibadete2...”

üdüñ üdüñ **yokka cıgayka** buşı bérzün .. (17-18) “fakire kukaraya”

ne törlüg tilekin k(e)rgekin tükel ayıtıp **ed tavar ağı barım altun kümüş koyn yulki ı tarıg aş içgü ton kedim** üze küsüşlerig kanturu tegingey m(e)n . [VIII 15a

(525)/19 - VIII 15b (526)/1] “*mal mülk, zenginlikle₂, altın, gümüş, türlü hayvanlar₂ mahsül₂, yiyecek içecek (ve) giysi₂”*

k(e)rgeklemiş **tonı aşl** .. üdüñ .. üdüñ –sek(i)zinç bir y(è)girmi ..- egsümez

[VIII 10b (516)/22- VIII 11a (517)/1] “*giyeceği (ve) yiyeceği”*

kênki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı **acıg tarka** emgeklertin ozguluk ’eñ kêninte burhan kutın bulguluk **tüşke utlka** tegürü tegingey m(e)n .. (13-18) “*Izdirap₂, sonuca₂”*

kök kalık içinte erigme .. tolp sansarta tutulmuş .. kayu neçe bar erser .. **tirig tnl(t)g** oğuşı .. olar barça bulzunlar .. tılañurmak edremig .. [VIII 8a (511)/1-5] “*gökyüzü₂ canlı₂”*

2.3.3. Yakın Anlamlı Kelimelerden Oluşan Tekrarlar

ne törlüg tilekin k(e)rgekin tükel ayıtıp eđ tavar agı barım **altun kümüş** koyn yılık ı tarıg **aş içgü** ton kedim üze küsüşlerig kançuru tegingey m(e)n [VIII 15a (525)/19 - VIII 15b (526)/1] “*altın gümüş”*

birök ol kişi **altun kümüş** küseyür erser **altun kümüş** bergey m(e)n :: (3-5) “*altın gümüş”*

2.3.4. Tekrarların Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.3.4.1. Tekrarların Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Görev Yapması

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru **ürüg uzatı köni kærtü** / savıg ok y(a)rılıkayurlar erti.(4-9) “*Ebedî₂ ve doğru₂ söz”*

ol antaş söğin berü **köni kærtü** / y(a)rılıglıglar için .. anın amtı ke<è>ñ yétiz yumşak yımırğa kkirsizmüñsüz arıg süzüük yipün linhua yapırgakı teg onaru evrilmiş ıduk tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rılıkap .. tolp yüüzlüg tilgenlerin bütürü örte y(a)rılıkayurlar. [VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1] “*Doğru₂ sözlü”*

anı için m(e)n kop **süzük kærtgüñç** / **könülüm** üze ayayu ağırlayu yinçürü töpün yükünüp (imaho sekizİNç üç ..) yana yme yükünü teginür men [VIII 2b (R-M 500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2] “*saf₂ gönüllü”*

ol burhanların ıduk til lakşanlarıña m(e)n yme **sukancıg tatıglıg** / tılañurmak **edremke** tükellig bolu tegineyin :: (2-5) “*tatlı₂ hitabet kabiliyeti”*

köni kærtü /savlıglarka :: -imaho sekizinc beş- yükünür m(e)n. [VIII 4b (R-M 504)/23- VIII 5a (505)/1] “doğru₂ sözlüler”

alku kamag / t(e)nriler birgerü .. küyü küzetü tutarlar (11-12) “bütün₂ tanrılar”

adruk adruk / ugurun barçada bir êkintiske basıraşıp kunuş kırma kılurlar [VIII 30a (R-M Ø ; AYkaya 552a; Kudara – Röhrborn s.341-342) /22 - VIII 30b (R-M Ø ; AYkaya 552b; Kudara – Röhrborn s.342-343) /2] “farklı₂ zaman”

kênki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açığ tarka / emgeklertin ozguluk ’eñ kêninte burhan kutın bulguluk tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n .. (13-18) “acı ve ızdırıp dolu sıkıntılar”

2.3.4.2. Tekrarların Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Görev Yapması

ol / êl uluş antağa kên yunçiyur artayur alkınur .. (10-11) “o memleket₂”

neçe tenliğ bar erser .. yemiş [s]öğüt olarta .. öñresin[t]e tatıglıg / tüş yemişler bérteçi .. bo tıltagtın êsiler .. [b]olar barça yana tegşilip .. êrig açığ tatıgsız .. tüş yemişler yme töriyür (13-20) “lezzetli meyveler₂”

edgükerü öt[egü] ol .. kamag / kara bodunun .. yme êyin idi ığmagu ol .. ermez yavız törü yañça [VIII 36b (564)/1-3] “bütün halkına₂”

kim bolarnıñ neçe bar erser yêg edremlig / iş küdökleri art basut kılzunlar maña.. (9-12) “faziletli, iyi işleri₂”

yükünür m(e)n vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek y(a)ruk yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü edremlig taloy ügüz atl(ı)g ratnapuşpi <t(e)ñri> burhan kuñña tęp ötrü esriñü hua çeçekler alıp adruk adruk / aş içgüler tutup ağır ayamakın <tapınzun ançolazun> [VIII 12a (519)/22 - VIII 12b (520)/8] “başka başka yiyecek içecekler”

2.3.4.3. Tekrarların İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsuru Olarak Görev Yapması

arig semek tüş yemiş /erkligleri yme ögirür .. (8-9) “bağ bahçe ve meyve₂ sahipleri”

uçmak kalımak / erdem küseyür erser uçmak kalımak / erdem bergey m(e)n :: (7-9) “uçma₂ kabiliyeti”

atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim birök bo yêrtinçüte kayu kayu êl uluşdakı êligler hanlarnıñ / köni törüsi yok erser ötrü ol êligler hanlar <öz> êlin [

sek(i)zinç altı otuz] ulışın uz başlagalı .. bodunun karasın eğitgeli .. k(e)ntü öz et'özlerin ıduk orunların y(a)ruğu yaltrıtu tutgalı umazlar .. [VIII 25 b (546)/19 - VIII 26 (547)/5] “hükümdarların₂ doğru töresi”

el han / orunun ıçgıngu ugurı yıkı bultuksar .. tıltag boslar artagu azu yme isig özi .. arıtı yme kılmagu ol .. nomsuz törüsüz kılıgıg (16-21) “hükümdarlık₂ tahtı”

2.3.5. Cümledeki Görevi Yönünden Tekrarlar

Tekrarlar, başka kelime grupları içinde kolaylıkla görev alabilirler. Cümle içinde tek öge gibi işlem gören tekrarlar, cümlede her türlü görevde bulunabilirler. Tekrarları metinde en çok zarf olarak görmekteyiz.

2.3.5.1. Tekrarların Cümlede Özne Olarak Görev Yapması

tarımış t tarıg tüş yemiş .. alku barça uz büter (4-6) “Ekilmiş ekin₂ (ve) meyve₂ bütünüyle güzelce yetişir.

yek içgekler tüzüde .. orun orun sayu yadılır (7-9) “Şeytanlar₂ her yerde belirir.”

ötrü bolur ig [ke]gen üküş emgek törçiyür .. (4-6) “Sonra hastalıklar₂ görülür, çokça sıkıntı belirir.”

antag antag elığ beg .. törüsüz törüg kıltılar (10-11) “Şöyle şöyle hükümdarlar₂ yanlış yasalara uydular.”

ezüg armak küçetür (21-22) “Yalancılık₂ güçlenir.”

2.3.5.2. Tekrarların Cümlede Nesne Olarak Görev Yapması

birök ol kişi altun kümüş küseyür erser altun kümüş bergey m(e)n :: (3-5) “...altın gümüş vereceğim”

2.3.5.3. Tekrarların Cümlede Zarf Olarak Görev Yapması

yalvaru .. küşemiş tilemiş işimiz .. t(e)rkin tavrati barçanı_tüzü tükeği bütürzün (7-9) “Ben yalvararak diyorum ki arzuladığımız₂ işimizi bir an önce₂ eksiksiz olarak tamamlasın.”

yer tatıgı küçetip .. ürüg ürgüt üsdelür. (2-4) “Dünyanın zevki artarak daima₂ çoğalır.”

t(e)rkin tavrati ötünür m(e)n .. şirikini kut t(e)nrisin ..kut <kolur m(e)n> küşüş kolur m(e)n .. (16-19) “Aceyley₂ arz ediyorum kutlu Şirikini tanrısına, niyazda bulunuyorum.”

üdüñ üdüñ yokka çıgayka buşı bërzüñ .. (17-18) “Zaman zaman fakire fukaraya sadaka versin.”

ëki küñ t(e)ñri birgerü .. yana **üdüñ üdüñ** közüñür .. (21-23) “Zaman zaman iki güneş birden görünür.”

şarırlıg t(e)ñri burhan üskinte azu şarırlıg astuplarda tütsüg köyürüp hua çeçek saçıp **asın içgün** tapıg udug kılzunlar .. (7-11) “Ölmüş bir azizin eşyasını veya ölmüş bir azizin eşyasının bulunduğu kulelerde tütsü yakıp, türlü çiçekler sunup yiyecek içeceklerle adaklar sunsunlar.”

yértinçü küzetçi t(e)ñriler .. ulug ezrua t(e)ñrike .. **montag yanlıg** ötündiler .. (13-16) “yeryüzünün koruyucu tanrılar, yüce Tanrı Brahma'ya böyle₂ arz ettiler.”

kamag t(e)ñriler birgerü .. **küyü küzetü** uz tutup .. körkitürler olarka .. edgüli ayıglı tüş uılg (3-6) “Bütün tanrılar hep birden (onları) koruyup kollayıp sağlam tutarak onlara iyi (ve) kötü (işlerin) karşılığını gösterirler.”

k(a)ltı tüzki törüçe .. birök körüp yavızıg kod<t>urmasar tıdmasar .. ermez törüler anta ötrü .. **erü erü** üstelür .. **туру туру** (19-23) “Eğer kötüyü görüp bundan vazgeçirmezse, (ona) engel olmazsa sonra kötü yasalar gitgide çoğalır.”

ëki küñ t(e)ñri birgerü .. yana **üdüñ üdüñ** közüñür .. (21-23) “Zaman zaman iki güneş birden görünür.”

sek(i)zincëki kırk- [yat] ëllig yagı yavlak .. **yakın /yalguk** kelir turkaru [VIII 32a (555)/ (1-2)] “Yabancı ülkedeki düşmanların tehlikeleri durmadan yakın gelir.”

ötlep eriglep yoritür .. köni uz törü yolınta (6-7) “Öğütleyerek₂ yürütür (halkını) doğru (ve) sağlam yasa yolunda.”

2.3.5.4. Tekrarların Cümlede Yüklem Olarak Görev Yapması

edgü edgü bramana (10) “İyi, iyi ey Brahman”

edgü edgü tözüñ t(e)ñri kıziya [VIII 8b (512)/2-3] “İyi, iyi (seni kutlarım) ey asil tanrıça!”

antag erser birök yer hatunıya s(e)n amtı tëtürü tıñlagıl edgüti **ögil sakıngıl** .. (21-23) “Öyleyse ey yer tanrıçası! Sen şimdi iyi dinle (ve) düşün₂”

kaçan yalañuklar bo montag menilig tonalıg ögrünçlüg sevinçlig boltuklarında ötrü ançada bo nom erdinig artukrak ayazunlar ağırlazunlar (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar₂”

antada kên maña <yme ançulayu ok> tapınzun udunzun (7-8) “Sonra bana da aynı şekilde adaklar sunup ibadet etsin₂”

üstünki t(e)ñriler köñüli .. kakımaknıñ uğurında .. ol el uluş antada .. kên yuncıyur artayur alkinur (17-20) “Gökyüzündeki tanrıların hiddeti nedeniyle o ülke çürür, bozulur, yok olur.”

2.4. Sıralama Grubu

Sıralama grubu, birden fazla aynı işlevdeki unsurun herhangi bir ek veya edat gerektirmeden arka arkaya sıralanması ile oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan unsurlar, isim, sıfat, fiil veya herhangi bir kelime grubu olabilir. Bu tür sıralama grubu genellikle eş anlamlı kelimeler arasında yapılır. (Eraslan, 2012: 500)

Metinde tespit ettiğimiz sıralama grubu örnekleri:

ol üdün şirikini atl(ı)g kut t(e)ñri hatunı olurmış orunıntın örü turup t(e)ñri t(e)ñrisi –imaho sekizinç tokuz- burhan adakında yinçürü töpün yükünüp ayasın kavşurup ağır ayamakin ince tęp ötündi .. [VIII 8b (512)/21- VIII 9a (513) /3]

burhan adakında yinçürü, töpün yükünüp, ayasın kavşuru, ağır ayamakin ince tęp

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n birök kayu toyın şamnanç upası upasanç bo nom erdinig boşgunmışın tutmışın okımışın ulanmışın bitimişin bititmişin körü teginser m(e)n .. ötrü olarını kop köñülin ayayu ağırlayu tapınu ötünü teginip yëgülük aşın keğgülük tonın olurguluk orunun tültin töşekin iglemişdeki ootın emin takı yme adın ne k(e)rgekin bërü egsüksüz tolu tükel kılıu teginsey m(e)n .. (4-17)

bo nom erdinig boşgunmışın, tutmışın, okımışın, ulanmışın, bitimişin, bititmişin

olarını kop köñülin ayayu, ağırlayu, tapınu, ötünü teginip, yëgülük aşın, keğgülük tonın, olurguluk orunun tültin töşekin, iglemişdeki ootın emin

ap yme tünle ap yme küntüz bo nom erdini içindeki padakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudivip yértiçüte kênürü yadturup önreki

burhanlar şazınıta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmiş kutlug buyanlug tnl(ı)glarka eşidtürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılıu teginüp ol kamağ tnl(ı)glarığ ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz miñ kolti kalp üdlerke tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunıta adruk adruk yæg baştınkı edgü menığ aşaguluk menilegülük ..tüş tem yém içim üze bay menilig bolguluk .. aç kız emgeğig körmegülük edgüke tegimlig kılıu tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13]

bo nom erdini içindeki pağakların yörüglerin kolulayu, sakınu, tüketip, bo çambudivip yèrtiçüte kèñürü yağturup, öñreki burhanlar şazınıta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmiş kutlug buyanlug tnl(ı)glarka eşidtürüp, t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılıu teginüp

kim ol ratnapuşpi atl(ı)g tükel bile t(e)ñri t(e)ñrisi burhan ulug y(a)rlıkançuçı köñüli üze mèni èrinçkeyü tsyrkayu y(a)rlıkap .. burhanlarını ulug küçi üze kim mèni amtıka tegi kayu orunlarığ öser m(e)n .. kayu yınakta körser m(e)n .. ol oruntaki ol yınaktaki .. ol uluştaki kamağ tnl(ı)g oğlanların .. kedgülük ton .. yègülük aş .. öz iltıngülük yèvig tizig altun kümüş vayduri saparir şışir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esrinü erdiniler üze bay barımlıg kılğuluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rlıkadı .. (2-21)

ol oruntaki, ol yınaktaki, ol uluştaki kamağ tnl(ı)g oğlanların kedgülük ton, yègülük aş öz, iltıngülük yèvig tizig, altun kümüş vayduri saparir şışir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esrinü erdiniler

2.4.1. Cümledeki Görevi Yönünden Sıralama Grubu

2.4.1.1. Sıralama Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

köni törü edgü nom .. yitlinür batar (16-17) “Doğru yasa, iyi öğreti kaybolup gider.”

ne üçün tęp tésar atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim bo nom erdinig nomlamak tıtagıta m(e)n başın kamağ tèrin kuvragımın çogumuz yalınımız küçümüz küsünümüz körkümüz menizimiz ükliyü asılıu teginür (16-22) “...bütün cemaatin₂ aydınlığı₂, gücü kuvveti, güzelliği artıkça artar.”

2.4.1.2. Sıralama Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

türtgü saçgu köyürgü islagular ulatı hualıg bezekler urzunlar (11-13) “Krem, pudra, tütsü, parfüm ayrıva çiçekli bezekler yerleştirsin.”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n birök kayu toyın şamnanç upasi upasanç bo nom erdinig boşgunmışın tutmışın okımışın ulanmışın bitimişın bititmişın körü teginser m(e)n ötrü olarnı kop köñülin ayayu ağırlayu tapınu ötünü teginip yëgülük aşın kedgülük tonın olurguluk orunun tülün tösekin iglemişdeki ootın emin takı yme adın ne k(e)rgekin bërü egsüksüz tolu tükel kılı tegingey m(e)n ..[VIII 9a (513)/ 4-17] “...yiyeceklerini, giysilerini, meskenlerini, döşeklerini₂ hasta olduklarındaki ilaçlarını₂ ve başka neye ihtiyaçları varsa hepsini (onlara) vererek her şeylerini eksiksiz, tam hale getireceğim.”

ne törlüg tilekin k(e)rgekin tükel ayıtıp ed tavar ağı barım altın kümüş koyn ylık ı tarıg aş içgü ton kedim üze küsüslerig kançuru tegingey m(e)n [VIII 15a (525)/19 - VIII 15b (526)/1] “Ne dileği, ihtiyacı varsa hepsini söyleyip mal mülk, zenginlik₂, altın, gümüş, türlü hayvanlar₂, mahsül₂, yiyecek içecek (ve) giysi₂ ile ilgili dileklerini yerine getireceğim.”

bo çambudvip ulus içindeki neçe ügüzler köller yuullar yulaklar söğüt ıgaçlar otlar yaşlar arıglar semeklerig yana adruk adruk hua çeçek tüş yemişlernin yltızların ulunların butıkların yapırgakların yana yme ı tarıg kolunasın esinin (düz. içinin) barça anşız körkle sevgülük taplaguluk önlüg yıldığ yëgüke aşaguka yaraglıg kılı tegingey m(e)n .. (2-13) “Bu çambudvip yeryüzünde ne kadar nehirler, gölleri pınarlar₂, ağaçlar₂, çalılar₂, ormanlar₂ varsa hepsini ve türlü türlü çiçeklerle₂ meyvelerin köklerini, gövdelerini, budaklarını, yapraklarını ve yine ekinlerin içinini dışını tamamen benzersiz güzellikte, sevimli, renkli, kokulu, yemeye içmeye yaraşır kılacağım.”

2.4.1.3. Sıralama Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

sek(i)zinç tegzinç bitiyü okıyu yadıltı (17-18) “Sekizinci kitap yazılıp okunarak yayıldı.”

öñre ajuntakı edgü kılınçınñın tüşin utlısın öyü sakınu yantuş sevinç tapıg udug kılguca ötüg ötünüp tñl(t)glarka edgülük bo nom erdinig kënürü yadguluk ulug buyan alguluk ertñü k(e)rgeklük ötüg ötündün [VIII 11a (517) / 20- VIII 11b (518) / 4] “Önceki dünyalardaki iyi amellerin karşılığını düşünüp hesap ederek karşılığı sevinç olan ibadet etme konusunda arz ederek canlılara iyilik veren bu öğreti mücevherini genişçe yaymak, çok sevap kazanmak için çok gerekli istekte bulundun.”

anın kimler birök bo d(a)r(a)nig sözgeli tutgalı sakınsarlar .. asnuca yėti kün yėti tün sekiz tözün bacag çahşap(u)tın alıp arıg bacap tanda erte tal çıbıkın tançulap tişin arıtıp ağızın yunzun ..(8-15) “O nedenle her kim bu daraniyi söylemeyi, onun gereklerini yerine getirmeyi düşünse öncelikle yedi gün yedi gece asil oruç arınmasını öğrenip orucunu sağlamca tutup tan vaktinden sonra çubuk çiğneyerek dişini temizleyip ağızını yıkasın.”

ap yme tünle ap yme küntüz bo nom erdini içindeki padakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudvip yértiçüte kênürü yadturup önreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlığ tnl(i)glarka eşidürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kulu teginüp ol kamag tnl(1)glarıg ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz miñ kolti kalp üdlerke tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta adruk adruk yeg baştınkı edgü menığ aşaguluk menığegülük ..tüş tem yem içim üze bay menığlig bolguluk .. aç kız emgekig körmegülük edgüke tegimlig kulu tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13] “Gece ve gündüz bu öğreti mücevheri içindeki şiiirlerin izahati üzerine düşünüp₂ tamamlayarak bu Çambudvip yeryüzünde genişçe yayılmasını sağlayıp önceki Budaların öğretisi sayesinde tohumları saçılmış iyi amel₂ işleyen kutlu, savaplı canlılara duyurup ebedî₂ kılmayı bir an önce başararak bütün canlıları sayısız₂ dünyalarda yüz bin koñi adetlik kalpa dönemlerine kadar, yukarıda, Tanrı yerinde (ve) aşağıda insanlar dünyasında her şeyden başka en üstün huzuru daha da artırmaya, maddi varlık (ve) yeme içme ile ilgili olarak zengin olmaya, açlık zahmetinekatlanmaksızın iyiliğe layık olmaya ulaştıracağım.”

ol üdün şirikini atl(1)g kut t(e)ñri hatunı olurmuş orununtın örü turup t(e)ñri t(e)ñrиси –imahö sekizinc tokuz- burhan adakınta yinçürü töpün yükünüp ayasın kavşurup ağır ayamakın ince tęp ötündi .. [VIII 8b (512)/21- VIII 9a (513)/3] “O zaman Şirikini adlı kutlu tanrıça oturduğı yerden ayağı kalkıp, Tanrılar Tanrısı [Sekizinci (bölüm) dokuz(uncu varak)]Buda'nın ayağına doğru eğilip, avuçlarını birleştirerek saygıyla şöyle arz etti.”

2.5. Bağlama Grubu

Bir tür sıralama grubu olan bağlama grubu, birden fazla sözcük veya sözcük gruplarının oluşturduğı yapılardır. Karahan'ın ifadesiyle: “Bağlama edatları birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiğı kelime

grubudur.” (Karahan, 2019: 65). Metinde bağlama grubuna çokça rastlanılmıştır. Uygurcada bağlama grubu ekli ve edatlı olmak üzere iki türdür:

2.5.1. Ekli Bağlama Grubu

“Kök Türkçede olduğu gibi Uygurcada da bağlama grubu, bağlanacak unsurlar arasına + *lı* / +*li*... +*lı* / +*li* ekinin veya birinci unsura +*la* / +*le* isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle yapılabilir.” (Eraslan, 2012: 501).

2.5.1.1. +*lı* / +*li*... +*lı* / +*li* “*ve*” Ekleri ile Kurulan Bağlama Grubu

“Genellikle ek bağlanacak unsurların hepsine getirilir, ancak unsurlardan sadece birine denk getirildiği de olur. Uygurcadan itibaren bu unsurun kullanılış sahası daraldığı gibi yerini *takı*, *uladı* gibi edatlar aldı.” (Eraslan, 2012: 501)

Metinde tespit edilen bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(i)g umay iyesi .. beş yüz oğlanı arasında .. 'eñ kiçik(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurılarıg yme ançulayu ok .. kinarılarıg arkasın .. ***kişili kişi ermezli*** kuvragıg .. ulug uzun et'özlüg .. mahoragilerde ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrиси burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “*insan olan ve olmayan toplulukları*”

kamag t(e)ñriler birgerü .. küyü küzetü uz tutup .. körkitürler olarka .. ***edgüli ayıglı*** tüş utlıg (3-6) “*iyi (ve) kötü*”

künli aylı tutunup ..y(a)rukları yme yétlinür (15-17) “*güneş ve ay*”

ögli kanlı uladı .. kişi ogul beg yutuz .. eçi ini yme ka kaşaş .. eke baltır birgerü .. bolar tüşer adrılmak .. alp açıg tarka emgekke .. (13-18) “*ana ve baba*”

edgüli ayıglı kılınçıg .. eki [t]örlüg yorıgıg yoritguka <kodguka> .. ötlemiş üçün bodunun körkitmişke b(e)lgülüg .. edgüli ayıglı tüş utlıg .. anın bulur [VIII 35a (561)/22 - VIII 35b (562)/4] “*iyi ve kötü*”

künli aylı ordular .. kolu[sın] teñin şaşurmaz [VIII 37a (565)/22 - VIII 37b (566)/1] “*güneş ve ay*”

2.5.2. Edatlı Bağlama Grubu

“Edatlı bağlama grubunda bağlanan unsurlar arasına *ve*, *ile* manasına gelen bir edat getirilir. Uygurcada bunun için *birle*, *takı* ve *uladı* edatları kullanılır.” (Eraslan, 2012: 502)

2.5.2.1. Birle “İle, Beraber” Edatı ile Kurulan Bağlama Grubu

Metinde, *birle* ifadesi toplamda dokuz defa kullanılmıştır. Fakat bunlardan üç tanesi bağlaç olarak kullanılırken diğerleri edat göreviyle kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz bağlama grubu örnekleri aşağıda belirtilmiştir:

ol üdün sançanaçayı atl(1)g t(e)nriler uruñutı sekiz otuz bag t(e)nriler erkligleri birle ulug tèrin kuvrag arasinta yumgı olurmış orunlarıntın örü turup .. birtin sınır onı ’eñninlerindeki tonların açınıp onı tizlerin çökutip ayalarnı kavşurup ağır ayamakın t(e)ñri t(e)ñrиси burhanka yolaniıp inçe tēp ötüntiler .. (9-19) “yirmi sekiz bölük göğün muktedirleri ile büyük₂ topluluğun arasında”

edgü edgü ağır ulug yer hatuniya .. kim s(e)n cin kèrtü ötugin bo nom erdinig nomladaçı nomçı birle küyü küzetü tutgalı tınl(ı)glar küsüşin kanturgalı ötündün (15-20) “doğru sözlerinle bu öğreti mücevherini öğreten vaiz ile (öğretiyi) koruyup kollayan canlıların arzularını”

sançanaçayı uruñut takı –sek(i)ziniç éki otuz .. yme sekiz otuz bag yekler erkligleri birle ol yer orunta barıp öñin közünmez et’özin bo nom erdinig nomladaçı nomçıg tınladaçı tözünler oglin tözünler kızın küyü küzetü <tuta> teginip busuşın sakınçın kèterip éñç menilig kılgay biz ..[VIII 21b (538)/24- VIII 22 a (539)/9] “cinler topluluğu ile o yerlerde”

2.5.2.2. Takı “Ve” Edatı ile Kurulan Bağlama Grubu

Ve’nin yerine kullanılan *takı* edatının metin içerisinde yirmi üç defa kullanıldığını tespit ettik. Birkaçını aşağıda belirttik.

üştün turdaçı t(e)nrilerig .. öñ alkinçısı orunta .. ulatı kezigeçe sudavaş .. arıg yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)nrilerig .. ’eñ mintin kēñürü üç min yértinçü içinteki .. sav atl(ı)g lokadatu .. yértinçü yer sav iyesin takı yme birleki .. tèrinin kuvragın barçanı .. ol kamağ t(e)nrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “üç binlik dünyalar içindeki Sav adlı Lokadatu yeryüzünün sahibini ve birlikte olduğu topluluğun tümünü”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n birök kayu toyın şamnanç upası upasanç bo nom erdinig boşgunmışın tutmışın okımışın ulanmışın bitimişın bititmişın körü teginser m(e)n .. ötrü olarnı kop köñülin ayayu ağırlayu tapınu ötünü teginip yègülık aşın kedgülık tonun olurguluk orunun tültin tösekin iglemişdeki ootn emin takı yme adın ne k(e)rgekin bèrü egsüksüz tolu tükel kılı tegingey m(e)n

.. (4-17) “yiyecek aşını, giyecek kıyafetlerini, oturacak yerlerini, hasta olduklarındaki ilaçlarını ve başka neye ihtiyaçları varsa”

sançanaçayi urunut takı -sek(i)zinç êki otuz ..- yme sekiz otuz bag yekler erkligleri birle ol yer orunta barıp önün közünmez et'özin bo nom erdinig nomladaçı nomçig tınladaçı tözünler oğlın tözünler kızın küyü küzetü <tuta> teginip busuşın sakınçın kêterip ênç menşilig kılğay biz ..[VIII 21b (538)/24- VIII 22 a (539)/9] “Sançanaçayi komutan ve [sekizinci (bölüm) yirmi iki(nci varak)] cinler topluluğu”

takı yme bo yagız yerke tayaklığın bütgölük neçe edler bar erserler .. olar barça yirümedin artamadın tükellig büte tegingeyler .. [VIII 17a (529)/23- VIII 17b (530)/4] “ve bu dünyayla ilgili ne kadar iş varsa..”

2.5.2.3. Ulatı “Ve, İle” Edatı ile Kurulan Bağlama Grubu

Ulatı edatı ile kurulan bağlama öbeklerine metinde sıklıkla rastlanılmıştır.

k(a)ltı yüüzlüg tilgenlerin neteg örte y(a)rılıkayur erserler ançulayu ok **cambudvip yértinçüg ulatı üç diviplarig min yértinçüg .. üç min ulug min yértinçüg** .. ötgürü ontın sınarkı uluşlarig bir yme koğmatın tüzü tüketi barçanı toşguru tuyu örte y(a)rılıkayurlar .. (2-11) “Çambudivip dünyasını ve ayrıca üç kıtayı, bin yeryüzü parçasını, üç binlik büyük yeryüzü parçasını”

üştün turdaçı t(e)nrilerig .. ön alkinçusı orunta .. ulatı kezigçe sudavaş .. arig yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)nrilerig .. 'eñ mintin kênürü ..üç miñ yértinçü içinteki .. sav atl(ı)g lokadatu .. yértinçü yer sav iyesin .. takı yme birleki .. têrinin kuvragın barçanı .. ol kamag t(e)nrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “ yukarıda şekil sınırında bulunan Tanrıları ve sırasıyla Sudavaz saflık yerinde bulunanları”

ağınlar b(e)lgürtmeki üze erksinteçi .. atl(ı)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig .. ađak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri yerinte .. neçe bar erser t(e)ñriler .. **maitri burhanlarta ulatı .. kên keldeci burhanlar** yam t(e)ñri yerinte .. ornag tutmuş t(e)ñriler .. üç kırk t(e)ñri yerinte .. erig tutmuş erkligler .. **tört m(a)harañlar orununtakı (..) yértinçü yer suv küzetdeciler ulatı neçe bar erser .. t(e)nrilernin kuvragı** .. yer sav oot yeél t(e)ñrısı .. sumir tagka tayaglıglar .. yeti altunlug tag içinte .. orun ornag tutmuşlar .. purnapatiri pançaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. bo yértinçüg küzedip .. ênç menşilig kılzunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “Maitri Budalar ve gelecek

(zamanlardaki) Budalar, dört maharanç yerindeki yeryüzü koruyucuları ve başka ne kadar tanrılar topluluğu varsa”

birök kim kayu tınl(t)glar erenler azu üşiler ulatı tört törlüg tērin kuvrag
mēni yügerü körgeli küşüşleri bolsar .. ötrü olar b(e)k katıg süzük kērtgünç köñülin
bo d(a)r(a)nıg tutzunlar .. (12-17) “her kim, hangi erkekleri hangi kadınlar ve ayrıca
dört çeşit topluluğun üyeleri”

türtgü saçgu köyürgü ıslagular ulatı hualıg bezekler urzunlar (11-13) “krem,
pudra, tütsü, parfüm ve çiçekli bezekler”

kişi yalanuk ulatı .. asurularının yme kuvragı .. bolarta öñi adın kuvragılıg
gandarviler oğuşı .. kağır yavlak yek içgekler .. erig yavgan çandalar .. olar yme
kamagun .. sınar küçüg inçip yeverler .. (15-22) “insanlar ve asurular topluluğu...”

ögli kanlı ulatı .. kişi ogul beg yutuz .. eçi ini yme ka kadaş .. eke baltır
birgerü .. bolar tüşer adrılmak .. alp açıg tarka emgekke .. (13-18) “ana ve baba ve
ayrıca karı (ve) oğul, koca (ve) karı, ağabey (ve) erkek kardeş ve hısım akraba, abla
(ve) baldız hep birden”

edgü öglisin [ulatı] ayıg öglisin yme [ançulayu] ok .. tüp tüz körgü [ol bir]
yanlıg .. tevli turuş [yolu]nta (7-11) “iyi düşünceli olanını ve kötü kötü düşünceli
olanını”

2.5.2.4. Yme “Ve, Ayrıca, Bile” ile Kurulan Bağlama Grubu

yme edatı metinde çok fazla rastlanılan edatlardan biridir. Tespit ettiğimiz
örneklerimiz şöyledir:

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(1)g umay iyesi .. **bēş yüz oğlanı arasinta**
.. 'en kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)nrilerig luularıg .. vekler kuvragın yme birgerü ..
gandarviler kuvragın .. asurularıg yme ançulayu ok .. kinarilarıg arkasın .. kişili
kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et'özlüg .. mahoragilerte ulatıg anın amtı olarnı ..
t(e)ñri t(e)ñrisi burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII
7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “beş yüz oğlu arasında en küçük oğlu da tanrıları,
ejderhaları, (bunlarla) birlikte cinler, şeytanlar topluluğunu, gökyüzü müzisyenlerini,
bunlar gibi asuri şeytanlarını, yarı hayvan ve yarı insan olan kinari topluluğunu”

yana yme alku tınl(t)g oğlanın eñç menilig kılguluk yme tılanurmak
erdemlig nom buşı bērmekin üze sakını sözleyü yētinçsiz ulug edgü kılınçıg kıltnı

kazgantın VIII 8b (512)/6-12 “ayrıca bütün canlıları huzurlu₂ kılmak ve hitabet kabiliyetinden bahşetmek amacıyla...”

kayu süzük kèrtgünç köñüllüg tınl(ı)glar bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom éligi atl(ı)g nom erdinig okısarlar sözleserler .. yana kün küñine edgü yıd yıpar köyürüp hua çeçek saçıp menı için ol ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrısı burhanka tapıg udug kılsarlar yana **küntemek üç kata menin atımın atayu öni öni yıd yıpar hua çeçek tatıglıg edgü aş içgü üze yme mana yme tapıg udug kılsarlar** .. üzüksüz bo nom erdinig eşidserler .. bo montag buyan tüşin bulgaylar [VIII 10a (515) / 22 - VIII 10b (516) /17] “*üç kez benim adımı söyleyip farklı farklı kokular₂ çiçekler₂ ve lezzetli yiyeceklerle bana da ibadet etse ve bu öğreti mücevherini kesintisiz dinlese...*”

bo çambudivip uluş içindeki neçe ügüzler köller yuullar yulaklar sögüt ıgaçlar otlar yaşlar arıglar semeklerig yana **adruk adruk hua çeçek tüş yemişlernin yltızların ulunların butıkların yapırğakların yana yme ı tarıg kolunasın** esinin (düz. içinin) barça anşız körkle sevgülük taplaguluk öñlüg yıdılıg yégüke aşaguka yaraglıg kılıu tegingey m(e)n .. (2-13) “*farklı farklı çiçeklerle₂ meyvelerin₂ köklerini, gövdelerini, budaklarını, yapraklarını ve yine ekinlerin içinini dışını*”

2.5.2.5. Ap “Hem ... Hem ...” ile Kurulu Bağlama Grubu

Bu edat ile oluşturulan bağlama grubu yalnızca aşağıda verilen cümlelerde geçmektedir.

ap yme tünle ap yme күntüz bo nom erdini içindeki pağakların yörüglerin kolulayu sakını tüketip bo çambudivip yèrtiçüte kèñürü yağturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlıg tınl(ı)glarka eşidtürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılıu teginüp ol kamag tınl(ı)glarıg ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz miñ kolti kalp üğlerke tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta adruk adruk yég baştınkı edgü menig aşaguluk menilegülük ..tüş tem yem içinim üze bay menilig bolguluk .. aç kız emgekig körmegülük edgüke tegimli g kılıu tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13] “*gece ve gündüz (hem gece hem gündüz)*”

atı kötrülmüş ayagka tegimli g t(e)ñrim bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom éligi atl(ı)g nom erdini **ap yme közünür üdde ap yme kèn keligme üdlerte** kayu kayu kentlerde suzaklarta éligler begler orđusınta karşısınta ar(a)nyağan

orunlarta taglarta arıglarta bar erser m(e)n ötrü ol orunlarka barıp ağır ayag tapıg udug kılıp küyü küzetü tegingey m(e)n .. [VIII 16a (527)/21- VIII 16b (528)/10] “*hem yaşadığımız zamanda hem de gelecek dönemlerde*”

2.5.2.6. Azu “Veya” ile Kurulu Bağlama Grubu

Metinde *azu* edatının söz varlığı çok azdır. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

azu yme ulatı .. ayagka tegimlig arhantların .. kayu neçe bar erser .. edgü tözlüg savları .. şariputiri bilgeniň .. mođgalyayani arhantniň t(e)ñri burhan tetsileri .. başdinkı yeg kuvragniň .. montag yanlıg tözünlerniň .. köni kærtü savların .. kut kolar men küseyü tükellig bolayın barçaka. (10-19) “ayrica (veya) yine saygıdeđer azizlerin”

bir arıg evte -sek(i)zinç bês v(ê)g(i)rmi- azu ar(a)nyadan senremte uđ mayakın suvap mandal kılıp çıntan tütsüg köyürüp tapıg udug kılzun .. [VIII 14b (524)/23 - VIII 15a (525)/4] “*temiz bir evde veya orman içindeki manastırda*”

öge küleyü teginür m(e)n tęp monça sakını tüketip *azu senremlerte azu kentlerte azu suzaklarta azu evlerte azu kurug yèrlerte nom nomlaguluk nomlug orunta* nom tınka barıp yinçürü töpün yükünüp bo nom erdinig eşidzünler (16-23) “*manastırlarda, kentlerde, köylerde, evlerde veya boş alanlarda öğretinin vaaz edildiği yerde*”

birök *kim kayu tınl(t)glar erenler azu üsiler ulatı tört törlüg tèrin kuvrag* mēni yügerü körgeli küşüleri bolsar .. ötrü olar b(e)k katıg süzük kærtgünç köñülin bo d(a)r(a)nig tutzunlar ..(12-17) “*her kim, hangi erkekleri hangi kadınlar ve ayrıca dört çeşit topluluğun üyeleri*”

2.5.3. Bağlama Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.5.3.1. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(ı)g umay iyesi .. bês yüz oğlanı arasına .. ’eñ kiçik(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurılarıg yme ançulayu ok .. kinarılarıg arkasın .. *kişili kişi ermezli / kuvragıg* .. ulug uzun et’özlüg .. mahoragilerte ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrisi burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “*insan olan ve olmayan topluluk*”

kamag t(e)nriler birgerü .. küyü küzetü uz tutup .. körkitürler olarka .. **edgüli ayıglı / tüş utlıg** (3-6)

“İyi ve kötü karşılık”

edgüli ayıglı / kılıncıg .. eki [t]örlüg yorıgıg yoritguka <kodguka> .. ötlemiş üçün bodunun körkitmişke b(e)lgülüg .. edgüli ayıglı tüş utlıg .. anın bulur [VIII 35a (561)/22 - VIII 35b (562)/4] “İyi ve kötü davranış”

2.5.4. Cümledeki Görevi Yönünden Bağlama Grubu

Birbirine bağlama edatı ile bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurundan meydana gelmiş olan bu kelime grupları; metinde özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci gibi görevlerle karşımıza çıkmaktadır.

2.5.4.1. Bağlama Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

künli aylı ordular .. kolu[sın] teñin şaşurmaz [VIII 37a (565)/22 - VIII 37b (566)/1] “Güneş ve ay zamanı dengesini şaşırılmaz.”

kişi yalanuk ulatı .. asurilarnın yme kuvragı .. bolarta öni adın kuvragılıg gandarviler oguşı .. kadir yavlak yek içgekler .. érig yavgan çandalar .. olar yme kamagun .. sınar küçüg inçip yeverler .. (15-22) “İnsanlar₂ ve asurilar topluluğu, bunlardan başka₂ gandarviler topluluğunun soyu, korkunç, kötü şeytanlar₂ kötü cellatlar, onlar da tamamıyla yarı güçleriyle (onları) donatırlar.”

ögli kanlı ulatı .. kişi ogul beg yutuz .. éci ini yme ka kadas .. eke baltır birgerü .. bolar tüşer adılmak .. alp açıg tarka emgekke .. (13-18) “Ana ve baba ayrıca karı (ve) oğul, koca ve karı, ağabey ve erkek kardeş ve hısım akraba, abla (ve) baldız hep birden ayrılma zahmetine maruz kalırlar.”

sever amrak at adgır .. yügrük yanada ulatı .. ançulayu ok yme kamagun saçılurlar kalısız .. orun orun sayu öñi öñi (7-12) “Çok sevdiği atları, çevik, güçlü filler ve başka benzerleri de hep birden dağılırlar eksiksiz her biri bir başka yere.”

2.5.4.2. Bağlama Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

kamag t(e)nriler birgerü .. küyü küzetü uz tutup .. körkitürler olarka .. **edgüli ayıglı tüş utlıg** (3-6) “Bütün tanrılar hep birden (onları) koruyup kollayıp sağlam tutarak onlara iyi (ve) kötü (işlerin) karşılığını gösterirler.”

bo körküm üşkinte törtgil mandal kılıp tört burnaçda tolu mir suvu azu panit suvu koçzun (7-10) “Bu resmim önünde dört köşeli alan oluşturup dört su kabına bal veya şerbet koysun.”

türtgü saçgu köyürgü ıslagular ulatı hualıg bezekler urzunlar (11-13) “Krem, pudra, tütsü, parfüm ayrıca çiçekli bezekler yerleştirsın.”

edgü öglisin [ulatu] ayıg öglisin yme [ançulayu] ok .. tüp tüz körgü [ol bir] yañlıg .. tevli turuş [yolu]nta (7-11) “İyi düşünceli olanını ve kötü düşünceli olanını aynı şekilde eşit görmelidir mücadele yolunda.”

2.5.4.3. Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

el başçılar evrilgü ol köni yme nomça törüçe (11-13) “Ülkenin yöneticisi yönelmelidir doğru öğreتيye (ve) yasaya.”

2.5.4.4. Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

kimler birök kulsarlar .. edgüli ayıglı kılınçıg .. ötrü olarnı bo üdte .. amtı közünür ajunta kamag t(e)ñriler yme birgerü küyü küzetü uz tutup körkitürler inçip olarka edgüli ayıglı tüş utlıg (6-13) “Her kim iyi ve kötü amel işlese işte bu zamanda, şimdi bütün tanrılar hep birden koruyup kollayarak onlara iyi (veya) kötü karşılığın₂ göstereceklerdir.”

togsar yme yalañukta .. kişilerinñ yerinte .. yeg ayaglıg bolmaktın .. anın t(e)ñri tēp tētirler (17-21) “Yine insanların dünyasında doğsa üstün ve saygıdeğer olmaları nedeniyle ‘tanrı oğlu’ diye adlandırılırlar.”

2.6. İyelik Grubu

“Bu gurup iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Bir ismin mânâsının iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır” (Ergin, 2009: 381). Tamamen isim tamlaması gibi oluşmuş bu söz öbeğinin isim tamlamasından ayrılan tek yönü, birinci isim ögesinin kişi zamiri olması ve bu kişiye ait olan iyelik eklerini alarak ikinci isim ögesine bağlanmasıdır.” (Karaağaç, 2017: 213).

2.6.1. İyelik Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.6.1.1. Birinci Unsuru Şahıs Zamiri Olan İyelik Öbekleri

Birinci unsur şahıs zamiri olma durumunda iyelik grubu üçü teklik, üçü de çokluk olmak üzere altı türlü oluşur:

2.6.1.1.1. Teklik 1. Şahıs

birök bo dar(a)nını yutayın tēp sakınsarlar 'eñ aşnu menin körkümin èdizi uluğı tōrt çıg turkı <azu bēş çıg turkı> kılıp èki èligimde bğđe baltu tuta beğizetzün ..(2-7)

menin alp sakınguluk bilge biliglig vicinim .. bar erür (11-12)

2.6.1.1.2. Teklik 2. Şahıs

kim meniñ kañım [senin] ulug atan pr(a)tn(a)yadivaçi atl(ı)g èlig beg maña abij[ik] kılı[p] ol şast(ı)rıg tüzü tüketi aydı körk[itdi] (11-14)

2.6.1.1.3. Teklik 3. Şahıs

ne k(e)rgeklemişin -sek(i)zinc bēş otuz ::- maña sözleser m(e)n ötrü anın savınca küsüşin kanturu tegingey m(e)n :: [VIII 24 b (544)/23 - VIII 25 a (545)/3]

2.6.1.1.4. Çokluk 1. Şahıs

ya oglum somadivaçiya monta bizin ilkiçe berü ulalu kelmiş ulug küçlüg m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri a[y]mıñ èliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r tēgme [tör]ü bitig bar .. (6-11)

2.6.1.1.5. Çokluk 2. Şahıs

monçulayu ötünüp ..tılañurmak (imaho sekizinç altı) erdem küseyü .. apam birök iş yme .. bütürmez ök erser siz .. t(e)ñrim sizin ağızlanmış .. köni kærtü savınız .. alku barça buzulup ..ezüg bolgay sēziksiz .. [VIII 5b (506)/23- VIII 6a (507)/6]

2.6.1.1.6. Çokluk 3. Şahıs

kimler birök adınlar köni kærtü savlıg erserler : : inçip olarının ol antag kærtü savlarına yme èyin ögirü y(a)rıkayurlar erti .. (9-13)

İkinci unsurun iyelik eki almadığı iyelik öbekleri de vardır:

anın inçip toggaylar .. bizin t(e)nridem orduda (8-9)

2.6.2. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubu

ne üçün tēp tēser inçip atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)nrim m(e)n erser alku nomug bilir m(e)n .. [VIII 22 a (539)/23 - VIII 22 b (540)/ 2]

birök bo dar(a)nını yutayın tēp sakınsarlar 'eñ aşnu meniñ körkümin êdizi uluğı tōrt çıg turkı <azu beş çıg turkı> kılıp êki êligimde bügde baltu tuta beğizetzün ..(2-7)

bo körküm üşkinte tōrtgil mañdal kılıp tōrt burnaçda tolu mir suvı azu panit suvı koçzun (7-10)

ya tözünüm saña negü k(e)rgek (22)

2.6.3. Tamlayanı ile Tamlananı Yer Değişmiş İyelik Grubu

alp bilgülük nomlarıg ötgürü tōpülü (düz. toplulu) bilip ukup alku nomlarıg barçanı könisine ukmıška könisinçe tuymıška könisince (tn) körmışke anın (ty) bo avant tıltagın m(e)n t(e)ñriler uruñutı könisinçe bildeçi sançanaçayı tēp ațım teginür ..(14-23)

2.6.4. Cümledeki Görevi Yönünden İyelik Grubu

2.6.4.1. İyelik Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

monı monçulayu bo kamag nomlarıg bilgeli ukgalı umakım üze bar erür menin alp sakınguluk bilge biliglig v(a)rukum .. bar erür .(7-11) “*Böylesine bütün bu öğretileri bilip anlayabilmem sayesinde benim düşünülmesi zor, hikmetli aydınlığım var.*”

menin alp sakınguluk bilge biliglig viçinim .. bar erür (11-12) “*Benim düşünülmesi zor, akıl almaz hikmetli meşalem var.*”

kim menin kanım [senin] ulug atan pr(a)tn(a)yadivaçi atl(ı)g êlig beg maña abij[ik] kılı[p] ol şast(ı)rıg tüzü tüketi aydı körk[itdi] (11-14) “*Öyle ki benim babam, senin büyükbaban Pratinayadivaçi adlı hükümdar2 bana yönetme yetkisi verdiğiğinde o öğretiyi tamamıyla gösterdi.*”

kut kolur m(e)n küşeyü .. bo menin tilim tegşilzün .. ugrayu tegeyin burhanlarınğ .. iduk arıg tılañurmakıña (9-13) “*Tüm arzumla diliyorum ki Budaların kutsal, saf hitabet gücüne bu benim sözüm erişsin.*”

2.6.4.1.1. Tamlayanı Düşmüş İyelik grubunun özne olarak görev yapması

alp bilgülük nomlarıg ötgürü tōpülü (düz. toplulu) bilip ukup alku nomlarıg barçanı könisine ukmıška könisinçe tuymıška könisinçe körmışke anın bo avant tıltagın m(e)n t(e)ñriler uruñutı könisinçe bildeçi sançanaçayı tēp atım teginür ..(14-23) “*...benim adım Sançanaçayı diye anılmıştır.*”

'eñ mi <n>tin et'özi .. isig özi yme birgerü alkınur .. (18-20) “Hatta (hükümdarların) canlı bedeni de (sonunda) yok olur.”

küsüşümüz teginür t(e)ñrim bizni erinçkeñ (24-25) “(Bizim) Arzumuz şudur tanrım, bizi bağışlayın.”

[atı kü]si kötrülür .. nomlug [törülü]g el han tēp (15-16) “(Onun) adı, sanı yücelir, öğretili, kanuni hükümdar₂ diye.”

kamağ emgekke [ka]vzatıp .. sıkılır emgenür [ölz. et'özi] .. (5-7) “Bütün sıkıntılarla kuşatılıp, sıkılır; (onların) bedenleri eziyet görür.”

2.6.4.2. İyelik Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

birök bo dar(a)nını yutayın tēp sakınsarlar 'eñ aşnu menin körkümin edizi uluğı dört çığ turkı <azu beş çığ turkı> kılıp eki eligimde bügde baltu tuta beğizetzün ..(2-7) “Eğer bu daraniyi ezberlemeyi düşünürlerse ilk önce benim resmimi, eni boyu dört beş çığ uzunluğunda iki elimde hançer (ve) balta tutar hâlde resmetsin.”

yana ol mandal üskinte yer oçuk kılıp kömür ootu urup kaz üyüri öleñ çeçeki birle köyürüp menin dar(a)nımın yüz sekiz <kata> sözlezün .. (13-17) “Yine o alanın önüne yer ocağı yapıp kömür ateşi hazırlayarak beyaz hardal çiçeği ile yakıp benim (bu) daranimi yüz sekiz kez söylesin.”

ne k(e)rgeklemişin -sek(i)ziñç beş otuz ::- maña sözleser m(e)n ötrü anın savınca küsüşin kanturu tegingey m(e)n :: [VIII 24 b (544)/23 - VIII 25 a (545)/3] “Neye ihtiyacı olduğunu [Sekizinci (bölüm) yirmi beş(inci varak)]bana söylerse onun sözüne göre istediğini yerine getireceğim.”

2.6.4.2.1. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

tarkaru kēterü y(a)rlıkañ ékircgü sezik könülümüzni (25-26) “(Bizim) ikircikli düşüncelerimizden kurtulmayı bahşedin (bize).”

ol el içinte [ay]ağlıg .. ulug begler buryuklar .. [ya]la yañkun alkınıp .. öz [el'özleri] yokadur (4-7) “Memleketteki saygı duyulan kişiler, büyük beyler, bakanlar iftiralara₂ maruz kalıp (onların) bedenleri yok olur.”

2.6.4.3. İyelik Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

anın inçip toggaylar .. bizin t(e)nridem orduda (8-9) “İşte bu nedenle doğacaklardır onlar bizim ilahi sarayımızda.”

2.6.4.4. İyelik Grubunun Zarf Olarak Görev Yapması

kim bo yêrtinçüdeki êligler hanlar yme anı eşidmek anı bilmek üze t(e)nrım sizin v(a)rlıgınızca yêrtinçüke ulug asıg tusu kılzunlar (9-13) “Öyle ki tanrım bu yeryüzündeki hükümdarlar₂ da onu işiterek onu bilerek sizin buyruğunuzla yeryüzüne büyük fayda sağlasınlar.”

2.6.4.4.1. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Zarf Olarak Görev Yapması

y(a)rlıkançuçı köñül küçi üze .. küsüşümce inzünler birgerü maña bêrzünler .. tıdıgsız ulug tılanırmak (15-18) “Gönlümdeki arzuma istinaden insinler...”

t(e)rk tavrak .. küsüşüm êvin kelzünler (22-23) “Arzumu yerine getirmek üzere çabucak₂ gelsinler.”

2.7. Âitlik Grubu

Bir kelime grubuna âitlik ekinin getirilmesiyle oluşan kelime grubudur. Başka bir deyişle; âitlik eki olan +ki'nin yalın, ilgi, bulunma-çıkma hallerinde veya edat grubu yapısında olan sözcüklere eklenmesiyle oluşur. Eklendiği sözcüğü sıfata dönüştürür. Uygurcada âitlik grubu kelime gruplarında ve cümlede sıfat veya zamir olarak da kullanılabilir.

Âitlik eki genellikle; yalın hâldeki, bulunma hâlindeki ve edat türündeki sözcüklere eklenerek öbek oluşturur.

Metinden tespit ettiğimiz âitlik grubu örnekleri şu şekildedir:

2.7.1. Yalın Hâldeki İsimle Kullanımı ile Âitlik Grubu Oluşturması

Hal eki almamış ismin üzerine +ki aitlik ekinin gelmesiyle oluşan aitlik grubudur.

biz bo künki kutlug künte üzeliksiz üstünki yêg terinçde terinç bo nom erdinig eşidgeli bolup sakınu sözleyü yêtinçsiz <ulug> buyan edgü kılınç kazgantımız (3-8) “bugünkü kutlu günde”

kênki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklertin ozguluk 'eñ kêninte burhan kutın bulguluk tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n .. (13-18) “sonraki Budalara rastlayacak üç kötü yoldaki ızdırıp dolu sıkıntılar...”

yükünür m(e)n **üç üdki** ontın sınar yértinçüde erigme alku kamağ burhanlar kutña yükünür m(e)n. (12-15) “*üç zamanın on yöndeki dünyalarında...*”

Bir sutsig uz étip yaratıp üzesinte pra küšetiri salınturup mançal otirasınta urup tegresinte hua yavışgu tizip ötrü tēmin ök **önreki d(a)r(a)nig** sözlezün ..(4-9) “*önceki daraniyi*”

2.7.2. Bulunma Hâli ile Birlikte Kullanımıyla Âitlik Grubu Oluşturması

Bulunma hal eki olan +tA’yı alan bir ismin üzerine +ki aitlik ekinin gelmesiyle oluşan aitlik grubudur.

kēn **keligme üdteki** burhanlarka tuşsar biz ol ol burhanlarka <tüzü> tapınıp **üç yavlak voltaki** açığ tarka emgeklerintin <birtem> ozgay kurtulgay biz .. (8-13) “*gelecek dönemlerdeki Burhanlar, üç kötü yoldaki ızdırap dolu sıkıntılardan*”

t(e)rk tavrak .. küşüşüm éyin kelzünler .. tüzü tükel bütürzünler .. **könülteki tilekimin** .. küseyür m(e)n [VIII 6a (507)/22 - VIII 6b (508)/2] . “*gönlümdeki arzumu*”

üştün turdaçı t(e)ñrilerig .. öñ alkınçusu orunta .. ulaşı kezigçe sudavaş .. arıg yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)ñrilerig .. ’eñ mintin kēñürü **üç min yértinçü içinteki** .. sav atl(ı)g lokadatu .. yértinçü yer sav iyesin .. takı yme birleki .. tērinin kuvragın barçanı .. ol kamağ t(e)ñrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “*üç binlik dünyalar içindeki Sav adlı Lokadatu*”

yana **él içinteki** kişiler .. kılıp ayıg kılınçig .. él han sımtap boş étip .. uu körüp edlemeser tıdmasar .. neñ ermez bo yana .. (12-17) “*ülkedeki insanlar*”

2.7.3. Edat Grubu Hâlindeki Kelime Gruplarında Âitlik Grubu

Edat grubunu oluşturan unsurlardan biri olan çekim edatı unsurunun, yani ikinci unsurun +ki ekini aldığı ve sıfat görevini üstlendiği kelime gruplarıdır. Metinde çok kullanılmamakla birlikte örneklerine rastlanmaktadır.

t(e)ñri kızı kondini bramannıñ bo ötügin eşidip inçe tēp tēdiedgü edgü bramana birök kim kayu tınl(ı)glar kim s(e)n sözlemiş d(a)r(a)nig.. **d(a)r(a)ni üzeki** şloklerig ağızlarında tutup .. nomça törüçe üç erdinike inanıp süzük kērtgünç köñül öritip köni ögin köñülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nilarig sözleyü ne törlüg kut kolunsarlar barça köñül éyin kangay bütgey .. (8-19) “*darani içindeki şiirleri*”

üstün turdaçı t(e)nrilerig .. öñ alkinçusı orunta .. ulaşı kezigçe sudavaş .. arıg yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)nrilerig .. 'eñ mintin kênürü ..üç miñ yértinçü içinteki .. sav atl(ı)g lokadatu .. yértinçü yer sav iyessin .. takı yme **birleki .. tèrinin kuvragın barcanı** .. ol kamag t(e)nrilerig .. alkuñı barça ötünür m(e)n. (5-17) “birlikteki topluluğun hepsi”

2.7.4. Âitlik Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.7.4.1. Âitlik Grubunun ve Âitlik Eki Alan İsmi Sıfat Tamlamasında “Sıfat Unsuru” Olarak Kullanılması

Sıfat tamlamasının tamlayan unsuru âitlik eki alabilir ya da tamlayan unsuru bir âitlik grubu oluşturabilir. Metinde tespit edilen örnekler şu şekildedir:

körüp birök eli[g]ler .. **el içinteki / bodunun** .. sımta[p] étser olarnıñ .. mün kağaglar kılınıñın astrayastiriş atl(ı)g oruntakı kamag t(e)nriler kuvragı .. kamagunun bir yañlıg .. kagrulur busanur köñülleri (16-23) “ülke(için)deki halk”

t(e)rk tavrak .. küsüşüm éyin kelzünler .. tüzü tükel бүтүрзүнler .. **könülteki / tilekimin** .. küseyür m(e)n [VIII 6a (507)/22 - VIII 6b (508)/2] “gönlümdeki arzum”

kèn keligme üdteki / burhanlarka tuşsar biz ol ol burhanlarka <tüzü> tapınıp üç yavlak yoltakı açıg tarka emgeklerintin <birtem> oızgay kurtulgay biz ..(8-13) “gelecek dönemlerdeki Burhanlar”

edgüli ayıglı tüş utlıg .. yana **el içinteki / kişiler** .. kılıp ayıg kılınçıg .. el han sımtap boş étip .. uu körüp edlemeser tığmasar .. neñ ermez bo yana .. (12-17) “ülkedeği insanlar”

ançagınçaka teği erklıg han élinteki **üç yavlak yoltakı / açıg tarka emgeklerig** <idi> körmegey tep tedi :: (10-13) “üç kötü yoldaki acı zahmetler”

2.8. Unvan Grubu

Unvan grubu, unvan bildiren bir unsur ile bir isim unsurundan oluşan ve eksiz bir kelime grubudur. Unvan öbeği bir isim unsuruyla unvan veya akrabalık gösteren unvan isimlerinin eksiz olarak birleşmesiyle oluşan öbeklerdir. Türkçenin söz dizimine göre rütbelere ve unvanlar şahıs isimlerinden sonra gelmektedir. (Mansuroğlu 1997: 41). Banguoğlu bunlara “san öbekleri (groupe de titre)” adını verir.

Metnimizde tespit ettiğimiz unvan grubuna sıkça rastlanır ve örnekleri şöyledir:

huma hatun, ezrua hormuzta, supratıştıda atl(i)g t(e)ņri, visnu t(e)ņri, ŐıŐıdivi t(e)ņri, Őirimati t(e)ņri, Őiridivi t(e)ņri, g t(e)ņri, sarasvaŐı t(e)ņri, Şariputiri bilge, t(e)ņri burhan, moğgalyayani arhant, tujit t(e)ņri, t(e)ņri kızı kondini, sanĉanaĉayi uruņut vb.

2.8.1. Unvan Grubunun Kelime Grubu İçindeki Durumu

Bir Şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen unvan grubu, kelime grupları içerisinde kullanılabilir. İncelediğimiz metinde unvan grubu çokça kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz unvan grubu örneklerimizi aşağıda belirttiğimiz başlıklarda rnekledik:

2.8.1.1. Unvan Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

ratnaşiki atl(i)g burhan / kutına .. yknr m(e)n (15-16) “*Ratnaşiki adlı Buda'nın Kutuna*”

akşobi atl(i)g burhan / kutına .. yknr m(e)n. (3-4) “*Akşobi adlı Buda'nın Kutuna*”

ulug t(e)ngri huma hatunnun / sukanĉıg tatıglıg tılanrmak edremine .. yknr m(e)n. (10-13) “*Yüce Tanrı Huma Hatun'un tatlı₂ hitabet kabiliyetine*”

g t(e)ņrinin /sukanĉıg tatıglıg tılanrmak edremine ::yknr m(e)n. [VIII 4a (R-M 503)/21- VIII 4b (R-M 504)/1] “*Anne tanrıĉanın tatlı₂ hitabet kabiliyetine*”

tr ol dn *t(e)ņri t(e)ņrisi burhan sarasvati t(e)ņri* / kızına inĉe tp y(a)rlıkağı [VIII 8a (511)/23 -[VIII 8b (512)/6]] “*Tanrılar Tanrısı Buda, Tanrıĉa Saravasti'ye (Saravasti Tanrı kızına)*”

2.8.1.2. Unvan Grubunun İsim Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

anın amtı okıy :: tnr m(e)n alkunı .. *t(e)ņri / burhan ttsisi* :: Şravaklar kuvragın kamagun barĉa (19-22) “*Tanrı Buda'nın müridi*”

kim ol ratnapuŐı atl(i)g tükel bile t(e)ņri / *t(e)ņrisi burhan* ulug y(a)rlıkanĉuĉı könüli ze mni rinĉkey tsyurkayu y(a)rlıkap .. burhanlarının ulug kĉi ze kim mni amtıka tgi kayu orunlarıg ser m(e)n .. kayu yınakta körser m(e)n .. ol oruntakı ol yınaktakı .. ol uluştakı kamag tınl(i)g oğlanların .. keğgülük ton .. yglk aş .. z iltinđlk yvig tizig altun kümüş vayduri saporir Şışir patu sıta kobık aĉ kaş yinĉ monĉuk ulatı esriņ erdiniler ze bay barımlıg kılđuluk ulug kĉke küsünke

teğürü y(a)rılıkadı .. [VIII 10a (515)/2-21] “*O Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda’ya*”

2.8.2. Cümledeki Görevi Yönünden Unvan Grubu

2.8.2.1. Unvan Grubunun Cümlede Özne Olarak Görev Yapması

ol üdün şirikini kut t(e)nri hatunı yana t(e)nri t(e)nrisi burhanka inçe tēp ötündi (12-14) “*O zaman Şirikini Tanrıça, Tanrılar Tanrısı Buda’ya yine şöyle arz etti.*”

anta ötrü tükel bilig t(e)nri t(e)nrisi burhan şirikini kut t(e)nri hatunını bo montag ötügin eşidip öge alkayu inçe tēp y(a)rılıkadı .. (1-5) “*Eksiksiz bilge tanrılar tanrısı Buda, kutlu Şirikini tanrıçanın bu arzını dinledikten sonra övgüyle₂ şöyle buyurdu.*”

ol üdün vasunduri atl(ı)g vēr hatunı ol kuvrag arasın₂ta erür erti (15-17) “*O sırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.*”

<anta> ötrü tükel bilge t(e)nri t(e)nrisi burhan ol şirikini kut t(e)nri hatunun öge alkayu inçe tēp y(a)rılıkadı .. (15-19) “*Sonra eksiksiz bilge Tanrılar Tanrısı Buda, o kutlu Şirikini tanrıçayı överek₂ şöyle buyurdu.*”

2.8.2.2. Unvan Grubunun Cümlede Nesne Olarak Görev Yapması

anın amtı okıyu :: ötüdür m(e)n alkunı .. t(e)nri burhan têtsisi :: şravaklar kuvragın kamagun barça (19-22) “*Bu nedenle ben şimdi Tanrı Buda’nın müridini, onu dinleyenler topluluğunun tamamını₂ arz ederek çağırıyorum.*”

somakeşimi atl(ı)g bodis(a)t(a)v kutıña yinçürü tōpün yükünüp bo kamag burhanlar bodis(a)t(a)vlar kutıña .. antada basa d(a)r(a)nı sözlep ötüdü okıyur m(e)n şirikini kut t(e)nrisin (14-20) “*Somakeşimi adlı Bodis(a)t(a)v’ın kutu önünde saygıyla eğilip bütün budaların ve Bodis(a)t(a)vların kutları önünde saygıyla eğilerek darani söyleyip kutlu Şirikini tanrıyı arz aderek çağırıyorum.*”

2.8.2.3. Unvan Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

sarasvati t(e)nrike :: kim mēni tıdıgsız tılanu kıltaçıkā :: kut kolur m(e)n. (4-6) “*Saravasti tanrıça önünde saygıyla eğiliyorum.*”

ötrü ol üdün t(e)nri t(e)nrisi burhan sarasvati t(e)nri kızına inçe tēp y(a)rılıkadı [VIII 8a (511)/23-[VIII 8b (512)/2] “*O zaman Tanrılar Tanrısı Buda’ya Tanrıça Saravasti’ye şöyle buyurdu.*”

ol üdün şirikini kut t(e)ñri hatunı yana t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka inçe tēp ötündi (12-14) “O zaman Şirikini Tanrıça, *Tanrılar Tanrısı Buda*’ya yine şöyle arz etti.”

ratnaşiki atl(t)g burhan kutına .. yükünür m(e)n (15-16) “*Ratnaşiki adlı Buda’nın Kutuna (önünde) saygıyla eğiliyorum.*”

akşobi atl(t)g burhan kutına .. yükünür m(e)n. (3-4) “*Akşobi adlı Buda’nın Kutuna (önünde) saygıyla eğiliyorum*”

ötrü olurmış orunıntın örü turup ayasın kavşurup ağır ayamakın t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka inçe tēp ötündi .. (17-21) “Sonra oturduğu yerden ayağa kalkıp, ellerini kavuşturup saygıyla₂ Tanrılar Tanrısı Buda’ya şöyle diyerek arz etti.”

2.9. Ünlem Grubu

Bir seslenme edatıyla ismin ek almadan oluşturduğu kelime grubudur. “Türkiye Türkçesinde; ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Ünlem + isim unsuru= ünlem grubu olarak karşımıza çıkar.” (Karahan, 2019: 70). “Eski Uygur Türkçesinde ise ünlem grubu *ay* edatı ile bir isim unsurunun teşkil ettiği kelime grubudur. Ünlem grubunda isim unsuru sonuna seslenme işlevli +a / +e ekini de alabilir. Ünlem grupları hitap ifadesi taşır ve cümleyi tamamlar.” (Eraslan, 2012: 505). Ergin tarafından “cümle dışı unsur” olarak nitelendirilerek (Ergin, 2009: 390) cümlenin temel unsurları ve yardımcı unsurları dışında kalan diğer unsurlar ifade edilmiştir.

2.9.1. Edatlarla Kurulanlar

2.9.1.1. ya edatı ile:

ya oğlum somadivaçiya monta biziñ ilkiçe berü ulalu kelmiş ulug küçlüg m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri a[y]mış êliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r tēgme [tör]ü bitig bar .. (6-11) “*Ey oğlum Somadivaçi!*”

ya tözünüm saña negü k(e)rgek (21-22) “*Ey asilim!*”

kaçan m(e)n kelser m(e)n öz <et’öz> körkümin körkitep bo dar(a)ni sözledeçi kişike ya tözünüm saña negü k(e)rgek tēp ayıtgay m(e)n .. (19-23) “*Ey asilim!*”

2.9.2. Eklerler Kurulanlar

2.9.2.1. +a / +e eki ile:

tılañurmak erkligi .. tözün t(e)ñgri kıziya .. kılıñ meni tükellig :: bo edremlerke egsüksüz [VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “*Ey hitabet ustası asil tanrıça!*”

edgü edgü bramana (10) “*Ey Brahman!*”

edgü edgü tözün t(e)ñri kıziya [VIII 8b (512)/2-3] “*Ey asil tanrıça!*”

edgü edgü s(e)n t(e)ñriler urunutiya (22) “*Ey tanrılar komutanı!*”

tılañurmak erkligi .. tözün t(e)ñgri kıziya .. kılın menı tükellig :: bo edremlerke
egsüksüz [VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “*Ey hitabet ustası asil tanrıça!*”

edgü edgü s(e)n şirikiniya (19-20) “*Ey Şirikini!*”

edgü edgü kut t(e)ñri hatuniya (6-7) “*Ey kutlu tanrıça!*”

2.9.3. Cümledeki Görevi Yönünden Ünlem Grubu

Metinde ünlem grubu, yalnızca cümle dışı unsur olarak kullanılmıştır.

2.9.3.1. Ünlem Grubunun Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılması

ya tözünüim saña negü k(e)rgek (21-22) “*Ey asilim, sana ne gerek?*”

ya oglum somadivaçiya monta biziñ ilkiçe berü ulalu kelmiş ulug küçlüg
m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri a[y]mış eliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r
têgme [tör]ü bitig bar .. (6-11) “*Ey oğlum Somadivaçi, en eskiden beri süregelmiş
yüce, güçlü Mahabrahmi Brahma tanrının buyurduğu hükümdarların₂ uyması
gereken Rajaşastra adlı öğretti kitabı var.*”

tılañurmak erkligi .. tözün t(e)ñgri kıziya .. kılın menı tükellig :: bo edremlerke
egsüksüz[VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “*Ey hitabet ustası asil tanrıça beni bu
faziletlere eksiksiz olarak eriştirin.*”

edgü edgü s(e)n şirikiniya (19-20) “*İyi, iyi ey Şirikini!*”

2.10. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre sıralanan sayı isimler topluluğu sayı grubunu ifade eder. Muharrem Ergine göre sayı grubu, “*Arka arkaya gelen iki veya daha fazla büyük sayı – küçük sayı unsurlarının meydana getirdiği kelime grubudur.*” (Ergin, 2009: 391). Sayı grubu; büyük sayı ve küçük sayı olmak üzere iki unsurdan meydana gelir. Büyük sayı önce, küçük sayı ise sonra gelir. Ve ek almazlar.

Türkiye Türkçesi ile Eski Türkçedeki sayı grupları farklılık gösterir. Ergin şöyle ifade eder:

“*Eski Türkçede sayı grubu iki farklı şekilde karşımızda çıkar. Birinde, arada kalan ve sayı grubu ile karşılanması gereken sayı sonraki tek sayıdan, sonraki vahitten faydalanılarak ifade edilir. Önce küçük sayı alınarak arkasına sonra gelecek*

olan büyük tek sayı getirilirdi. üç otuz “yirmi üç”, bir kırk “otuz bir” misallerinde olduğu gibi.” (Ergin, 2009: 391).

Metinden hareketle tespit ettiğimiz sayı grubu örnekleri şunlardır:

üstün turdaçı t(e)ñrilerig .. öñ alkinçusı orunta .. ulatı kezigçe sudavaş .. arıg yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)ñrilerig .. ’eñ mintin kênürü ..**üç min** yertinçü içinteki .. sav atl(ı)g lokadatu .. yertinçü yer sav iyesin .. takı yme birleki .. têrinin kuvragın barçanı .. ol kamag t(e)ñrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “üç bin”

ağınlar b(e)lgürtmeki üze erksinteçi .. atl(ı)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig .. ađak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri yerinte .. neçe bar erser t(e)ñriler .. maitri burhanlarta ulatı .. kên keldeçi burhanlar yam t(e)ñri yerinte .. ornag tutmuş t(e)ñriler .. **üç kırk** t(e)ñri yerinte .. erig tutmuş erkligler .. dört m(a)harançlar orunıntakı (..) yertinçü yer suv küzetdeçiler ulatı neçe bar erser .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. yer sav oot yeél t(e)ñrisi .. sumir tagka tayaglıglar .. yeti altunlug tag içinte .. orun ornag tutmuşlar .. purnapatiri pançaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. bo yertinçüg küzedip .. eñç meñilig kızunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “otuz üç”

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(ı)g umay iyesi .. **bês yüz** oğlanı arasınta .. ’eñ kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurılarıg yme ançulayu ok .. kinarılarıg arkasın .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et’özlüg .. mahoragilerde ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrisi burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “beş yüz”

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom èligi atl(ı)g nom bitigde (P) şirikini atl(ı)g t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g **altı v(è)girminc** bölük (16-20) “on altı”

ap yme tünle ap yme küntüz bon om erdini içindeki pağakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudivip yertičüte kênürü yağturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlıg tınl(ı)glarka eşidürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılı teginüp ol kamag tınl(ı)glarıg ülgüşüz sansız ajunlarta .. **yüz min** kolti kalp üdlerke tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta ağruk ağruk yég baştınkı edgü meñig aşaguluk meñilegülük ..tüş

tem yem içim üze bay meñilig bolguluk .. aç kız emgekig körmegülük edgüke tegimlig kılıu tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13] “yüz bin”

k(e)rgeklemiş tonı aşı .. üdün **-sek(i)zinc bir y(è)girmi** ..- egsümez [VIII 10b (516)/22- VIII 11a (517)/1] “*sekizinci (bölüm) on bir(inci varak)*”

2.10.1. Sayı Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

Sayı grupları çoğunlukla sıfat tamlamalarında tamlayan olduklarından cümlede tek başlarına herhangi bir görevde bulunmazlar. Metinde sayı öbekleri en çok sıfat tamlamasının kurucu ögesi olarak kullanılırlar.

2.10.1.1. Özne Unsurunun Sıfatı Olarak Görev Yapan Sayı Grupları

ağınlar b(e)lgürtmeki üze erksinteçi .. atl(ı)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig .. ađak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri yerinte .. neçe bar erser t(e)ñriler .. maitri burhanlarta ulatı .. kèn keldeçi burhanlar yam t(e)ñri yerinte .. ornag tutmuş t(e)ñriler .. **üç kırk** / t(e)ñri yerinte .. erig tutmuş erkligler .. **tört m(a)harançlar** orunıntakı (..) yértinçü yer suv küzetdeçiler ulatı neçe bar erser .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. yer sav oot yeél t(e)ñrиси .. sumir tagka tayaglıglar .. yeti altunlug tag içinte .. orun ornag tutmuşlar .. purnapatiri pançaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. bo yértinçüg küzedip .. enç meñilig kılzunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “...gögün otuz üç katını muhit edinmiş muktedirler,dört maharanç yerindeki yeryüzü koruyucuları ve başka ne kadar tanrılar topluluuu varsa yer, su, ateş, (ve) rüzhar tanrıları ... bu yeryüzünü koruyarak huzur₂ dolu kılsınlar.”

2.10.1.2. Nesne Unsurunun Sıfatı Olarak Görev Yapan Sayı Grupları

üştün turdaçı t(e)ñrilerig .. öñ alkinçusı orunta .. ulağı kezigçe sudavaş .. arıg yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)ñrilerig .. ’eñ mintin kênürü .. **üç min** / yértinçü içinteki .. sav atl(ı)g lokadatu .. yértinçü yer sav iyesin .. takı yme birleki .. tèrinin kuvragın barçanı .. ol kamag t(e)ñrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “... üç binlik dünyalar içindeki Sav adlı Lokadatu yeryüzünün sahibini ve ayrıca birlikte olduğu topluluğun tümünü, bütün bu tanrıların hepsini₂ rica ediyorum.”

2.10.1.3. Yüklem Unsurunun Sıfatı Olarak Görev Yapan Sayı Grupları

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde şirikini kut t(e)ñri hatunı ed tavarıg üstemek atl(ı)g / **yeti y(è)g(i)rminç** / bölük :: :: (5-11) “*kutlu şirikini tanrıçanın malı mülkü artırması adlı on yedinci bölüm.*”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde (P) şirikini atl(ı)g t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(ı)g / **altı y(è)girmineç** / bölük (16-20) “Şirikini adlı tanrıçanın arzı adlı on altıncı bölüm.”

2.10.2. Cümledeki Görevi Yönünden Sayı Grubu

2.10.2.1. Sayı Grubunun Yüklem Olarak Görev Yapması

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde vasundari atl(ı)g **sekiz y(è)g(i)rminç bölük** :: (11-15) “Vasundari adlı on sekizinci bölüm.”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde raçaşastır tégme begler törüsin ukıtmak atl(ı)g **y(è)g(i)rminç bölük** :: :: (10-16) “Rajaşstr adlı hanlar öğretisini anlatmak adlı yirminci bölüm.”

2.11. Edat Grubu

Edatlar, tek başlarına anlamları olmayan fakat cümle içinde sözcükler arasında çeşitli ilgi kurarak anlam sağlayan, bir isim unsuru ile bir çekim edatından oluşan kelime grubudur.

Türkiye Türkçesinde Zeynep Korkmaz edat grubunu, bir isim veya isim soylu kelimedenden sonra gelen edatın eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup olarak tanımlamıştır. (Korkmaz, 1992: 51).

Muharrem Ergin’in tanımına göre ise; “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatını meydana getirdiği kelime grubudur.” (Ergin, 2009: 392).

Tahsin Banguoğlu “takı öbeği” olarak adlandırdığı edat grubunu şöyle tanımlamıştır: “Takıların geldiği isimle birlikte teşkil ettikleri belirtme öbeğine takı öbeği deriz.” (Banguoğlu, 1990: 389).

Zuhal Kültüral ise edat grubu için “Edatlar tek başlarına anlamları olmadığı için isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların başka öğelerle ilişki kurmalarını sağlayan kelimelerdir.” diyerek ekleme yapmıştır. (Kültüral, 2009: 56). Hacıeminoğlu edatları donmuş ve kalıplaşmış sözler olarak ifade eder ve ekler: “Böylece mahiyet itibarı ile de isim çekim eklerine yaklaşırlar.” (Hacıeminoğlu, 1972: 92)

Metnimizde ise kullanılan edatların bazılarını aşağıdaki başlıklarda örneklerle belirttik:

2.11.1. Basa “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu

2.11.1.1. İsim + Basa ile Kurulan Edat Grubu

anta basa ol kişi suvka kirip et’özin arıg yunup y(a)nı arıg ton keğip et’öziñe edgü yığ yıparlar türüp ol ev içinde kirip m(e)ni üçün künlemek üçer kata üç üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrиси burhan atın bo nom erdininiñ atı birle atayu inçe tęp tězün :: (11-21)

2.11.1.2. İsim + Çekim Eki (+DA) + Basa ile Kurulan Edat Grubu

antada basa b(e)k kaçıg kértü sav sözleyü inçe tęp tězün .. (14-16)

antada basa yığın yıparın huan yavişgun burhanlarka tapıg udug kılzun (16-18)

somakeşimi atl(ı)g bodis(a)t(a)v kutıña yinçürü töpün yükünüp bo kamag burhanlar bodis(a)t(a)vlar

kutıña .. **antada basa** d(a)r(a)ni sözlep ötünü okıyur m(e)n şirikini kut t(e)ñrisin (14-20)

antada basa yığın yıparın huan yavişgun burhanlarka tapıg udug kılzun .. (16-18)

2.11.2. Berü “Beri” ile Kurulan Edat Grubu

2.11.2.1. İsim + Çekim Eki (+DIn) + Berü ile Kurulan Edat Grubu

yana **ülgüsüz sansız kolti sanınça kalp üdlerdin berü** yana turkaru ürüg uzaçı köni kértü savıg ok y(a)rıkayurlar erti.(4-9)

ol antag södin berü köni kértü y(a)rılığlar üçün .. anın amtı ke<é>ñ yetiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırgakı teg oñaru evrilmiş ıduk tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rıkap .. tolپ yüüzlüg tilgenlerin bütürü örte y(a)rıkayurlar.[VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1]

isig özümüztin berü süzük kértgünç köñülüm üze .. yükünür m(e)n (6-8)

ya oglum somadivaçıya monta biziñ **ilkide berü** ulalu kelmiş ulug küçlüg m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri a[y]mış éliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r tégme [tör]ü bitig bar (6-11)

2.11.3. Birle “İle” ile Kurulan Edat Grubu

2.11.3.1. İsim + Çekim Eki + Birle ile Kurulan Edat Grubu

yana ol mandal üskinte yer oçuk kılıp kömür ootu urup **kaz üyüri ölen çeceki birle** köyürüp meniñ dar(a)nımın yüz sekiz <kata> sözlüzün .. (13-17)

anta basa ol kişi suvka kirip et’özin arıg yunup y(a)ñı arıg ton keğip et’öziñe edgü yıd yıparlar türüp ol ev içinde kirip m(e)ni için küntemek üçer kata üç üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrisi burhan atın **bo nom erdinin atı birle** atayı inçe tęp tüzün :: (11-21)

atı kötrülmüş <ayagka tegimlig> t(e)ñrim bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom éligi atl(ı)g nom bitig kayu kayu yer orunta bar erser ötrü m(e)n sançanaçyi uruñut takı -sek(i)zinc éki otuz ..- yme **sekiz otuz bag yekler erkligleri birle** ol yer orunta barıp öñin közünmez et’özin bo nom erdinig nomladaçı nomçıg tıñladaçı tözünler oğlın tözünler kızın küyü küzetü <tuta> teginip busuşın sakınçın kéterip éñç meniñlig kılğay biz [VIII 21b (538)/19 - VIII 22 a (539)/9]

ol üdün sançanaçayi atl(ı)g t(e)ñriler uruñutu **sekiz otuz bag t(e)ñriler erkligleri birle** ulug terin kuvrag arasinta yumgı olurmış orunlarıntın örü turup .. birtin sınar oñ ’eñninlerindeki tonların açınıp oñ tizlerin çökutip ayaların kavşurup ağır ayamakın t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka yolayıp inçe tęp ötüntiler .. (2-19)

kim s(e)n çın kértü ötügin **bo nom erdinig nomladaçı nomçı birle** küyü küzetü tutğalı tınl(ı)glar küsüşin kanturgalı ötündün (15-20)

2.11.4. Éyin “Dolayı” ile Kurulan Edat Grubu

kimler birök adınlar köni kértü savlıg erserler : : inçip **olarının ol antag kértü savlarına yme éyin** ögirü y(a)rıkayurlar erti .. (9-13)

meniñ ağızımta .. sav söz taşgaru ündükte .. **savım éyin** yörügi .. bütüzün barça kalısız ..(17-19)

birök kim kayu tınl(ı)glar kim s(e)n sözlemiş d(a)r(a)nig.. d(a)r(a)ni üzeki şloklerig ağızlarında tutup .. nomça törüçe üç erdinike inanıp süzük kértgünç köñül öritip köni ögin köñülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nıların sözleyü ne törlüg kut kolunsarlar **barça köñül éyin** kangay bütgey (10-19)

kimler birök küseser .. erdini yinçü ed tavar .. **könül éyin** tapınça .. küsüşleri t(e)rk kanar .. tęp tédi (12-15)

alku üdde **kamagun éy(i)n** ögire sevinürler .. özke adınaguka êkintin .. asıg kılgu ugurınta (9-11)

2.11.5. Ötrü “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu

2.11.5.1. İsim + Ötrü ile Kurulan Edat Grubu

<anta> ötrü tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrisi burhan ol şirikini kut t(e)ñri hatunun öge alkayu inçe tęp y(a)rılıkadı .. (15-19)

anta ötrü tükel bilig t(e)ñri t(e)ñrisi burhan şirikini kut t(e)ñri hatununın bo montag ötügin eşidip öge alkayu inçe tęp y(a)rılıkadı .. (1-5)

anta ötrü tükel bilge biliglig t(e)ñrisi burhan yër hatunun okıyu y(a)rılıkap inçe tęp y(a)rılıkadı .. (7-10)

anta ötrü tükel bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrisi burhan yër hatununın bo ötügin eşidü y(a)rılıkap inçe tęp y(a)rılıkadı ..(11-14)

2.11.6. Öze / Üze “İle, Üzeri” ile Kurulan Edat Grubu

boşgurgalı bodunka buyan edgü kılınç kılurgalı .. **anı üze** bolurlar .. toggalı t(e)ñri yèrinte kişiler .. (12-15)

maña tapıg udug kılınmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp **anın satıgı üze** yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12)

ne törlüg tilekin k(e)rgekin tükel ayıtıp **ed tavar ağı barım altun kümüş koyın yulki ı tarıg aş içgü ton kedim üze** küşşlerig kançuru tegingey m(e)n .. [VIII 15a (525)/19 - VIII 15b (526)/1]

yana **adın yıdın yıparın hua çeçek aş içgü üze** meniñ körkümke tapıg udug kılzunlar ..(8-11)

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(i)g umay iyesi .. bês yüz oğlanı arasın .. ’eñ kiçik(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurılarıg yme ançulayu ok .. kinarılarıg arkasın .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et’özlüg .. mahoragilerte ulatıg anın amtı olarnı .. **t(e)nri t(e)nrisi burhan küci üze** .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15]

anı üçün m(e)n kop **süzük kértgünc könlüm üze** ayayu ağırlayu yinçürü töpün yükünüp (imaho sekizinç üç ..) yana yme yükünü teginür men [VIII 2b (R-M 500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2]

2.11.7. Teg “Gibi” Edatı ile Kurulan Edat Grubu

ol anıag södin berü köni kærtü y(a)rılıglıglar üçün .. anın amtı ke<è>ñ yétiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırğakı teg onaru evrilmiş ıduk tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rılıkap .. tolpy yüüzlüg tilgenlerin büütürü örte y(a)rılıkayurlar.[VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1]

kamag t(e)ñriler kuvragı .. yumgı bir teg sevinür .. (6-7)

kaçan birök kirserler .. ög karınınta umayta .. anta yme t(e)ñriler .. anı teg ök küzetürler (14-17)

yorımasar el başçı .. raça şast(ı)r atl(ı)g törüçe .. ol eldeki kişiler .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yaña tepmiş teg .. linhua çeçeklig kölmenig .. (5-10)

m[ontag]lartın artayur .. eligler [beglerniñ] törüsi k(a)ltı yaña kirmiş fteg hua çeçeklik yemişlik<de> (10-13)

2.11.8. Tegi “Kadar” ile Kurulan Edat Grubu

ap yme tünle ap yme küntüz bon om erdini içindeki pağakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudivip yértiçüte kênürü yağturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlığı tınl(ı)glarka eşidtürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılıu teginüp ol kamag tınl(ı)glarig ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz min kolti kalp üdlerke tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta adruk adruk yég baştınkı edgü menig aşaguluk menilegülük ..tüş tem yem içim üze bay menilig bolguluk .. aç kız emgekig körmegülük edgüke tegimlig kılıu tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13]

kim ol ratnapuşpi atl(ı)g tükel bile t(e)ñri t(e)ñrisi burhan ulug y(a)rılıkançuçı köñüli üze mēni ērinçkeyü tsyrkayu y(a)rılıkap .. burhanlarıntı ulug küçi üze kim mēni amtıka tegi kayu orunlarıg öser m(e)n .. kayu yınakta körser m(e)n .. ol oruntakı ol yınaktakı .. ol uluştakı kamag tınl(ı)g oglanların .. keğgülük ton .. yégülük aş .. öz iltingülük yévig tizig altun kümüş vayduri saparir şişir patu sıta kobık çaç kaş yinçü monçuk ulatı esriñü erdiniler üze bay barımlıg kılguluk ulug küçke küsünke tegürü y(a)rılıkadı .. (2-21)

ancagıncaka tegi erklig han elinteki üç yavlak yoltakı açig tarka emgeklerig <idi> körmegey (10- 12)

bir sözlemişde birer köyürzün .. m(e)n kelginceke tegi .. (17-19)

2.11.9. Üçün “İçin” ile Kurulan Edat Grubu

ol antaş södin berü köni kærtü y(a)rılığlar üçün .. anın amtı ke<ë>ñ yetiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırğakı teg oñaru evrilmış ıdukl tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rılıkap .. tolpl yüüzlüg tilgenlerin bütürü örte y(a)rılıkayurlar.[VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1]

anı üçün m(e)n kop süzük kærtgünç köñülüm üze ayayu ağırlayu yinçürü töpün yükünüp (imaho sekizinç üç ..) yana yme yükünü teginür men [VIII 2b (R-M 500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2]

ne üçün (18)

anta basa ol kişi suvka kirip et’özin arıg yunup y(a)ñı arıg ton keğip et’öziñe edgü yıd yıparlar türtüp ol ev içinde kirip m(e)ni üçün küntemek üçer kata üç üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrısı burhan atın bo nom erdininiñ atı birle atayu inçe tęp tüzün :: (11-21)

m(e)n amtı anı sözleyin begler törüsi şast(ı)rıg asıglıg menşilig kılğalı alku tınl(ı)g oğlanın tarkargalır üçün sezikig yertinçüdeki êkirçüg öçürgelir üçün birgerü mün kadaglar kuvragın (2-9)

2.11.10. Kên “Sonra” ile Kurulan Edat Grubu

2.11.10.1. İsim + Çekim Eki (+DA) + Kên ile Kurulan Edat Grubu

antada kên ağasızın .. ög karınınta kirürler (13-14)

üstünki t(e)ñriler köñüli .. kakımakñıñ uğurınta .. ol êl uluş antada .. kên yunçıyur artayur alkınur (17-20)

ol êl uluş antada kên yunçıyur artayur alkınur (10-11)

antada kên maña <yme ançulayu ok> tapınzun udunzun (7-8)

2.11.11. Edat Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.11.11.1. Edat Grubunda İsim Unsurunun Sıfat Tamlamasından Oluşması

yana ol mandal üskinte yer oçuk kılıp kömür ootu urup kaz üyüri ölen ceçeki / birle köyürüp meniñ dar(a)nımın yüz sekiz <kata> sözlezün .. (13-17) “beyaz hardal ve çayır çiçeği ile”

yana ülgüsüz sansız kolti sanınça kalp üdlerdin / berü yana turkaru ürüg uzaçı köni kærtü savıg ok y(a)rılıkayurlar erti.(4-9) “sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri”

ol antag södin / berü köni kærtü y(a)rılıglar / üçün .. anın amtı ke<è>ñ yétiz yumşak yımırğa kkirsiz münsüz arıg süzük yipün linhua yapırgakı teg oñaru evrilmiş ıduk tillig erdinilerin ağızlıg vımanlarınta üntürü y(a)rılıkap .. tolپ yüüzlüg tilgenlerin bütürü örte y(a)rılıkayurlar.[VIII 2a (R-M 499)/ 14 – VIII 2b (R-M 500)/1] “böyle eskiden beri doğru₂ sözlüler için”

isig özümüzün / berü süzük kærtünc könlüm / üze .. yükünür m(e)n (6-8) “varlık bulduğumuzdan beri (sıcak bedenimizden beri), saf₂ düşüncelerimle”

y(a)rılıkançuçı könl küci / üze .. küsüşümçe inzünler birgerü maña bertzünler .. tıdıgsız ulug tılañurmak (15-18) “merhametli gönül gücü ile”

ap yme tünle ap yme küntüz bon om erdini içindeki pağakların yörüglerin kolulayu sakınu tüketip bo çambudivip yértiçüte kênürü yağturup öñreki burhanlar şazınınta urug saçmış buyan edgü kılınç kılmış kutlug buyanlıg tınl(ı)glarka eşidürüp t(e)rk üdün yitlingülüksüz batguluksuz kılı teginüp ol kamag tınl(ı)glarig ülgüşüz sansız ajunlarta .. yüz min kolti kalp üdlerke / tegi (P) üstün t(e)ñri yerinte altın kişi ajunınta adruk adruk yeg baştınkı edgü menig aşaguluk menilegülük ..tüş tem yem içim üze bay menilig bolguluk .. aç kız emgekig körmegülük edgüke tegimlig kılı tegingey m(e)n .. [VIII 9a (513)/17- VIII 9b (514)/13] “...yüz bin koti adetlik kalpa dönemlere kadar”

2.11.11.2. Edat Grubunda İsim Unsurunun İsim-Fiil Grubundan Oluşması

yana yme alku tınl(ı)g oğlanın ênç menilig kılguluk yme tilanurmak erdemlig nom buşı bERMekin /üze sakınu sözleyü yétinçsiz ulug edgü kılınçig kılınğ kazgantıñ [VIII 8b (512)/6-12] “...hitabet kabiliyetinden bahşetmek için”

adınlar b(e)lgürtmeki / üze erksinteçi .. atl(ı)g az erigde b(e)lgürtgeli seviglig .. ađak asrakı orunta .. tujit t(e)ñri yerinte .. neçe bar erser t(e)ñriler .. maitri burhanlarta ulatı .. kên keldeçi burhanlar yam t(e)ñri yerinte .. ornağ tutmış t(e)ñriler .. üç kırk t(e)ñri yerinte .. erig tutmuş erkligler .. tört m(a)harañlar orunıntakı (..) yértinçü yer suv küzetdeçiler ulatı neçe bar erser .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. yer sav oot yéel t(e)ñrisi .. sumir tagka tayaglıglar .. yéti altunlug tag içinte .. orun ornağ tutmuşlar .. purnapatiri pançaşiki .. kün ay g(a)rhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerniñ kuvragı .. bo yértinçüg küzedip .. ênç menilig kılzunlar .. [VIII 6b (508)/21- VIII 7a (509)/20] “başkarını ortaya çıkarmak için”

kim bo yertinçüdeki èligler hanlar yme anı esidmek anı bilmek / üze t(e)ñrim siziñ y(a)rlığıñızça yertinçüke ulug asıg tusu kılzunlar (9-13) “onu işitmek, onu bilmek ile”

ermez yavız törüsüz törüg .. ötgürmek / üze kişiler .. yavız [art]ak törüler .. èl içinte [e]vde yağılır [VIII 31a (553)/20 - VIII 31b (554)/2] “kötü (ve) yanlış yasaları kişilerin öğretmesi ile”

2.11.12. Cümledeki Görevi Yönünden Edat Grubu

2.11.12.1. Edat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

kaçan birök ol tözünler oğlı bo montag tüşke utlıka tegserler .. ol bulmuş kazganmışlarının ülüşi üze aşnu üç erdinike tapıg udug ağır ayag kılzun ..(1-7) “Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca₂ ulaşsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere itaat₂ etsin ve saygı gösterson.”

maña tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anın satıgı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar.”

vasundariya birök kim kayu tınl(ı)glar bo nom èligi atl(ı)g nom erdini içinteki bir şlok bir padak nomug eşidip törüsinçe köni oñaru uksarlar et’öz kodmuşta kên astrayastrış t(e)ñri yerinte togarlar .. [VIII 19a (533) / (11-17)] “Ey Vasundari her kim bu öğreti mücevheri içinde bulunan öğreti dolu bir şiiiri, bir paragrafi dinleyipgereğince doğru şekilde anlasa, bedenini bıraktıktan sonra (öldüğünde) Astrayastiriş Tanrı yerinde doğar.”

yana ol mañdal üskinte yer oçuk kılıp kömür ootı urup kaz üyüri ölen ceceki birle köyürüp meniñ dar(a)nımın yüz sekiz <kata> sözlezün .. (13-17) “O alanın önüne yer ocağı yapıp kömür ateşi hazırlayarak beyaz hardal ve çayır çiçeği ile yaksın.”

bir sözleşimde birer köyürzün .. m(e)n kelginceke tegi .. (17-19) “Her bir söyleyişte bir kez (bu tütsüleri) ben gelinceye kadar yaksın.”

2.12. İsnat Grubu

Muharrem Ergin’in ifadesiyle: “İsnat grubu, biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” (Ergin, 2009: 392).

Günay Karaağaç ise: “Biri diğerine isnat edilen iki isim, isnat öbeğini oluşturur. Bu öbekte isnat olunan öge başta, isnat edilen öge sonda bulunur. Isnat edilen öge, bir özelliğin bir niteliğin adıdır. Deyim yerindeyse, ters dönmüş sıfat tamlamasıdır; ancak isnat öbeği, isim-fiil veya zarf-fiil öbeğinden kısaltılmış ya da isim cümlesinden kalıplaşmıştır.” (Karaağaç, 2017: 175).

“İsnat grubu bir bakıma sıfat unsurunun, isimden sonra getirildiği kelime grubudur. Bu tür kelime grubu Uygurcada pek yaygın değildir.” (Eraslan, 2012: 508).

“İyelik ekli bir ismin yalın bir isme bağlanması yoluyla anlamsal bir bütünlüğe ulaşan ve sözdiziminde bütün olarak cümlenin bir ögesini meydana getiren kelime öbeğidir.” (Delice, 2003: 41)

Bu tür kelime grubuna; metin içerisinde Buda’ya ithaf edilen konuşma cümlelerinin başında, Buda’ya seslenişte daha çok rastlanmakla birlikte metnin tamamına genel olarak baktığımızda, metinde çok yoğun bir şekilde kullanılmadığını ifade etmemiz gerekir. Bu kelime grubu cümledeki görevi bakımından çoğunlukla cümle dışı unsur olarak kullanılmıştır.

Metinden hareketle tespit ettiğimiz isnat grupları:

atı kötrülmis ayagka tegimlig t(e)ñrim birök bo yertünçüte kayu kayu el uluşdaki eligler hanların köni törüsi yok erser ötrü ol eligler hanlar <öz> elin [sek(i)zinç altı otuz] ulışın uz başlagalı .. bodunun karasın eğiğeli .. k(e)ntü öz et’özlerin iduk orunların y(a)ruğu yalrıtu tutgalı umazlar .. [VIII 25 b (546)/19 - VIII 26 (547)/5] “*adı yüce*”

atı kötrülmis t(e)ñrim bo iduk d(a)r(a)nig yüz sekiz sözlep meni okısar .. m(e)n ötrü ol orunta keli tegingey m(e)n .. (18-21) “*adı yüce*”

abijik kılıp takı keçmezken ötrü ol **atası elig han** ol somadivaçi atl(ı)g oğlına inçe tęp [t]édi .. (3-6) “*babası hükümdar₂*”

könüli arıg süzüklerke :: yükünür m(e)n.(21-22) “*kalbi temizlere₂*”

2.12.1. Cümledeki Görevi Yönünden İsnat Grubu

2.12.1.1. İsnat Grubunun Özne Olarak Kullanılması

abijik kılıp takı keçmezken ötrü ol atası elig han ol somadivaçi atl(ı)g oğlına inçe tęp [t]édi .. (3-6) “*Bu görev verme işi daha bitmeden babası hükümdar₂ o Somadivaçi adlı oğluna şöyle dedi:*”

2.12.1.2. İsnat Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

könüli arıg süzüklerke :: yükünür m(e)n.(21-22) “*Kalbi temizlerin önünde saygıyla eğiliyorum.*”

2.12.1.3. İsnat Grubunun Cümle Dışı Unsurun İçinde Kullanılması

atu kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)nrım birök bo yertinçüte kayu kayu el uluşdaki eligler hanların köni törüsü yok erser ötrü ol eligler hanlar <öz> elin [sek(i)zinç altı otuz] ulışın uz başlagalı .. bodunun karasın eğitgeli .. k(e)ntü öz et’özlerin ıduk orunların y(a)ruçu yaltrıtu tutgalı umazlar .. [VIII 25 b (546)/19 - VIII 26 (547)/5] “*Adı yüce, saygı değer tanrım eğer bu yeryüzünde ülkedeki hükümdarların₂ doğru töresi yoksa o hükümdarlar₂ kendi ülkesini₂ [Sekizinci (bölüm) yirmi altı(ncı varak)] ustaca yönetemez, halkı₂ doyuramaz kendi bedenlerini, kutsal mekânlarını aydınlatamazlar₂”*

atu kötrülmüş t(e)nrım bo ıduk d(a)r(a)nig yüz sekiz sözlep meni okısar .. m(e)n ötrü ol orunta keli tegingey m(e)n .. (18-21) “*Adı yüce, saygıdeğer efendim, (herhangi birisi) bu kutsal daraniyi yüz sekiz kez söyleyip beni ansa ben oraya geleceğim.*”

2.13. İlgili Hali Grubu

İlişkilendirme öbeklerinin ve isim tamlamasının temel halidir. Çekimlik bir öbektir. Kısaltma öbeklerinden değildir. Bugün yalnızca zamir, özel ad ve iyelikli sözlerle yapılabilen bir ilişkilendirme öbeğidir. Bu hal, varlığın, bir kişi ile veya başka bir varlıkla ilişkisi olduğunu ifade eden haldir. Bir isim, ilişkili olduğu diğer bir isme ilgi hali ekiyle bağlanır; asıl öge ise, isim tamlaması ve iyelik öbeğindeki gibi iyelik eki almaz. (Karağaç, 2017: 177).

“Genitif eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Genitifli unsur önce, onun bağlandığı yalın isim sonra gelir. Gurubun mânâsı genitifin ilgi fonksiyonuna dayanır. Gurup, iyelik eki düşmüş bir iyelik grubu gibidir: bizim kız, senin ev, benim at, Ahmet dayının oğlan, sizin av köpeği gibi.” (Ergin, 2009: 393).

İlgi hali öbeği, bir ismin ilişkili olduğu diğer bir isme ilgi hali ekiyle bağlanması ve ikinci ismin iyelik eki almamasıyla oluşur.

[isim (zamir / özel ad / iyelikli söz) + ilgi hali] + [isim + ø]

Metinden hareketle çok az rastladığımız bazı ilgi hali öbekleri:

anın inçip toggaylar .. **bizin** t(e)ñridem *orduda* (8-9) “*bizim ilahi saray(ımız)*”

biz + inç ordu + ø + da [Kişi zamiri + ilgi hali] + [isim + ø]

ya oglum somadivaçiya monta **bizin** **ilkide berü ulalu kelmiş ulug küçlüg** **m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri aŷıymış èliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r** **tègme [tör]ü bitig** bar (6-11) “*bizim... kitab(ımız)*”

[biz + inç bitig + ø [kişi zamiri + ilgi hali] + [isim + ø]

2.14. Yaklaşma Grubu

Yönelme eki almış bir isim ögesinin başka bir isim ögesi ile oluşturduğu grup olarak karşımıza çıkan yaklaşma- yönelme- grubu için Ergin görüşlerini “Yönelme grubu, yönelme halindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Unsurlar tek kelime olabileceği gibi, isim yerine geçebilen bir kelime grubu da olabilir.” (Ergin, 2009: 394) şeklinde, Günay Karaağaç ise, “Yaklaşma ekli bir ismin bir başka isim ile kurduğu söz öbeğidir. Öbeğin birinci ögesi yaklaşma eki (-a / -e) taşır.” şeklinde ifade etmiştir (Karaağaç, 2017: 179).

Yaklaşma öbeği; Eski Uygur Türkçesi yönelme hâli eki +GA’yı almış bir ismin başka bir isimle kurduğu birlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinden hareketle tespit ettiğimiz, sınırlı sayıda kullanılan yaklaşma grubu örnekleri ise şöyledir:

kênki **burhanlarka tuşguluk** üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklertin ozguluk ’eñ kêninte burhan kutın bulguluk tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n .. (13-18) “gelecek *Budalara rastlayacak* üç kötü yoldaki acı sıkıntılardan...”

atı kötrülmiş **ayagka tegimlig** t(e)ñrim m(e)n erser tagdın yınak vayşiravani m(a)harançnıñ danavati atl(ı)g balıqına yakınc(a)ya supuşpi atl(ı)g yemişlikinde yéti erdinin ètiglig puşpek atl(ı)g sarvagınta turu teginür m(e)n ..(15-22) “saygıya değer”

ötrü m(e)n ol ugrta ol tözünler oğlınıñ bo evrişin körüp ana yakın kelip ol mandal kılmış evniñ içinte kirip ol sutsita olurup anıñ tapıgın udugın alı tegingey m(e)n .(11-17) “*ona yakın...*”

meniñ çoğum yalınım küçüm kūsünüm körküm – sek(i)zinç sekiz y(è)g(i)rmi-
menizim asılıp üstelip nomlug aşka tok bolmakım üze bo yèti miñ yoçan turkı kênç
alkıg çambudivip yèrtinçü yèr suvug yèrin toprakın k(a)ltı öñreki teg kılıu teginip ..
imerigme kamag tınl(ı)glarıg ènç meñilig kılğalı uyu tegingey m(e)n. [VIII 17b
(530)/22 - VIII 18a (531)/9] “*öğretiye tok* olduktan sonra...”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim meniñ t(e)ñrike yalanukka asıgılıg alkunı
barça ènç meñilig kıltaçı özen dar(a)nım teginür :: (8-11) “*saygıya değer*”

2.15. Bulunma Grubu

Bulunma hâl ekli bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bulunma grubu; Eski Uygur Türkçesi bulunma hâli eki +DA’yı almış bir ismin başka bir isimle kurduğu birlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinden hareketle tespit ettiğimiz, sınırlı sayıda kullanılan bulunma grubu örnekleri ise şöyledir:

bir arıg evte -sek(i)zinç beş y(è)g(i)rmi – azu ar(a)nyadan senremte ud
mayakın suvap mañdal kılıp çıntan tütsüg köyürüp tapıg udug kılzun .. [VIII 14b
(524)/23 - VIII 15a (525)/4] “*manastırda sığır gübresi*”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n amtı sizin üşkünüzte tınl(ı)glarka
edgülikin tınl(ı)glarıg èrinçkeyü teginmekim üze kızlençü d(a)r(a)nım teginür :: anı
ötünü tegineyin tęp ötrü d(a)r(a)nısın inçe tęp tedi (16-23) “*üstünüzde canlılara*”

kamagda ulug başdınkı .. èl içindeki buyruklar .. antağa kên ulatı .. basakı
yakın yaguk mançlar .. ežüg armak köñülin .. tevlüg kürlüg kılıkım .. kamagun barça
yorıyur [VIII 32a (555)/ 18 - VIII 32b (556)/1] “*hepsinden yüce*”

2.16. Ayrılma Grubu

“Ayrılma grubu; ayrılma hâlindeki bir isim unsuru ile kendisinden sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olur.” (Ergin, 2009: 394). Ayrılma grubu, sıfat veya zarf olarak da kullanılır.

Ayrılma öbeğinin birinci unsuru, ikinci unsurun gösterildiği vasfı yoğun olarak taşıyan bir isim ise öbeğin karşılaştırmaya dayalı genel anlamı öbek bünyesindeki vasıf isminin üstünlük ve en üstün derecesini ifade eder. (Karagöz, 2003: 266)

Metnimizde ayrılma öbeği; Eski Uygur Türkçesi ayrılma hâli eklerinden olan +DIn ve +DA'yı almış bir ismin başka bir isimle kurduğu birlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinden hareketle tespit ettiğimiz ayrılma grubu örnekleri sınırlı sayıdadır:

koptun [sınar] eşidilür .. üç [og]uşlıg orunta (16-18) “*her taraftan (hepsinden taraf)*”

altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg **kopda kötrülmiş** nom éligi atl(1)g nom bitigde (P) şirikini atl(1)g t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(1)g altı y(è)girminç bölük (16-20) “*her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı kitapta...*”

altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg **kopda kötrülmiş** nom éligi atl(1)g nom bitigte vasundari atl(1)g sekiz y(è)g(i)rminç bölük :: (11-15) “*her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı kitapta...*”

beg er birök törüçe köni başlasar bodunun uz köntürser egrilerig yavız yavlak yorıgın .. edgü aţ küü yağılır **törtin yınak** ol begniñ (10-14) “*dört taraftan/ dörtten taraf*”

koptun [sınar] eşidilür .. üç [og]uşlıg orunta (16-18) “*hepsinden taraf*”

altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg **kopda kötrülmiş** nom éligi atl(1)g nom bitigte éligler hanlarınñ köni törüsün aymak atl(1)g y(è)g(i)rminç bölük :: (6-11) “*her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı kitapta...*”

k(a)ltı yüüzlög tilgenlerin neteg örte y(a)rılıkayur erserler ançulayu ok çambudvip yértinçüg ulatı üç diviplarıg miñ yértinçüg .. üç miñ ulug miñ yértinçüg .. ötgürü **ontun sınarkı** uluşlarıg bir yme koğmatın tüzü tüketi barçanı toşguru tuyu örte y(a)rılıkayurlar .. (2-11) “*on taraftaki memleketleri*”

altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg **kopda kötrülmiş** nom éligi atl(1)g nom bitigte éligler hanlarınñ köni törüsün aymak atl(1)g y(è)g(i)rminç bölük :: altun öñlög y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(1)g nom bitigte éligler hanlarınñ köni törüsün aymak atl(1)g y(è)g(i)rminç bölük (6-11) “*her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı kitapta...*”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n birök kayu toyın şamnanç upasi upasanç bo nom erdinig boşgunmışın tutmışın okımışın ulanmışın bitimişin bititmişin körü teginser m(e)n .. ötrü olarnı kop köñülin ayayu ağırlayu tapınu ötünü teginip yëgülük aşın kedgülük tonın olurguluk orunun tültin töşekin ***iglemişdeki ootın emin*** takı yme adın ne k(e)rgekin bërü egsüksüz tolu tükel kılı tegingey m(e)n .. (4-17) “*hasta olduklarındaki ilaçlarını*”

kênki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açığı tarka ***emgeklertin ozguluk*** ’eñ kêninte burhan kutın bulguluk tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n .. (13-18) “*sıkıntılardan kurtulmalarını*”

beg er birök törüçe köni başlasar bodunun uz köntürser egrilerig yavız yavlak yorığın .. edgü aţ küü yağılır ***törttin yınak*** ol begniñ (10-14) “*dört bir yandan o hanın adı*”

2.17. İsim-Fiil Grubu

İsimlerin fiil şekilleri olarak karşımıza çıkar. O nedenle fiil isimleri olarak da anılırlar. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Uygurcada da -mAk (-mak / -mek) ekiyle yapılırlar: *evirmek* “*çevirmek*”, *tutuzmak* “*tembihlemek*” vb.

2.17.1. -mAk (-mak/ -mek) Ekiyle Kurulu İsim-Fiil Grupları

bolar kamağ t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar ***kılmakıg .. ayıg kılınç işlerig*** .. (20-23) “*kötü amel işleri kılmayı*”

yana yme alku tınl(ı)g oğlanın ênç menilig kılguluk yme ***tılanırmak erdemlig nom buşı bërmeğin*** üze sakınu sözleyü yêtinçsiz ulug edgü kılınçığı kılınç kazgantıñ [VIII 8b (512)/6-12] “*hitabet kabiliyetinden bahşetmek*”

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom êligi atl(ı)g nom bitigde ***sançaçaçayı atl(ı)g t(e)nriler urunatu (düz. urunutu) ötüg ötünmek*** atl(ı)g tokuz y(ê)g(i)rminç bölük :: :: (2-7) “*Sançaçaçayı adlı tanrılar komutanının isteğini arz etmek*”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n amtı sizin üşkünüzte tınl(ı)glarka edgülükün ***tınl(ı)glarig êrinçkevi teginmekim*** üze kızlençü d(a)r(a)nım teginür :: anı ötünü tegineyin. (16-23) “*canlıları bağışlayıp muktedir olmam*”

adın kişi sakınçın bilmekig küseyür erser :: adın kişi köñülin bilmek eğremig biltürgey m(e)n :: (11-14) “*başka kişilerin düşüncesini bilmeyi*”

2.17.2. İsim-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.17.2.1. İsim-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

ulug t(e)ñriler kuvragı .. t(e)ñri urıları <yme> birgerü .. takı yme olarta .. adın asurılar yme arkası .. **köni nomça başlamak** / ugrınta .. êlniñ hannıñ törüsin .. ürüg uzatı bulurlar ögrünç sevinç köñülüg (9-16) “doğru öğretiye göre devlet yönetme sebebi”

adın kişi sakınçın bilmekig küseyür erser :: **adın kişi köñülin bilmek** / edremig biltürgey m(e)n :: (11-14) “başka kişilerin düşüncesini bilme erdemi”

bo ıduk dar(a)nig törüsi birle sözlemekig **bo nom erdinig küyü küzetü tutmakınnın** / buyanlığ asıgı kolusuz erür tıp y(a)rlıkadı :: (2-6) “bu öğreti mücevherini koruyup kullamanın sevap kazandıran faydası”

2.17.2.2. İsim-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

yana yme alku tınl(ı)g oğlanın ênç menşilig kılğuluk yme **tılanurmak erdemlig nom buşı bėrmekin** / üye sakınu sözleyü yêtinçsiz ulug edgü kılınçig kıltnı kazgantıñ [VIII 8b (512)/6-12] “hitabet kabiliyetinden bahşetmek ile”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n amtı siziñ üşkünüzde tınl(ı)glarka edgölükün **tınl(ı)glarig êrinçeyü teginmekim** / üye kızlençü d(a)r(a)nım teginür :: anı ötünü tegineyin. (16-23) “canlıları bağışlayıp muktedir olmam ile”

köni nomça- imaho sek(i)zinç sekiz kırkda tolu- başlamakın / üye bodununıñ karañın .. ürüg ürgüt bulgay s(e)n .. ênçgü esenü ênç menşig [VIII 37b (566)/23 - VIII 38a (567)/3] “Doğru yasaya göre[imaho! Sekizinci (bölüm) otuz sekiz(incide) bitiyor] devlet yönetmen ile”

kim bo yêrtinçüdeki êligler hanlar yme **anı eşidmek anı bilmek** / üye t(e)ñrim siziñ y(a)rlığınızça yêrtinçüke ulug asıg tusu kılzunlar (9-13) “onu işitmek, onu bilmek ile”

bo nom erdinig eşidip **nomlug aşka tok bolmakım** / üye çoğum yalınım ögrünçüm sevinçim asılıp üstelip ötrü bo altı y(ê)g(i)rmi tümen sekiz miñ yoçan kalın yêtinçsiz yêtiz yagız yêr tatıgın üklitü kênürtü teginip tört taloy ügüz içindeki yêrniñ toprakın yağlıg - sek(i)zinç yêti y(ê)g(i)rmi – yumşak tarıglağ yêrlerin şı şılağ

edgü kılı tegingey m(e)n ..[VIII 16b (528)/16 - VIII 17a (529)/2] “*öğretiye doymam ile*”

ermez yavız törüsüz törüg .. ötgürmek / üze kişiler .. yavız [art]ak törüler ..
 el içinte [e]vde yağılır [VIII 31a (553)/20 - VIII 31b (554)/2] “*kötü (ve) yanlış yasaları kişilerin öğretmesi ile*”

2.17.3. -mak / -mek İsim-Fiil Eki ile Kurulan Tamlamalar

kimler birök tutsarlar .. bo nom erdinig monçulayu .. öz et’öznün kuvragın / *ésilmekleri* tarıkar. (19-22) “*kendi bedeninin ait olduğu topluluğun eksikliği(eksilmeleri)*”

ugrayu ol tıltagın ol tétir .. bilip körüp yavızıg .. kavırmadın sü[rmedin] sımtamaknın / tüşi erür [VIII 34a (559) / 21 - VIII 34b (560) / 2] “*engellememenin sonucu*”

bo tıltagın aşayur .. artamak *ésilmek* / emgekig monçulayu kulusuz .. mün kadaglarnın yne kuvragı .. belgürmeki bolur toşguru (düz. taşguru) ol el uluşnuñ içinde (16-21) “*bozulma, kötü hâle düşme sıkıntısı*”

2.17.4. İsim-Fiil Grubunun İçerisine Bulunan Kelime Grupları

2.17.4.1. İsim Tamlaması

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom eligi atl(ı)g nom bitigde (P) *şirikini atl(ı)g t(e)ñri kızu ötüg ötünmek* atl(ı)g altı y(ê)girminç bölük (16-20) “*Şirikini adlı tanrı(kızının)çanın arz etmek*”

kimler birök tutsarlar .. bo nom erdinig monçulayu .. öz et’öznün kuvragın / *ésilmekleri* tarıkar. (19-22) “*kendi bedeninin ait olduğu topluluğun eksikliği(eksilmeleri)*”

adın kişi sakınçın bilmekig küseyür erser :: adın kişi köñülin bilmek eğremig biltürgey m(e)n :: (11-14) “*başka kişilerin düşüncesini bilmeyi*”

2.17.4.2. Sıfat Tamlaması

bolar kamag t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar kılmakıg .. ayıg kılınç işlerig .. (20-23) “*kötü ameller işlemeyi*”

ermez yavız törüsüz törüg .. ötgürmek üze kişiler .. yavız [art]ak törüler ..
 el içinte [e]vde yağılır [VIII 31a (553)/20 - VIII 31b (554)/2] “*kötü(ve) yanlış yasaları öğretmek*”

adın kişi sakınçın bilmekig küseyür erser :: adın kişi köñülin bilmek edremig
biltürgey m(e)n :: (11-14) “*başka kişilerin düşüncesini bilmeyi*”

2.17.4.3. Tekrar Grubu

küsüşüm ol atı kötrülmüşe ulug y(a)rlıkançuçı köñülin yügerü kılı y(a)rlıkap ..
ëligler hanlarka tutguluk köni törüg el başlamak biligig körkiütü y(a)rlıkagay erti ..
(5-9) “*hükümdarların₂ tutacağı doğru yolu devlet yönetme*”

2.17.4.4. Birleşik Fiil Grubu

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom ëligi atl(1)g nom bitigde (P)
şirikini atl(1)g t(e)ñri kızı ötüg ötünmek atl(1)g altı y(ë)girminç bölük (16-20)
“*Şirikini adlı tanrı(kızının)çanın arz etmek*”

2.17.4.5. Edat Grubu

bo iduk dar(a)nig törüsi / birle söylemekig bo nom erdinig küyü küzetü
tutmakınñın buyanlığı asığı kolusuz erür :: (2-6) “*bu kutsal daraniyi uygulamasıyla
söylemenin*”

2.17.5. Cümledeki Görevi Yönünden İsim-Fiil Grubu

2.17.5.1. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Görev Yapması

inçip köni törüçe evrilmek .. sürgülük ol kavırıp (18-19) “*(onları) yakalayıp
doğru yola sevk etmek gerekir.*”

2.17.5.2. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Görev Yapması

bolar kamag t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar kılmakıg ayıg kılınç
işlerig (20-23) “*Bunlar, bütün bu tanrılar (ve) asil, sakın iyi ruhlar kötü amelleri
(işlemeyi) onaylamazlar.*”

2.17.5.2.1. İsim-Fiil Grubunun Nesne İçerisinde Yer Alması

adın kişi sakınçın bilmekig küseyür erser :: adın kişi köñülin bilmek edremig
biltürgey m(e)n :: (11-14) “*Başka kişilerin düşüncesini bilmeyi dilerse (ona) başka
kişilerin düşüncelerini bilmeyi bildireceğim.*”

küsüşüm ol atı kötrülmüşe ulug y(a)rlıkançuçı köñülin yügerü kılı y(a)rlıkap ..
ëligler hanlarka tutguluk köni törüg el başlamak biligig körkiütü y(a)rlıkagay erti ..
(5-9) “*Ey adı yüce (tanrım), büyük, şefkatli (bir) gönül yükseltmeyi buyurup
hükümdarların₂ tutacağı doğru yolu, devlet yönetme bilgisini (bize) bahşediniz.*”

2.17.5.2.2. İsim-Fiil Grubunun Yüklem İçerisinde Yer Alması

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde (P) şirikini atl(ı)g t(e)nrî kızı ötüg ötünmek atl(ı)g altı y(ê)girmineç bölük (16-20) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti(ler) hükümdarı adlı öğreti kitabında Şirikini adlı tanrı(kızı)çanın arzı (etmek) adlı on altıncı bölümdür.”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(ı)g nom bitigde sançanaçayı atl(ı)g t(e)nriler urunatı (düz. urunutu) ötüg ötünmek atl(ı)g tokuz y(ê)g(i)rmineç bölük :: (2-7) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti(ler) hükümdarı adlı öğreti kitabında Sançanaçayı adlı tanrılar komutanının arzı (etmek) adlı yirmi dokuzuncu bölüm.

2.17.5.2.3. İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümlenci İçerisinde Yer Alması

anı üçün atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)nrîm ol ugurtakı yalanuklar mana utlı sevinç tegürmek köñülin inçe tēp sakınc sakınsarlar .. m(e)n odgurak bo nom erdinig süzük köñülin eşidür m(e)n tutar m(e)n ayayur m(e)n ağırlayur m(e)n .. (9-16) “O nedenle adı yüce, saygıdeğer efendim, o zamandaki insanlar beni sevince ulaştırmak düşüncesiyle öyle diyerek düşünseler ben tamamıyla bu öğreti mücevherini samimi düşüncelerle iştirip (öğretiye) sahip çıkacağım.”

adın kişi sakıncın bilmekig küseyür erser :: adın kişi köñülin bilmek edremig biltürgey m(e)n :: (11-14) “Başka kişilerin düşüncesini bilmeyi dilerse (ona) başka kişilerin düşüncelerini bilme erdemini bildireceğim.”

2.17.5.2.4. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı İçerisinde Yer Alması

ötrü tüşer él uluş .. aç kız bolmak emgekke .. köni törüg koğmaktın ..élig begler tutmadın .. apam (20-23) “Sonra düşer o ülke ktlık (aç olmak) derdine, hükümdarlar doğru yolu bıraktığı için.”

2.18. Sıfat-Fiil Grubu

Bir isim ve bu isme bağlı sıfat-fiilin oluşturduğu grup olarak ifade edilir. Başka bir deyişle bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur. (Karahan, 2019: 53)

Sıfat-fiil grubu, kelime gruplarında grubun bir unsuru olarak ve cümlede çeşitli görevlerle kullanılabilir.

2.18.1. -dAçI (-daçı / -deçi / -taçı / -teçi) Eki ile Kurulanlar

y(a)rılıg y(a)rılıkasarlar tözince y(a)rılıkadacı .. cınınca y(a)rılıkadacı ezügsüz igidsiz y(a)rılıkadacı y(a)rılıkayurlar .[VIII 2a (R-M 499) / (1-4)] “Söz söylediklerinde aslına uygun şekilde, doğru şekilde, yalansız₂ buyurarak konuşurlar.”

tört törlüg kutka katıglandaçılarnın sukançıg tatıglıg tılañurmak edreminę :: yükünür m(e)n. (16-19) “Dört türlü kuta tahammül edecek olanların tatlı₂ hitabet kabiliyetleri önünde saygıyla eğiliyorum.”

2.18.2. -gII (-glı / -gli) Eki ile Kurulanlar

sumir tagka tayağlıglar .. yėti altunlug tag içinte .. orun ornağ tutmuşlar .. purnapatiri pañçaşiki .. kün ay g(a)rıhlar yulyuzlar .. monçulayı bo kamag .. t(e)ñrilerinñ kuvragı .. bo yertinçüg küzedip .. enç meñilig kılzunlar .. [VIII 7a (509) /13-20] “Sumir Dağı'na dayanmış olanlar, yedi altın dağ içini mesken₂ tutmuş olanlar, Purnapatiri, güneş, ay ve yıldızlar₂ buna benzer bütün tanrıları topluluğu bu yeryüzünü koruyarak huzur₂ dolu kılsınlar.”

2.18.3. -(x)gmA (-gma / -gme / -igma / -ugma / -ügme) Eki ile Kurulanlar

üstün orunta erigme kamag t(e)ñriler erkligi .. altın yërde yorigma yal(a)ñuk[lar]nıñ begleri .. turgurzunlar kamagun ögrünç se[vinç] köñülüg .. (10-14) “Gökyüzünde bulunan bütün tanrıların muktedirleri, yeryüzünde yaşayan insanların hanları, bütünüyle sevgi dolu (bir) kalp barındırırsınlar.”

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom eligi atl(ı)g nom bitigde racaşastır tégme begler törüsin ukıtmak atl(ı)g y(è)g(i)rminç bölük :: :: :: sek(i)zinç tegzinç bitiyü okıyu yadıltı (10-18) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Rajaşstr adlı hanlar öğretisini anlatmak adlı yirminci bölüm, sekizinci kitap...Yazılıp okunarak yayıldı.”

kök kalık içinte erigme .. tolپ sansarta tutulmuş .. kayu neçe bar erser .. tirig tınl(ı)g oguşı .. olar barça bulzunlar .. tılañurmak edremig .. [VIII 8a (511)/1-5] “Gök kubbede bulunan acılar dünyasında zaptedilmiş ne kadar canlı nesli varsa onlar (da) tümüyle bulsunlar hitabet kabiliyetini.”

2.18.4. -gU (-gu / -gü / -ku / -kü) Eki ile Kurulanlar

bışrungalı ötleyin bodi yolug bulguka (14 -15) “Bodi yolunu bulmayı nasihat edeyim.”

önre ajuntakı edgü kılınçının tüşin utlısın öyü sakını **yantut sevinç tapıg udug kılguka** ötüğ ötünüp tnl(1)glarka edgülük bo nom erdinig kênürü yağguluk ulug buyan alguluk ertinü k(e)rgeklık ötüğ ötündün [VIII 11a (517) / 20- VIII 11b (518) / 4] “*Önceki dünyalardaki iyi amellerinin karşılığını düşünüp hesap ederek karşılığı sevinç olan ibadet etme konusunda arz ederek canlılara iyilik veren bu öğreti mücevherini genişçe yaymak, çok sevap kazanmak için çok gerekli istekte bulundun.*”

2.18.5. -gUIUg (-gulug / -gülüg) Eki ile Kurulanlar

önre ajuntakı edgü kılınçının tüşin utlısın öyü sakını yantut sevinç tapıg udug kılguka ötüğ ötünüp tnl(1)glarka edgülük bo nom erdinig kênürü yağguluk **ulug buyan alguluk** ertinü k(e)rgeklık ötüğ ötündün [VIII 11a (517) / 20- VIII 11b (518) / 4] “*Önceki dünyalardaki iyi amellerinin karşılığını düşünüp hesap ederek karşılığı sevinç olan ibadet etme konusunda arz ederek canlılara iyilik veren bu öğreti mücevherini genişçe yaymak, çok sevap kazanmak için çok gerekli istekte bulundun.*”

inçe k(a)ltı **ed tavar kazganguluk yèr altınkı agılıklarıg tapguluk .. kök kalıkta uçguluk uzun yaşaguluk agat ot alguluk igliglerig önedtürgülük .. yagı yavlakıg utguluk** –sek(i)zinç ülüş y(è)g(i)rmi- **t(e)rs asıg sözcilerig basguluk** bo montag küsüşlerin yügerü kılıp bir arıg evte tayçu étigin kılzun ..[VIII 19b (534)/18 - VIII 20a (535)/4] “*Mesela mal mülk kazanmak, yer altındaki hazineleri bulmak, gökyüzünde uçmak, uzun yaşamak, olağanüstü ilaçlar elde etmek, hastaları iyileştirmek, düşmanları yenmek, [Sekizinci (bölüm) on dokuz(uncu varak)] faydasız sözler söyleyenler engellemek gibi arzularını açığa çıkararak temiz bir evde aydınlanma yerini hazırlasın.*”

kênki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açıg tarka emgeklertin ozguluk ’eñ kêninte **burhan kutın bulguluk** tüşke utlıka tegürü tegingey m(e)n .. (13-18) “*Gelecek Budalar dönemine rastlayacak üç kötü yoldaki ızdırıp dolu sıkıntılardan kurtulmalarını (ve) en sonunda Buda kutunu bulmayı sağlayacak sonuca ulaşmalarını sağlayacağım.*”

2.18.6. -mAz (-maz / -mez) Eki ile Kurulanlar

bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom éligi atl(1)g nom bitig kayu kayu yèr orunta bar erser ötrü m(e)n sançanaçyi urunut takı –sek(i)zinç éki otuz ..- yme sekiz otuz bag yekler erkligleri birle ol yèr orunta barıp **önin közünmez** et’özün bo nom erdinig nomladaçı nomçıg tınladaçı tözünler ogılın tözünler kızın

küyü küzetü <tuta> teginip busuşın sakınçın kêterip ênç menîlig kılğay biz ..[VIII 21b (538)/19 - VIII 22 a (539)/9] “*Bu altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğretiler hükümdarı adlı öğreti kitabı nerelerde bulunuyorsa ben komutan Sançanaçayı [Sekizinci (bölüm) yirmi iki(nci) varak] yirmi sekiz bölük cinler topluluğu ile o yerlere giderek başka başka görünmez bedenlerle bu öğreti mücevherini öğreten vaizleri, dinleyen asiller oğlu ve asiller kızını koruyup kollayarak sıkıntılarını₂ giderip (onları) huzurlu₂ kılacağız.*”

tarkargalı yme uyurlar .. **alku ermez** törülerig .. (9-10) “*Bütün yanlış yasaları ortadan kaldırmayı başarırlar.*”

2.18.7. -mİş (-mıŞ / -miş) Eki ile Kurulanlar

tört törlüg kutka tegmiş tözünlerniñ sukançığ tatıglıg tılañurmak edremiñe .. yükünür m(e)n. (19- 22) “*Dört türlü kuta tahammül edecek olanların tatlı₂ hitabet kabiliyetleri önünde saygıyla eğiliyorum.*”

kök kalık içinte erigme .. **tolp sansarta tutulmuş** .. kayu neçe bar erser .. tirig tınl(ı)g oğuşı .. olar barça bulzunlar .. tılañurmak edremig .. [VIII 8a (511)/1-5] “*Gök kubbede bulunan acılar dünyasında zaptedilmiş ne kadar canlı nesli varsa onlar (da) tümüyle bulsunlar hitabet kabiliyetini.*”

yıdın yukın tarkarmışlarka .. yükünür m(e)n. (1-2) “*Fazlalıklarından₂ kurtulanların önünde saygıyla eğiliyorum.*”

2.18.8. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.18.8.1. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması

tört törlüg kutka katıglandaçılarınıñ / sukançığ tatıglıg tılañurmak edremiñe :: yükünür m(e)n. (16-19) “*Dört türlü kuta tahammül edecek olanların tatlı₂ hitabet kabiliyetleri önünde saygıyla eğiliyorum.*”

2.18.8.2. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayanın Sıfatı Olarak Kullanılması

t(e)ñri burhanıg ayatacı .. bodimata atl(ı)g umay / iyesi .. beş yüz oğlanı arasına .. ’eñ kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurilarıg yme ançulayu ok .. kinarilarıg arkasın .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et’özlüg .. mahoragilerte ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrisi burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “*Tanrı Buda’ya saygı gösteren*

Bodimata adlı tanrıçalar tanrısı beş yüz oğlu arasında en küçük oğlu da tanrıları, ejderhaları, bunlarla) birlikte cinler, şeytanlar topluluğunu, gökyüzü müzisyenlerini, bunlar gibi asuri şeytanlarını, yarı hayvan yarı insan olan kinari topluluğunu, insan olan, olmayan toplulukları, uzun bedenli mahoragiler gibi başkalarını... bu nedenle şimdi Tanrılar Tanrısı Buda'nın gücüne dayanıp hepsini saygıyla çağırarak ricada bulunuyorum."

üstün orunta erigme kamag t(e)nriler / erkligi .. **altın yêrde yorigma** yal(a)nu[k[lar]nı / begleri .. turgurzunlar kamagun ögrünç se[vinç] könlüg ..(10-14)
"Gökyüzünde bulunan bütün tanrıların muktedirleri, yeryüzünde yaşayan insanların hanları, bütünüyle sevgi dolu bir (kalp) barındırırlar."

2.18.8.3. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Tamlayan ya da Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

önre ertmiş ür irak / üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)nrî t(e)nrîsi burhan şazınınta tuş -imaho sek(i)zinç ülüş on- tulum bolup edgü yiltızlıg urug saça tegintim .. [VIII 9b (514)/21- VIII 10a (515)/2] "Ben düşünüyorum ki (önce) geçmiş, çok uzak zaman(lar)da Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde [Sekizinci (bölüm) on(uncu varak)] ortaya çıkararak kökü sağlam olan tohumlar saçmışım."

inçip tatıgsırap tüşşirep .. ol ugrurta ol êlte .. **anı [y]êdeci** / kişi yalanuklar iglig kemlig agrılıg ..önşiz kırtışsız bolurlar (9-13) "Böyle tatsızlaşp verimin azalmasıyla o zaman o ülkede onu yiyen kişiler₂ hastalıklı, ağrılı, beti benzi atmış hâle gelirler."

köni törüg [tutda]cı / .. beg er bolsar çın [kêrt]ü .. êl içinde bultukmaz [kıyık ka]mgı egri söz sav (11-15) "Doğru yasayı uygulayacak bey doğru₂ olursa ülkesinde kötü ve eğri söz bulunmaz."

çambudvip atl(ı)g [ullustakı .. nomça törüce -sek(i)zinç [yêti kırk ..] - [kıl]taçı / êlig han .. ol inç[ip] erür ugrayu .. biz kamagunun oglumuz [VIII 36b (564) / 22 - VIII 37a (565)/3] "Çambudvip adlı ülkedeki öğretiye (ve) yasaya [Sekizinci (bölüm) otuz yedi(nci varak)] uygun davranan hükümdar₂ kesinlikle hepimizin evladıdır."

atı kötrülmüş / t(e)nrîm bo iduk d(a)r(a)nig yüz sekiz sözlep mênî okısar .. m(e)n ötrü ol orunta keli tegingey m(e)n ..(18-21) "Adı yüce, saygıdeğer efendim, bu kutsal daraniyi yüz sekiz kez söyleyip beni ansa ben oraya geleceğim."

2.18.8.4. Sıfat-Fiillerin Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

yorımasar êl başçı .. raça şast(ı)r atl(ı)g törüçe .. ol êldeki kişiler .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yana tepmiş teg .. linhua çeçeklig kölmenig .. (5-10)
“Ülkenin yöneticisi Rajaşastr yasalarına uygun şekilde davranmazsa o ülkedeki kişiler bütünüyle dağılırlar, bozulurlar aynı çiçekli₂ bir göleti dağıtması gibi.”

linhua çeçeklig kölmenig tepmiş (İ) / teg (ÇE): Edat grubu

edgüli ayıglı kılınçig .. êki [t]örlüg yorigig yoritguka <kodguka> .. ötlemiş / için bodunun körkitmişke b(e)lgülüg .. edgüli ayıglı tüş utlig .. anın bulur bolgalı yalañuklarka êlig han .. kamag t(e)ñriler birgerü .. küyü küzetü yme tutarlar [VIII 35a (561)/22 - VIII 35b (562)/4] “İyi (ve) kötü davranışı (bu) iki türlü yolu öğrettiği için halkına, gösterdiği için örnekleriyle, bulacak oldukları iyi (ve) kötü karşılığı insanlara hükümdar₂ bütün tanrılar hep birden yine (onu) koruyup kollarlar, her zaman, hep birden.”

êki [t]örlüg yorigig yoritguka <kodguka> .. ötlemiş (İ) / için (ÇE): Edat grubu

2.18.9. Sıfat-Fiil İçerisinde Bulunan Kelime Grupları

2.18.9.1. İsim Tamlaması

kayu neçe bar erser .. adınlar köñülin bilteçi açuk adırtlig körteçi .. kut kolum(e)n olarka .. küü kelig erdemlerig ündürzün .. birgerü maña bêrzünler .. tıdıgsız ulug imaho sekizinç sekiz .. tılañurmak [VIII 7b (510)/ 19 - VIII 8a (511)/1] “Ne kadar varsa başkalarının kalbindeki düşünceleri bilen açık (ve) ayrıntılı olarak gören, onlardan diliyorum ki olağanüstü güçlerini ortaya çıkarsınlar (ve) bana engelsiz yüce hitabeti versinler.”

bışrungalı ötleysin bodi yolug bulguka (14 -15) “Bodi yolunu bulmayı nasihat edeyim.”

2.18.9.2. Sıfat Tamlaması

antag osuglug sav sözüñ .. küçi küsünü ugrınta .. alku tınl(ı)glar oğlanın .. yavalturtaçı bolayın birök. (13-16) “Aynı onlar gibi₂ söz gücünün₂ fırsatını değerlendirerek bütün canlıları etkileyici(lerden)(sakinleştirenlerden) olayım.”

erm[ez] törüsüz törüde .. körser yana törüsüz .. ermez yori/g/ta yoridaçığ .. <inçip> ötrü olar[nı] amrayurlar severler (2-5) “Yanlış yasalara göre hareket edip yanlış yolda yürüyenleri gördüklerinde onları severler₂”

yég yürekte (düz. yürügte) turmışlarka .. yükünür m(e)n. (2-3) “En üstün anlayışa ulaşanlar önünde saygıyla eğiliyorum.”

2.18.9.3. Tekrar Grubu

birök b(e)k katıg süzüük kértgünc köñülin bo dar(a)nig bir sözlegüçi erser .. küsemiş küsüşü kangay (3-6) “Eğer sağlam₂, samimi₂ bir kalple bu daraniyi söyleyecek olurlarsa tüm diledikleri yerine gelecek.”

yorımasar él başçı .. raça şast(1)r atl(1)g törüçe .. ol éldeki kişiler .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yana tepmiş teg .. linhua ceceklig kölmenig .. (5-10) “Ülkenin yöneticisi Rajaşastr yasalarına uygun şekilde davranmazsa o ülkedeki kişiler bütünüyle dağılırlar, bozulurlar aynı çiçekli₂ (bir) göleti dağıtması gibi.”

yıdın yukın tarkarmışlarka .. yükünür m(e)n. (1-2) “Fazlalıklardan₂ kurtulanların önünde saygıyla eğiliyorum.”

2.18.9.4. Edat Grubu

yorımasar él başçı .. raça şast(1)r atl(1)g törüçe .. ol éldeki kişiler .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yana tepmiş teg .. linhua ceceklig kölmenig .. (5-10) “Ülkenin yöneticisi Rajaşastr yasalarına uygun şekilde davranmazsa o ülkedeki kişiler bütünüyle dağılırlar, bozulurlar aynı çiçekli₂ (bir) göleti dağıtması gibi.”

2.18.10. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat-Fiil Grubu

2.18.10.1. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

adınlar köñülin bilteçi açık adırtlıg körteçi .. kut kolar m(e)n olarka .. küü kelig erdemlerig ündürzün .. birgerü maña bertzünler .. tıdıgsız ulug imaho sekizinç sekiz .. tılañurmak [VIII 7b (510)/ 19 - VIII 8a (511)/1] “başkalarının kalbindeki düşünceleri bilenleri açık (ve) ayrıntılı olarak gören, onlardan diliyorum ki olağanüstü güçlerini ortaya çıkarsınlar (ve) bana engelsiz yüce hitabeti versinler.”

erm[ez] törüsüz törüde .. körser yana törüsüz .. ermez yori/g/ta yoridaçığ .. <inçip> ötrü olar[nı] amrayurlar severler (2-5) “Yanlış yasalara göre hareket edip yanlış yolda yürüyenler, gördüklerinde onları severler₂”

2.18.10.2. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

antag osuglug sav sözüñ .. küçi küsünü ugrınta .. alku tnl(i)glar oqlanın .. yavalturtacı bolayın birök (13-16) “*Aynı onlar gibi2 söz gücünün2 fırsatını değerlendirerek bütün canlıları (sakinleştirenlerden) etkileyici(lerden) olayım.*”

üştün turdaçı t(e)ñrilerig .. öñ alkınçusu orunta .. ulaşı kezigçe sudavas .. arig yerte turdaçılarig .. ulug ezrua buyrukların yme birgerü .. ançulayu ok kalısız .. ezrua kuvragı t(e)ñrilerig .. ’eñ mintin kênürü ..üç miñ yertinçü içinteki .. sav atl(ı)g lokadatu .. yertinçü yer sav iyesin .. takı yme birleki .. têrinin kuvragın barçanı .. ol kamag t(e)ñrilerig .. alkunı barça ötünür m(e)n. (5-17) “*Yukarıda, şekil sınırında (dokuzuncu gök) bulunan Tanrıları ayrıca sırasıyla **Sudavaz saflık yerinde bulunanları**, Yüce Brahma’nın emri altındakilerinin tamamını aynı şekilde Brahma topluluğunun Tanrılarını ve hatta (dileğimi) genişleterek üç binlik dünyalar içindeki Sav adlı Lokadatu yeryüzünün sahibini ve ayrıca birlikte olduğu topluluğun tümünü, bütün bu tanrıların hepsini2 rica ediyorum.*”

bışrungalı ötleyin bodi yolug bulguka (14 -15) “*Bodi yolunu bulmayı nasihat edeyim.*”

ol ança yıl ertginçe birk(e)ye yme törüsüz törü kultukumın ömez m(e)n .. (17-20) “*Bu kadar zaman geçinceye kadar bir kerecik bile öğretinin dışında hareket ettiğimi hatırlamıyorum.*”

2.18.10.3. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

edgüli ayıglı kılınçig .. êki [t]örlüg yorıgıg yoritguka <kodguka> .. ötlemiş için bodunun körkitmişke b(e)lgülüg .. edgüli ayıglı tüş utlıg .. anın bulur bolgalı yalañuklarka êlig han .. kamag t(e)ñriler birgerü .. küyü küzetü yme tutarlar [VIII 35a (561)/22 - VIII 35b (562)/4] “*İyi (ve) kötü davranışı (bu) iki türlü yolu öğrettiği için halkına, gösterdiği için örnekleriyle, bulacak oldukları iyi (ve) kötü karşılığı insanlara hükümdar2 bütün tanrılar hep birden yine (onu) koruyup kollarlar, her zaman, hep birden.*”

amranmaktın üdrülmüşlerke :: yükünür m(e)n. (18-19) “*İhtirastan ayrılanlar(a)n önünde saygıyla eğiliyorum.*”

yıdın yukın tarkarmışlarka .. yükünür m(e)n. (1-2) “*Fazlalıklardan2 kurtulanlar(a)n önünde saygıyla eğiliyorum.*”

yêg yürekte (düz. yürügte) turmuşlarka .. yükünür m(e)n. (2-3) “En üstün anlayışa ulaşanlar(a) önünde saygıyla eğiliyorum.”

2.18.10.4. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

y(a)rılıg y(a)rılıkasarlar tözünçe y(a)rılıkadacı .. cınınça y(a)rılıkadacı ezügsüz igidsiz y(a)rılıkadacı y(a)rılıkayurlar [VIII 2a (R-M 499) / (1-4)] “Söz söylediklerinde aslına uygun şekilde, doğru şekilde, yalansız₂ buyurarak konuşurlar.”

yorımasar el başçı .. raça şast(ı)r atl(ı)g törüçe .. ol eldeki kişiler .. saçılır artayur kamagun .. k(a)ltı yaña tepmiş teg .. linhua ceceklig kölmenig .. (5-10) “Ülkenin yöneticisi Rajaşastra yasalarına uygun şekilde davranmazsa o ülkedeki kişiler bütünüyle dağılırlar, bozulurlar aynı çiçekli₂ bir göleti dağıtm(ı)şası gibi.”

birök b(e)k katıg süzük kértgünc könülin bo dar(a)nig bir sözlegüci erser .. küsemiş küşüşi kangay (3-6) “Eğer sağlam₂, samimi₂ bir kalple bu daraniyi söyleyecek olurlarsa tüm diledikleri yerine gelecek.”

kıltaçılar bar erser .. anantaras ayıg kılınçig .. burhanların y(a)rılıgı .. yavalturur bokurur.. (6-9) “Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu (onları) kontrol altına alır, sınırlandırır.”

2.18.10.5. Sıfat-Fiil Grubunun “Kergek” Alarak Cümlede “Yüklem” Olarak Kullanılması

anın [bolar]nı sımtagsız kavır[mıs] k(e)rgek yazuklap (5-7) “O nedenle bunları ihmal etmeksizin yakalayıp cezalandırmak gerekir.”

anın bo d(a)r(a)nig sözlegelir erken azu et’öz küzetgünlük d(a)r(a)nig sözlemis k(e)rgek (13-16) “O nedenle bu daraniyi söylüyorken bedeni koruma daranisini de söylemek gerekir.”

s(e)n yme amt[ı] olgum ol törüg tutup raçaşast(ı)r törü bitigdekiçe köni yorıp el başlamısın k(e)rgek (20-22) “Sen de şimdi oğlum bu öğretiyi (tamamıyla) öğrenip Rajaşastra öğretisi kitabında yazanlara göre doğru hareket ederek ülkeyi yönetmelisin.”

2.19. Zarf-Fiil Grubu

“Yüklem görevinde kullanılmayan çekimsiz fiil biçimleridir. Bunlar cümlede özne, nesne veya niteleme grubu da olamazlar. Zarf görevi üstlendiklerinden zarf-fiil

olarak adlandırılmıştır” (Şen, 2020: 77). Eski Uygur Türkçesiyle oluşturulmuş metnimizde zarf-fiil yapan ekler ve metindeki kullanımları şu şekildedir:

2.19.1. -A, -I, -U (-a / -e, -ı / -i, -u/ -ü) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

“Bu zarf-fiil eki, çekimli fiilin nasıl gerçekleştiğini gösterir. Çoğu zaman zarf-fiilin gösterdiği fiille yüklem veya çekimli fiilin gösterdiği fiil, eş zamanlıdır” (Şen, 2020: 77).

ol burhanların ıduk til lakşanlarına m(e)n yme sukançig tatıglıg tılañurmak eğremke *tükellig bolu* tegineyin :: (2-5) “*O Budaların kutsal dil alametlerine ben (de) tatlı hitabet kabiliyetine eksiksiz olup erişeyim.*”

monçulayu ötünüp ..*tulañurmak (imaho sekizinç altı) erdem küseyü* .. apam birök iş yme .. bütürmez ök erser siz .. t(e)ñrim sizin agızanmış .. köni kærtü savınız .. alku barça buzulup .. ezüg bolgay sêziksiz ..[VIII 5b (506)/23- VIII 6a (507)/6] “*Hitabet [Sekizinci (bölüm) altı(ncı varak)] kabiliyetini arzularak böyle arz ettiğimde eğer (bu) işi tamama erdirmezseniz efendim ağzınızdan çıkmış olanların hepsi bozularak şüphesiz yalan olacak.*”

birök kim kayu tnl(1)glar kim s(e)n sözleşmiş d(a)r(a)nig.. d(a)r(a)ni üzeki şloklerig ağızlarında tutup .. nomça törüçe üç erdinike inanıp süzük kærtgünç köñül öritip *köni ögin köñülin bo nom erdinig okıyu d(a)r(a)nilarig sözleyü* ne törlüg kut kolunsarlar barça köñül éyin kangay bütgey (10-19) “*Hangi canlı, senin dediğin, söylediğin daraniyi (ve) darani içindeki şiirleri ağzından düşürmeksizin öğretmeye uygun olarak üç mücevhere inanıp saf düşünceler besleyerek doğru düşünce (ve doğru) kalple bu öğretiyi mücevherini okuyup daranileri söyleyerek ne istekte bulursa bütün istekleri yerine gelecektir.*”

2.19.2. -dUkda (-dukda / -dükde / -tukta / -tükte) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

Bu zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesindeki -dığında / -diğinde / -duğunda / -duğünde ekine denk gelir.

önre kılmış kazanmış .. edgü kılınçlar küçinte .. t(e)ñri tog*dukda* .. t(e)ñri hanı bolurlar .. (4-7) “*Önceden iyi amel işleyip kazanmış oldukları sevaplar sayesinde tanrılar yerinde doğduğunda tanrı hanı olurlar.*”

[kayu] iş küdök kiltukta .. idi bütürü ermezler (2-3) “Herhangi bir iş yaptıklarında (o işi) asla bitiremezler.”

kaçan birök teğşilip .. *yalañuklar ara intükte* .. yalañuklar hanı bolurlar .. erksindeçi öz erkçe (7-10) “Durumları değıştirilip *insanlar arasına indiklerinde* kendi seçimleri ve istekleri doğrultusunda insanlar hanı olurlar.”

2.19.3. -gAll (-galı / -geli / -kalı / -keli) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

Amaç ve zaman sınırlandırması gösteren bu zarf-fiil eki “yapmak üzere” , “yapmak için” ve “...dığından beri” anlamlarını verir. Türkiye Türkçesindeki -alı / -eli eki bu eke dayanır. algalı bardı “almaya gitti” vb.

ayığ yavlak sakınçığ .. kilturgalı inçip aymazlar (10-12) “Kötü2 düşünceleri *yapalı* bu şekilde söylemezler.”

ugay s(e)n ötrü kılğalı bodununın karanın .. *on edgü kılınçlar yolınta yorigalı* tapıñça (4-6) “Başaracaksın sonra halkını2 *on iyi amel yolunda yürütmeyi* istediğın gibi.”

2.19.4. -gInçA (-gınça / -ginçe / -kınça / -kinçe) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

Bu zarf-fiil eki Türkiye Türkçesindeki *-ınca/-ince/-unca/-ünce* ekine karşılık gelir: “küçi- yet-ginçe tapıntı “-gücü- yettiğince hürmeti gösterdi” vb.

bir sözlemişde birer köyürzün .. *m(e)n kelginçeke tegi* .. (17-19) “Bir söyleyişte bir kez (bu tütsüleri) ben gelinceye kadar yaksın.”

2.19.5. -ken Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

Zarf-fiil eki olarak yalnız *er-* fiiline gelerek *erken* “iken” biçimini kurar.

anın *bo d(a)r(a)nig sözlegelir erken* azu et’öz küzetgülük d(a)r(a)nig sözlemiş k(e)rgek.. (13-16) “O nedenle *bu daraniyi söylüyorken* bedeni koruma daranisini de söylemek gerekir.”

abijik kılıp takı keçmezken ötrü ol atası êlig han ol somadivaçi atl(ı)g oğlıña inçe tęp [t]êdi .. (3-6) “Bu görev verme işi daha bitmeden hükümdar2 babası o somadivaçi adlı oğluna şöyle dedi.”

2.19.6. -mAdIn (-madın /- medin /-matın / -metin) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

Olumsuz zarf-fiil eklerindedir. Türkiye Türkçesinde –*madan/-meden* ve –*maksızın/-meksizin* eklerinin karşılığını verir: *bil-metin yazıntımız* “bilmeden günah işledik”

takı yme bo yagız yërke tayaklıgın bütgülük neçe edler bar erserler .. *olar barça yirümedin artamadın* tükellig büte tegingeyler .. [VIII 17a (529)/23- VIII 17b (530)/4] “Ayrıca bu dünyayla ilgili ne kadar iş varsa (*onlar*) zarar görmeden tümüyle bitecek.”

<ürüg> uzatı bo nom erdinig okıtıp *tapıgın udugın üzmedin* kılmış buyanın burka kutıña evirzünler .. (19-22) “Her zaman bu öğreti mücevherini okutarak *ibadete ara vermeksizin* kazandık(lar)ı sevabu Buda’ya yönlendirsinler.”

2.19.7. -mİşdA (-mışda/-mişde / -mışta /-mişte) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

Türkiye Türkçesindeki “... dığında” şeklinin anlamını karşılar: yatmışda ududu “yattığında uyudu”vb.

ötrü ol üdün m(e)n *bo savlarıg bilmışte* kên ol kişiniñ evinte ışın tarıgın edin tavarın aşın içgüsün asa üklitü tegingey m(e)n.[VIII 13a (521)/1-5] “ Sonra ben *bu sözleri duyduğumda* o kişinin evindeki mahsulünü₂ malını mülkünü, yiyecek içeceğini artıracam.”

2.19.8. -Xp (-p /-ıp / -ip / -up / -üp) Zarf-Fiil Ekiyle Kurulu Zarf-Fiil Grupları

“Bağlayıcı zarf-fiil ekidir. Kendisinden sonra gelen fiilden daha önce gerçekleştirilmiş olan fiili gösterir. Bu zarf-fiil eki Türkiye Türkçesindeki –ıp/-ip/-up/-üp ekine denk gelir. bitip ıdzun ‘yazıp göndersin’ vb.” (Şen, 2020: 77).

özüm yaşım üsdelip .. uzun özüg yaşıg bulayın.. (11-12) “Ömrüm uzayıp uzun yaşamı bulayım.”

ërinçkeyü y(a)rıkıkap .. *yumgın körüp* alzunlar .. (20-21) “Acıyıp buyurarak hep birlikte görüp alsınlar.”

bir arıg evte -sek(i)zinç bês y(è)g(i)rmi – azu ar(a)nyadan senremte ud mayakın suvap mandal kılıp *çıntan tütsüg köyürüp* tapıg udug kılzun [VIII 14b

(524)/23 - VIII 15a (525)/4] “Temiz bir evde veya orman içindeki manastırda (zemini) sığır gübresiyle sıvayarak bir alan oluşturup *tütsü yakarak* adaklar sunsun.”

2.19.9. Zarf-Fiil Grubunun İçerisine Bulunan Kelime Grupları

2.19.9.1. İyelik Grubu

menin agızımta .. sav söz taşgaru ündükte .. savım éyin yörügi .. bützün barça kalısız (17-19) “Ağzımdan söz₂ dışarı çıktığında bu sözlerden doğan derin anlam bütünüyle eksiksiz tamamlansın.”

2.19.9.2. İsim Tamlaması

menin agızımta .. sav söz taşgaru ündükte .. savım éyin yörügi .. bützün barça kalısız (17-19) “Ağzımdan söz₂ dışarı çıktığında bu sözlerden doğan derin anlam bütünüyle eksiksiz tamamlansın.”

t(e)nri kızı kondini bramannın bo ötügin eşidip inçe tęp tēdi (8-10) “Tanrıça Kondini; Brahman’ın bu arzını işitip şöyle dedi.”

önre ertmiş ür irak üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)nri t(e)nrisi burhan şazınınta tuş -imaho sek(i)zinç ülüş on- tulum bolup edgü yıltızlıg urug saça tegintim .. [VIII 9b (514)/21- VIII 10a (515)/2] “Ki geçmiş, çok uzak zaman(lar)da Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde [Sekizinci (bölüm) on(uncu varak)] ortaya çıkararak kökü sağlam olan tohum saçsın.”

2.19.9.3. Tekrar Grubu

menin agızımta .. sav söz taşgaru ündükte .. savım éyin yörügi .. bützün barça kalısız (17-19) “Ağzımdan söz₂ dışarı çıktığında bu sözlerden doğan derin anlam bütünüyle eksiksiz tamamlansın.”

önre ertmiş ür irak üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)nri t(e)nrisi burhan şazınınta tuş -imaho sek(i)zinç ülüş on- tulum bolup edgü yıltızlıg urug saça tegintim .. [VIII 9b (514)/21- VIII 10a (515)/2] “Ki geçmiş, çok uzak zaman(lar)da Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde [Sekizinci (bölüm) on(uncu varak)] ortaya çıkararak kökü sağlam olan tohum saçsın.”

yana ol aş içgüg alıp / tört yınaktınkı t(e)nriilerke saçıp tapıg udug kılzun (11-14) “Sonra o yiyecek içeceği alıp dört taraftaki tanrılara saçarak ibadet etsin.”

antada basa b(e)k katıg kértü sav sözleyü inçe tęp tēzün .. (14-16) “Ondan sonra sapasağlam, gerçek söz söyleyerek şöyle söylesin.”

mana tapıg udug kılmış yid yıpar hua cecek aş içgüg satıp anıñ satıgı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevhere hizmet etsinler.”

2.19.9.4. Unvan Grubu

t(e)ñri kızı kondini bramannıñ bo ötügün eşidip inçe tęp tedi (8-10) “ Tanrıça Kondini; Brahman’ın bu arzını işitip şöyle dedi.”

önre ertmiş ür irak üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrisi burhan şazınınta tuş -imaho sek(i)zinç ülüş on- tulum bolup edgü yıldızlıg urug saça tegintim .. [VIII 9b (514)/21- VIII 10a (515)/2] “Ki geçmiş, çok uzak zaman(lar)da Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde [Sekizinci (bölüm) on(uncu varak)] ortaya çıkararak kökü sağlam olan tohum saçsın.”

2.19.9.5. Birleşik Fiil Grubu

önre ertmiş ür irak üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrisi burhan şazınınta tuş -imaho sek(i)zinç ülüş on- tulum bolup edgü yıldızlıg urug saça tegintim .. [VIII 9b (514)/21- VIII 10a (515)/2] “Ki geçmiş, çok uzak zaman(lar)da Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde [Sekizinci (bölüm) on(uncu varak)] ortaya çıkararak kökü sağlam olan tohum saçsın.”

2.19.9.6. Sıfat Tamlaması

önre ertmiş ür irak üdte ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrisi burhan şazınınta tuş -imaho sek(i)zinç ülüş on- tulum bolup edgü yıldızlıg urug saça tegintim .. [VIII 9b (514)/21- VIII 10a (515)/2] “Ki geçmiş, çok uzak zaman(lar)da Ratnapuşpi adlı Tanrılar Tanrısı Buda öğretisinde [Sekizinci (bölüm) on(uncu varak)] ortaya çıkararak kökü sağlam olan tohum saçsın.”

t(e)ñri kızı kondini bramannıñ bo ötügün eşidip inçe tęp tedi (8-10) “ Tanrıça Kondini; Brahman’ın bu arzını işitip şöyle dedi.”

yana ol aş içgüg alıp / tört yınaktıñk t(e)ñrilerke saçıp tapıg udug kılzun (11-14) “Sonra o yiyecek içeceği alıp dört taraftaki tanrılara saçarak ibadet etsin.”

antada basa b(e)k katıg kærtü sav sözleyü inçe tęp tüzün .. (14-16) “Ondan sonra sapasağlam, gerçek söz söyleyerek şöyle söylesin.”

bu d(a)r(a)nig sözleyü mēni okızunlar ötünzünler .. (5-7) “Bu daraniyi söyleyip beni çağırırsınlar.”

mana tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anıñ satıgı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevhere hizmet etsinler.”

2.19.9.7. Sıfat- Fiil Grubu

mana tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anıñ satıgı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevhere hizmet etsinler.”

2.19.10. Zarf-Fiil Grubunun Bir İsme Bağlı Olması

Zarf-fiil öbekleri metinde *-mak / -mek* isim fiillerine bağlı olarak da karşımıza çıkarlar. Zarf-fiil öbekleri bağlı oldukları isim-fiil öbeklerinden daima önce gelirler. (Uğurlu, 1999: 43).

kayu süzük kértgünç köñüllüg tınl(ı)glar bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom eligi atl(ı)g nom erdinig okısarlar sözleserler .. yana kün küñine edgü yıd yıpar köyürüp hua çeçek saçıp meni üçün ol ratnapuşpi atl(ı)g t(e)ñri t(e)ñrиси burhanka tapıg udug kılsarlar yana küntemek üç kata meniñ atımın atayu öñi öñi yıd yıpar hua çeçek tatıglıg edgü aş içgü üze yme maña yme tapıg udug kılsarlar .. üzüksüz bo nom erdinig eşidseler .. bo montag buyan tüşin bulgaylar [VIII 10a (515) / 22 - VIII 10b (516) /17]

2.19.11. Zarf-Fiil Grubunun Cümlede Yan Cümle Olarak Görev Yapması

Bu haliyle zarf-fiil grubu temel cümlelerin zarf tümleci olarak görev yapar. Metinde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

mana tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp (ZT) anıñ satıgı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevhere hizmet etsinler.”

ötrü m(e)n ürüg uzatı bo kişini küvü küzetü tutup (ZT) ne k(e)rgekin egsük k(e)rgek kılmağay m(e)n (13-15) “Daha sonra ben bu kişileri daima koruyup kollayarak hiçbir ihtiyacımı eksik etmeyeceğim.”

k(e)ntü özi suvka kirip yana yunup arıtınıp arıg vanı ton kedip (ZT) ot töşek üze olurzun :: (4-7) “Kendisi suya girip yıkanıp, temizlenip yeni temiz giysi giyip ot döşek üzerine otursun.”

yürün ay sekiz yanı puş vultuzka bo dar(a)nig sözlevü (ZT) mēni okızunlar ötünzünler ..(11-14) “Dolunayda her ay yıldızların değişimi olan sekizli günlerde bu daraniyi söyleyerek beni ansınlar.”

bo körküm üskinte törtgil mandal kılıp (ZT) tört burnaçda tolu mir suvı azu panit suvı koçzun (7-10) “Bu resmim önünde dört köşeli (bir) alan oluşturup dört su kabına bal veya şerbet koysun.”

2.20. Birleşik İsim

Birleşik isimler, birden fazla kelimenin bir araya gelip yeni bir varlığı veya kavramı karşılayacak şekilde kalıplaşarak oluşturdukları, anlam ve şekil bakımından yeni isimlerdir.

Birleşik ismi oluşturan kelimeler arasına herhangi bir ek veya kelime giremez; girerse bu kelime grubu birleşik isim olmaktan çıkar, belirtili isim tamlaması veya başka bir kelime grubu olur. M. Ergin, birleşik ismi; “*Birleşik isim, bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur.*” (Ergin, 2009: 385) şeklinde belirtir.

2.20.1. Birleşik İsim Grubunun Kelime Grubu İçindeki Durumu

2.20.1.1. İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Görev Yapması

kimler birök tutsarlar .. bo nom erdinig monçulayu .. **öz et’öznün** kuvragın /..
ësilmeıkları tarıkar. (19-22) “*kendi bedeninin ait olduğu topluluğun eksikliği*”

uz ukayın bileyin **bilge bilig** / **d(a)r(a)ni erdem** (13-14) “*hikmetli bilgi daranisinin fazileti*”

2.20.1.2. Sıfat Tamlamalarında Tamlayan Olarak Görev Yapması

t(e)ņri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(ı)g umay iyesi .. bēş yüz oğlanı arasınta .. ’eņ kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)ņrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurularıg yme ançulayu ok .. kinarularıg arkasın .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun **et’özlüg** / **mahoragiler**te ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ņri t(e)ņrisi burhan küçi üze .. yumgı barçanı ayayu .. ötünür m(e)n okuyu .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15] “*bedenli mahoragiler*”

anța ötrü tükel **bilge biliglig** / **t(e)ņrisi burhan** yer hatunun okıyu y(a)rılıkap inçe tēp y(a)rılıkadı .. (7-10) “*bilge Tanrılar Tanrısı Buda*”

2.20.1.3. Sıfat Tamlamalarında Tamlanan Olarak Görev Yapması

[y]ëg ol titser kemiş<s>er .. **isig** / **[öz]üg et’özüg** .. eyin idi [barmagu] ol ..

nomsuz<törüsüz> yavız [kişike] (4-7) “*sıcak kendi bedeni*”

atı kötrülmüş <ayagka tegimlig> t(e)ñrim bo altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom éligi atl(ı)g nom bitig kayu kayu yér orunta bar erser ötrü m(e)n sançanaçyi uruñut takı -sek(i)zınç éki otuz ..- yme sekiz otuz bag yekler erkligleri birle ol yér orunta barıp önin közünmez / et’özin bo nom erdinig nomladaçı nomçıg tıñladaçı tözünler oğlın tözünler kızın küyü küzetü <tuta> teginip busuşın sakınçın kéterip éñç meñilig kılğay biz ..[VIII 21b (538)/19 - VIII 22 a (539)/9] “*görünmez bedenler*”

2.20.2. Cümledeki Görevi Yönünden Birleşik İsim Grubu

2.20.2.1. Birleşik İsim Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

Metinde tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir.

edgü edremin et’özün .. özin k(e)ntü étilgey (18-20) “*bedenin, iyi erdemleri kendiğilinden edinecek.*”

ötrü et’özi küglüg küzetiglig bolğay korkınç ayınç bolmagay (1-3) “*sonra bedeni korunup kollanacak, korku₂ olmayacak.*”

2.21. Birleşik Fiil Grubu

“*Birleşik fiil, bir isim soylu unsur ile bir yardımcı fiilin veya zarf-fiil hâlindeki bir esas fiille bir yardımcı fiilin oluşturduğu kelime grubudur*” (Korkmaz, 1992: 27). Ergin, Birleşik-fiil hakkında şu tarifi yapmıştır: “Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir isimin veya fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir.” (Ergin, 2009: 386) şeklinde açıklayan Ergin; birleşik fiilleri, tanımlamadan da anlaşılacağı üzere yardımcı fiilin önündeki unsurun isim veya fiil olmasına göre ikiye ayırır. İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller grubuna kabul et-, hasta ol-, yapmış bulun- vb. örnekleri veren Ergin, ikinci gruptaki fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiillerin önündeki unsurun bir zarf-fiil eki aldığını ifade eder ve ayrıca “Asıl mânâ gerundium fiilinin mânâsıdır. Yardımcı fiiller mânâları ile değil, sadece yardımcı fiil fonksiyonu ile çekim unsuru olarak vazife görürler” (Ergin, 2009: 387) açıklamasında bulunarak, burada bahsedilen fonksiyonları Türkiye Türkçesi için iktidar, kolaylık, çabukluk, birdenbirelik, deneme, devamlılık, süre ve yaklaşma şeklinde adlandırır.

Banguoğlu; birleşik fiilleri; Karmaşık Fiiller (a. Öncelik fiilleri, b. Başlama fiilleri, c. Niyet fiilleri, d. Çekimsiz fiil şekilleri) ve Tasvir Fiilleri olarak iki grupta

ele almış, tasvir fiillerini de a. Yeterlik, b. İvedilik, c. Sürek, d. Yaklaşık, e. Yarı tasvir fiilleri diye alt gruplarda incelemiştir (Banguoğlu, 2011: 493). Yarı tasvir fiillerini “tasvir fiilleri kalıbında kurulmuş olup tasvir fiili anlatımı taşımayan, yani ikinci fiilin esas anlamında olan birleşikler” (Banguoğlu, 2011: 493) şeklinde açıklayan Banguoğlu, yarı tasvir fiillerine örnek olarak çıkagel-, alakoy- örneklerini vermiştir.

Karahan, birleşik fiilleri 1. Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ve 2. Bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olmak üzere işlevine göre ikiye ayırır. Karahan, ilk gruba dahil ettiği fiilleri de a. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller (yok et-, dost ol-vb.) ve b. Diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller (“ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-“ yardımcı fiilleri yerine asıl fiillerin kullanıldığı “yol al-, para ye-, dış bile-“ gibi) olarak iki grupta sınıflandırmıştır. İkinci grupta yer alan, bir hareketi tasvir eden birleşik fiillerin “zarf-fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelen fiiller” olduğunu belirten Karahan; tasvir fiillerinin asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, yaklaşma vb. anlamları kattığını ifade eder (Karahan, 2019: 76).

Karaağaç’ın sınıflandırması Ergin’in sınıflandırmasıyla birebir örtüşmektedir. Karaağaç da birleşik fiilleri, 1. İsimlerle yapılan birleşik fiiller (yağma et-, namaz kıl-, güzel bul-, vermiş bulun-, dost kıl-) 2. Fiillerle yapılan birleşik fiiller olmak üzere ikiye ayırır ve ikinci grup için bir asıl fiil ögesi ile yardımcı fiil ögesi birleşirken, asıl fiile zarf-fiil eklerinden birinin geldiğini söyler. Karaağaç; “İsimlerle yapılan birleşik fiillerde olduğu gibi, bu fiillerle yapılan birleşik fiil öbeklerinde de yardımcı fiil, geriye doğru bir işlev görür, yani yardımcı fiilin yönü geriye doğrudur. Bu, Türkçenin yapımlık yönüdür ve gerçekten de yardımcı fiil, bir fiilden fiil yapma eki gibi çalışır.” (Karaağaç, 2017: 193) açıklamasıyla, diğer araştırmacılar gibi zarf-fiilli birleşik fiillerde zarf-fiilli yapının asıl fiil olduğunu, çekimli fiilin ise bu asıl fiili işlev bakımından tamamladığını belirtmektedir.

Hacıeminoğlu da birleşik fiili şöyle özetler: “O halde bir isimle bir fiil birleştiğinde terkip yeni bir mana kazanıyorsa, yani burada mecazi mana teşekkül etmişse, birleşik fiildir.” (Hacıeminoğlu, 1972: 300)

Metinden hareketle tespit ettiğimiz birleşik fiiller şu şekildedir:

2.21.1. İsim Unsuru + Yardımcı Fiil ile Kurulanlar Birleşik Fiil Grupları

İsim soylu bir kelime veya kelime grubuyla birleşik fiil teşkil eden yardımcı fiiller ile oluşturulur. Bu tür birleşik fiillerde esas unsur isim soylu bir kelime veya kelime grubu, yardımcı unsur ise bir yardımcı fiildir. Grubun anlamını esas unsur verir, ikinci unsur olan yardımcı fiil ise ismi fiilleştirdiği gibi çekimi de sağlar. Uygurcada bu tür birleşik fiillerde kullanılan yardımcı fiiler ise er-, bol-, kıl-, tur-, it-fiileridir. (Eraslan, 2012: 422) Bir yüklem ismi ile bol-, er-, it-, kıl- gibi bir yardımcı fiilin teşkil ettiği kelime grubudur. İsim unsuru, yardımcı fiilin zarfı durumundadır. (Eraslan, 2012: 515)

2.21.1.1. İsim + Bol- ile Kurulanlar

Metinde bu kalıba çokça rastlanılmaktadır. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

ol burhanlarını iduk til lakşanlarıña m(e)n yme sukançig tatıglıg tılañurmak edremke **tükellig bolu** tegineyin :: (2-5) “O Budaların kutsal dil alametlerine ben (de) tatlı hitabet kabiliyetine nail olmaya erişeyim.”

ürüg uzatı ênç esen .. **igsiz kemsiz bolayın** .. (9-11) “Daima₂ esenlik₂ içinde hastaliksız₂ olayım.”

tétik y(a)ruk bolayın.. tılañurmak edremke **tükellig** ..(8-9) “Hitabet kabiliyetiyle tam olarak donanmış (ve) akıllı olayım.”

ötrü ol ugrta bo çambudivip yértinçü yer suv bay barımlıg bodun kara kök (düz. köp) kalın ertinü **ögrünçlüg sevinçlig bolgaylar** (4-8) “Sonra o zamanda Çambudivip yeryüzünde her yer bereketli, halk çokça sevinçli olacak.”

yana bo nom erdinig nomladaçı nomçıka arkan bodun kara yakın barıp bon om erdinig nomladaçı nomçıka **ötügçi bolzunlar** .. (12-16) “Ayrıca, bu öğreti mücevherini anlatan vaizlere bütün halk topluluk halinde yaklaşılarak bu öğreti mücevherinin vaizinden ricacı olsunlar.”

ötrü ol yer orun ededip êtilip mençi ögrünçü üküş **telim bolgay** tęp ötündi .. (4-7) “ ‘Sonra bu yeryüzü daha da güzelleşip, mamur olup çokça₂ huzurlu olacak.’ diye arz etti.”

[ê]l orunun yègedtürüp k(e)ntüleri ênç m[en]jilig bodun kara **emgeksiz tolgaksız [bolz]unlar** t(e)ñrim tęp ötünti .. (14-16) “ ‘Ülkelerini iyi hâle getirip kendileri huzurlu₂ halkları₂ sıkıntısız₂ olsun tanrım.’ diye arz etti.”

neçökin t(e)ñrim yalañuklar .. togup yana kişi ara .. seçe yalanuzın bolurlar .. yalañuklarka élig han .. (6-9) “Tanrım insanlar nasıl insanlar arasında doğup da (bu) insanlara hükümdar₂ olarak tek başlarına seçilirler?”

ulata kamag t(e)ñriler .. ulug küçlüg küsünlüg .. tözünler yme <ök> yéveg bolurlar erksinmeklig küçiñe .. (5-8) “Ayrıca bütün güçlü kuvvetli tanrılar ve tabii asiller onları hükmetme gücüyle donatırlar.”

ötrü bolur ig [ke]gen üküş emgek törçiyür .. (4-6) “Sonra hastalıklar₂ görülür, çokça sıkıntı belirir.

ol inçip [tuş]takı kişiler .. üküş ig[li]g bolurlar (3-5) “İşte o zamandaki kişiler çokça hasta olurlar.”

2.21.1.2. İsim + Kıl- ile Kurulanlar

Bir ismin yanına *kıl-* yardımcı eylemin gelmesiyle oluşan zamanla kalıplaşmış söz gruplarıdır. Metinde en yoğun kullanılan birleşik fiiller “*kıl-*” yardımcı fiille kurulanlardır. Bu fiiller isim olan kelime türüne eklenip sözcük grubuna “eylemek, vermek” gibi anlamlar katar.

kim bolarnıñ neçe bar erser yég edremlig iş küdökleri art basut kılzunlar maña.. (9-12) “ Öyle ki bu saydıklarımın ne kadar üstün faziletli, iyi işleri₂ varsa (bu işler) bana *yardımcı olsun.*”

kēñürü asıg kılayın kamag tınl(ı)g oğlanıña (15-16) “Bütün canlılara olabildiğince *faydalı olayım.*”

eşidteçi tınl(ı)glar .. agır ayag kılzunlar .. kayu iş küdök kılukta .. yokuz kurug bolmazun tēp .. (20-22) “(Beni) işiten canlılar hangi işi₂ yapıyorlarsa (işleri) faydasız₂ olmaması için (bana) büyük saygı gösterebilirler.”

birök siziñ savınız .. köni kērtü çın erser bo meniñ ötünmiş ötüğümin .. yoksuz kurug kılman tēp .. monçulayu sözlezün (19-23) “ ‘Eğer sizin sözünüz gerçek₂ ise benim bu dilemiş olduklarımı boş₂ çıkarmayın.’ diyerek böyle söylesin”

atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim ..bo d(a)r(a)ni erser abijik kılmaqlıg padak ol .. (20-22) “Adı yüce saygıdeğer tanrım. Bu darani kutsama şiiiridir.”

şarırlıg t(e)ñri burhan üskinte azu şarırlıg astuplarda tütsüg köyürüp hua çeçek saçıp aşın içgün tapıg udug kılzunlar .. (7-11) “Ölmüş bir azizin eşyasının

bulunduğu Tanrı Buda huzurunda veya ölmüş bir azizin eşyasının bulunduğu kulelerde tütsü yakıp, türlü çiçekler sunup yiyecek içecekle adaklar sunsun.”

bo körküm üşkinte törtgil mandal kılıp dört burnaçda tolu mir suvı azu panit suvı koçzun (7-10) “Bu resmim önünde dört köşeli (bir) alan oluşturup dört su kabına bal veya şerbet koysun.”

kim bo yértinçüdeki éligler hanlar yme anı eşidmek anı bilmek üze t(e)ñrim sizin y(a)rlıgınızça yértinçüke ulug asıg tusu kılzunlar (9-13) “Öyle ki tanrım bu yeryüzündeki hükümdarlar₂ da onu işiterek onu bilerek sizin buyruğunuzla yeryüzüne büyük fayda sağlasınlar.”

2.21.1.3. İsim + Kol- ile Kurulanlar

Altun Yaruk metninde *kol-* yardımcı eylemi ile kurulan birleşik fiil öbeğine sınırlı sayıda rastladık. Metinde çok az rastladığımız *kol-* yardımcı eylemiyle kurulan öbeğin ağırlıklı olarak “*kut*” ismiyle oluşturulduğunu görmekteyiz.

sarasvați t(e)ñrike :: kim mēni tıdıgsız tılanu kıltaçka :: kut kolur m(e)n. (4-6)

kut kolur men küseyü .. t(e)ñri kızı siz kelip .. kılıñ mēni seviñiri .. tıdıgsız ked tılanu (3-6)

kut kolur m(e)n .. köni kērtü çın savıg. (2-3)

kut <kolur m(e)n> küsüş kolur m(e)n .. (18-19)

kut kolur m(e)n küseyü .. bo meniñ tilim tegşilzün .. ugrayu tegeyin burhanların .. iduk arıg tılanurmakiña (9-13)

2.21.1.4. İsim + Êt- ile Kurulanlar

Çok az rastladığımız yardımcı eylemlerden biri olarak metinde karşımıza çıkmaktadır.

ötrü olar ağır ayag süzük kērtgünç köñülin bir <arıg> vanı ev êtip yerin ud mayakı üze suvatıp anıñ içinde meniñ körkümin adruk adruk yēvig tizig êtig yaratıg üze êtiglig uz beğizetsün ..(3-10) “*yeni temiz bir ev yapıp*”

ötrü ol yēr orun ededip êtilip meñi ögrünçü üküş telim bolgay tēp ötündi .. (4-7) “*bu yeryüzü daha güzelleşip, mamur olup*”

birök bo nom erdinike tapıg udug kılmak küsüşin evin barkın êtip <yaratıp> ’eñ mintin bir küşetri bir pra <erser> assarlar <ol tınl(1)glar> altı kat amranmak oğuş

t(e)ñri yerinte yeti erdinin eğiglig orđu karşı içinte tapınça togarlar [VIII 19a (533)/17- VIII 19b (534)/1] “*evini barkını yapıp*”

2.21.2. Fiil + Yardımcı Fiil ile Kurulan Birleşik Fiil Grupları

Fiil soylu bir kelime veya kelime grubuyla birleşik fiil teşkil eden yardımcı fiiller ile oluşturulur.

Bu tür teşkillerde birinci esas unsur bir zarf-fiil veya bir zarf-fiil grubu, ikinci unsur ise bir yardımcı fiil olur. Grubun manasını esas unsur verir, ikinci unsur ise işleviyle gruba katılır ve çekimi sağlar. Yardımcı fiil, esas unsorda ifade edilen hareketi, tarif, tayin veya tasvir gibi bir görev yüklenir. Zarf-fiil halindeki fiilde bulunan zarf-fiil ekinin görevi, esas fiil ile yardımcı fiili birbirine bağlamaktır. Bu tür birleşik fiillerde kullanılan yardımcı fiiller şunlardır: ayt-, bar-, bil-, bir-, bultuğ-, ıd-, kal-, kel-, kıl-, kılın-, kod-, oğra-, / uğra-, ötün-, sakın-, eğin-, tur-, tüket-, yarlıka-, yat-, yorı-, yükün- ekleridir. (Eraslan, 2012: 424)

2.21.2.1. Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil ile Kurulanlar

“Zarf-fiil halindeki bir esas fiil ile yardımcı fiilin teşkil ettiği kelime grubudur.” (Eraslan, 2012: 516).

m(e)n sözlevü teginür m(e)n .. köni kærtü çın savıg .. (18-20) “Ben doğru₂ sözü söylemeyi başarıyorum.”

anı üçün m(e)n kop süzük kærtgünç köñülüm üze ayayu ağırlayu yinçürü töpün yükünüp (imaho sekizinci üç ..) yana yme yükünü teginür men [VIII 2b (R-M 500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2] “Bu nedenle ben tamamen saf₂ gönüllü olarak saygıyla₂ eğilip [sekizinci (bölüm) üç(üncü varak)] tekrar tekrar secde ediyorum.”

2.21.2.2. Fiil + İsim-Fiil Eki + Yardımcı Fiil ile Kurulanlar

Bu Birleşik fiillerde isim-fiil unsuru yardımcı fiilin zarfı durumunda karşımıza çıkmaktadır.

monçulayu kolusuz .. mün kadaglarını yme kuvragı .. belgürmeki bolur taşguru ol el uluşnuñ içinde (18-21) “Böylesine sayısız kusurlar toplu hâlde ortaya çıkar o ülkenin içinde.”

2.21.2.3. Fiil + “-gAll Bol-” ile Oluşan Birleşik Fiil Öbeği

Zarf-fiil eki alan eylemin üzerine *bol-* yardımcı eyleminin gelmesiyle oluşan birleşik fiil grubuna çok az metinde çok az rastlanmaktadır.

biz bo künki kutlug künte üzeliksiz üstünki yæg terinǵe terinǵ bo nom erdinig eşidgeli bolup sakınu sözleyü yetinçsiz <ulug> buyan edgü kılınç kazgantımız (3-8) “*işitmiş olup*”

ötrü antada kën ol kişi tülinte mēni körgeli bolgay .. m(e)n (17-19) “*görmüş olacak*”

2.21.3. Modal Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

“Bazı yardımcı fiiller, esas anlamlarını koruyarak ana fiildeki işi, oluşu farklı yönlerden bildirirler. Bu tarz yardımcı fiiller, ana fiilin anlamında yahut iç zamansal özelliğinde bir değişikliğe yol açmazlar. Yabancı dillerde modal verbs, Modalverben olarak da geçen bu fiilleri Gabain Modal Yardımcı Fiiller olarak adlandırmıştır.” (Ersan, 2015: 90).

2.21.3.1. -A + Tüket-

Bazı fiil birleşmesi yapılarında, yardımcı fiilin esas anlamının da etkisiyle kılınış işlevli yapıların ortaya çıktığı düşünülebilmektedir. Örneğin tüket- yardımcı fiilin kılınış işaretleyicisi olarak işlev gördüğünü dile getiren birçok araştırmacı mevcuttur. Erdal, bu yardımcı fiilin, bir tamamlanmışlık bildirdiğini dile getirmiştir (Erdal, 2004: 250). Metinde bir yerde bu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

öge küleyü teginür m(e)n tēp monça **sakınu tükeṭip** azu senremlerte azu kentlerte azu suzaklarta azu evlerte azu kurug yerlerte nom nomlaguluk nomlug orunta nom tınka barıp yinçürü töpün yükünüp bo nom erdinig eşidzünler (16-23)

2.21.3.2. -A + Kör-

Bu kalıp metinde yok denecek kadar azdır. Tespit ettiğimiz örnek ise şöyledir:

bartaçka körgeli busuş kadgu kaygu sakınç kelür (3-4)

2.21.4. Modal Saygı Fiilleri ile Kurulan Birleşik Fiiller

Gabain’ın açıklamasına göre “Modal yardımcı fiillerin bir alt bölümü modal saygı fiilleridir” (Gabain, 2007: 90). Gabain’ın ünlü zarf-fiil eki ile oluşturulduğunu belirttiği Eski Uygur Türkçesinden iki örnekle açıkladığı modal saygı fiilleri, Altun Yaruk’ta geniş bir yer kaplamaktadır. Altun Yaruk adlı eserde modal saygı fiillerinin sayısı, eserin konusundan ötürü oldukça fazladır.

2.21.4.1. Yarlıka-

yarlıka- fiili Altun Yaruk’ta çok kullanılan sözcükler arasındadır. Metnin içeriği dolayısıyla, Buda’nın ağzından çıkan ya da Buda’ya yöneltilen neredeyse her

cümlede esas fiile bu yardımcı fiil eklenmiştir. Bu fiilin sözlük anlamı Caferoğlu'nda "1. Buyurmak, va'z vermek, öğüt vermek, haşmetle yapmak, 2. İltifat etmek, şefkat göstermek" (2011: 287) şeklinde verilmiştir. yarlıka- fiili, eklendiği ana fiilin haşmetle, hürmetle yapıldığını belirtir ve saygı amacıyla kullanılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde bu yardımcı fiilin geçtiği kullanımlar verilmiştir.

kimler birök adınlar köni kærtü savlıg erserler : : inçip olarnıñ ol antag kærtü savlarına yme éyin **ögirü y(a)rlıkayurlar** erti .. (9-13)

sakınu sözleyü yétinçsiz ol antag iduk kutlug tillig erdinileri üze .. yana inçip nizvanılıg oot yalının örtenü köye turdaçı ésilmiş çolmuş köñüllüg érinç y(a)rılıg tınl(ı)g oğlanların nomlug yagmur yagıtıp éñç tınçka **tegürü y(a)rlıkadılar** . (11-19)

érinçkeyü y(a)rlıkap .. yumgın körüp alzunlar .. (20-21)

anta ötrü tükel bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrиси burhan yér hañunınıñ bo ötügin **eşidü y(a)rlıkap** inçe tęp y(a)rlıkadı ..(11-14)

yana atı kötrülmüş t(e)ñrim ne av(a)nt tıtag üze meniñ sançanaçayı könisinçe bildeçi tęp añanu teginmiş ugurın siz k(e)ntü tükel **bilü y(a)rlıkayur** siz .. (18-22)

anta ötrü uluş ulugı tükel bilge t(e)ñri t(e)ñrиси burhan sançanaçayı uruñutnuñ bo ötügin **eşidü y(a)rlıkap** inçe tęp y(a)rlıkadı (17-21)

küsüşüm ol atı kötrülmüşe ulug y(a)rlıkançuçı köñülin **yügerü kılı y(a)rlıkap** .. éligler hanlarka tutguluk köni törüg el başlamak biligig **körkiñü y(a)rlıkagay** erti .. (5-9)

montada ulatı tükel bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrиси burhan bo baladivaçı atl(ı)g élig han üzeki öñreki tıtagı **nomlayu y(a)rlıkap** élke uluşka asıglıg raçaşastır törüsün tükel **ukıtu y(a)rlıkadı** (16-22)

2.21.4.2. Tegin-

Caferoğlu tegin- fiilinin diğer anlamlarının yanında 'saygı ve hürmetle bir şeyi yapmak' anlamına da değinmiştir. (Caferoğlu, 2011: 231) "Tıpkı yarlıka- fiili gibi tegin- fiili de esas fiilin saygı ve hürmetle gerçekleştirildiğini bildiren bir modal saygı fiilidir. Aşağıda tegin- fiiliyle Altun Yaruk'ta kurulan fiil birleşmelerinden örnekler yer almaktadır" (Ersan, 2015: 94). Aşağıda bu modal fiilin metindeki kullanımları verilmiştir.

anı için m(e)n kop süzük kèrtgünç köñülüm üze ayayu ağırlayu yinçürü töpün yükünüp (imaho sekizinç üç ..) yana yme **yükünü teginür** men [VIII 2b (R-M 500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2]

ol burhanlarını iduk til lakşanlarına m(e)n yme sukançığ tatıglıg tılañurmak eğremke tükellig **bolu tegineyin** :: (2-5)

m(e)n **sözleyü teginür** m(e)n .. köni kèrtü çın savıg .. (18-20)

m(e)n **sözleyü teginür** m(e)n ežügsüz armaksız kèrtü sözüg .. (20-22)

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n birök kayu toyın şamnanç upası upasanç bo nom erdinig boşgunmışın tutmışın okımışın ulanmışın bitimişin bititmişin **körü teginser** m(e)n .. ötrü olarnı kop köñülin **ayayu ağırlayu tapınu ötünü teginip** yégülük aşın keğgülük tonın olurguluk orunun tültin töşekin iglemişdeki ootın emin takı yme adın ne k(e)rgekin bèrü egsüksüz tolu tükel **kılu tegingey** m(e)n .. (4-17)

kênki burhanlarka tuşguluk üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklertin ozguluk 'eñ kêninte burhan kutın bulguluk tüşke utlıka **tegürü tegingey** m(e)n .. (13-18)

-sek(i)ziniç y(è)girmi üç – ötrü ol üçün m(e)n bo savlarığ bilmişte kên ol kişiniñ evinte ışın tarıgın edin tavarın aşın içğüsin asa **üklitü tegingey** m(e)n. [VIII 13a (521)/1-5]

ötrü m(e)n ol uğurta ol tözünler oğlınıñ bo evrişin körüp aña yakın kelip ol mandal kılmış evniñ içinte kirip ol sutsita olurup anıñ tapıgın udugın **alı tegingey** m(e)n .(11-17)

takı yme bo yagız yërke tayaklıgın bütgülük neçe edler bar erserler .. olar barça yirümedin artamadın tükellig **büte tegingeyler** .. [VIII 17a (529)/23- VIII 17b (530)/4]

2.21.4.3. Yükün-

Secde etme anlamının yanında yüceltme, hürmet etme, saygı gösterme anlamlarını da içeren bu fiil, Altun Yaruk'ta daha çok secde et- anlamında kullanılmıştır. Metinde *yükün-* fiili oldukça fazla kullanılmıştır, fakat bu fiil basit bir yapı ile karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca aşağıdaki örnekte birleşik yapı oluşturmaktadır.

öge küleyü teginür m(e)n tēp monça sakınu tüketip azu senremlerte azu kentlerte azu suzaklarta azu evlerte azu kurug yerlerte nom nomlaguluk nomlug orunta nom tınka barıp **yinçürü töpün yükünüp** bo nom erdinig eşidzünler (16-23)

2.21.4.4. Ötün-

Gabain'ın (2007: 90) modal saygı fiilleri başlığı altında verdiği örneklerde de yer alan ötün- fiilinin anlamları arasında Caferoğlu (2011: 155) 'küçüğün büyüğe hitabı' anlamını da vermiştir. Yukarıda sözü geçen diğer modal saygı fiilleri gibi, ötün- fiili de yardımcı fiil olarak eklendiği fiilin saygıyla yapıldığını tasvirlemiştir. Metinde rastlanılan örnekler şu şekildedir:

yme öñre sön üdün kamag t(e)ñriler kuvragı .. yığıltılar birgerü sumir tagıñ töpüsinte .. tört m(a)har(a)nç t(e)ñriler örü turdılar ornıntın .. **ötüntiler ayıtu** ulug ezrua t(e)ñrike .. (16-21) **sayfa 343

anın amtı **okıyu :: ötünür** m(e)n alkunı .. t(e)ñri burhan têtsisi :: şravaklar kuvragın kamagun barça (19-22) ** sayfa 242

t(e)ñri burhanıg ayataçı .. bodimata atl(ı)g umay iyesi .. beş yüz oğlanı arasinta .. 'eñ kiçigk(i)ye oğlı yme .. t(e)ñrilerig luularıg .. yekler kuvragın yme birgerü .. gandarviler kuvragın .. asurıların yme ançulayu ok .. kinarıların arkasın .. kişili kişi ermezli kuvragıg .. ulug uzun et'özlüg .. mahoragilerde ulatıg anın amtı olarnı .. t(e)ñri t(e)ñrisi burhan küçi üze .. yumgı barçanı **ayayu .. ötünür** m(e)n **okıyu** .. [VIII 7a (509)/23 - VIII 7b (510)/15]

somakeşimi atl(ı)g bodis(a)t(a)v kutıña yinçürü töpün yükünüp bo kamag burhanlar bodis(a)t(a)vlar kutıña .. antada basa d(a)r(a)ni **sözlep ötünü** okıyur m(e)n şirikini kut t(e)ñrisin (14-20)

sön üdün kamag t(e)ñriler kuvragı .. yığıltılar birgerü sumir tagıñ töpüsinte .. tört m(a)har(a)nç t(e)ñriler örü turdılar ornıntın .. **ötüntiler ayıtu** ulug ezrua t(e)ñrike .. (16-21)

3. CÜMLE

Cümle, yargı bildiren sistemli bir kelime grubudur. Yargıyı belirtmek için kesin olarak çekimli bir fiile, yargıyı gerçekleştireni göstermek için özneye ve yargıyı çeşitli bakımlardan nitelemek için de yer tamlayıcısı, zarf, nesne gibi ögelere ihtiyaç duyar.

Cümlenin temel ögesi özne ve yüklemidir. Cümlenin oluşturulmasında önemli bir işleve sahip olan yüklem, Türkiye Türkçesinde genellikle sonda olduğuna rastlarız, Eski Uygur Türkçesinde devrik cümlenin de kullanımı söz konusudur.

Cümledeki yargının kim tarafından gerçekleştirildiğini ifade eden özne, temel öğelerimizden ikincisi olarak karşımıza çıkar.

Cümlenin bugüne kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Birbiriyle benzerlik gösteren bu tanımlarda vurgulanan nokta, cümlenin bir yargı unsuru olduğudur:

M. Ergin cümleyi; “Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak hüküm halinde ifade eden kelime grubudur.” (Ergin, 2009:398) şeklinde belirtmiş ve kelime gruplarını *belirtme grubu*, cümleyi ise *hüküm grubu* olarak açıklamıştır. Zeynep Korkmaz da cümleyi, Ergin’in açıklamasına uygun şekilde, “Bir fikri, bir duyguyu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm hâlinde anlatan kelime grubu.” (Korkmaz, 1992: 32) olarak tanımlamıştır.

3.1. Cümle Unsurları

Genel Türkçede olduğu gibi Eski Uygurcada da cümlenin temel unsurları fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı olmak üzere beş tanedir.

3.1.1. Yüklem

Türkiye Türkçesinde yüklem tanımıyla ilgili dilbilimcilerin görüşü şöyledir:

“Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemidir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem, cümlenin ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır.” (Karahana, 2019: 14).

Ergin’e göre; “Yüklem cümlenin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlenin direğidir. Cümlenin bütün yapısı onun üzerine kurulur ve diğer bütün unsurlar fiil (yüklem)in etrafında toplayan, onu destekleyen ve tamamlayan unsurlardır” (Ergin, 2009: 398).

Günay Karaağaç ise cümleyi, nitelendirilmiş eylem adı olarak tanımlar ve cümlelerin temel ögesinin yüklem olduğunu ve cümlelerin de yüklem için kurulduğunu vurgular. (Karaağaç, 2017: 223)

3.1.1.1. Fiil Cümlelerinde Yüklem

3.1.1.1.1. Basit Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

çoğu yalını asılıp özi yaşı üsdelür (1-2) “(Bedeninin) parıltısı₂ artarak ömrü uzar.”

kamag t(e)ñriler kuvragı .. yumgı bir teg sevinür (6-7) “Bütün tanrılar topluluğu hep birden₂ sevinir.”

ötrü bolur ig [ke]gen üküş emgek törçiyür ((4-6) “Sonra hastalıklar₂ görülür, çokça sıkıntı belirir.”

yertinçü küzetçi t(e)ñriler .. ulug ezrua t(e)ñrike .. montag yanlıg ötündiler .. (13-16) “Yeryüzünü koruyucu tanrılar, yüce tanrı Brahma'ya böyle₂ arz ettiler.”

3.1.1.1.2. Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru ürüg uzatı köni kærtü savıg ok y(a)rlıkayurlar erti. (4-9) “Ayrıca sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.”

ol üdün vasunduri atl(1)g yêr hañunı ol kuvrag arasında erür erti (15-17) “O sırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

küsüşüm ol atı kötrülmüşe ulug y(a)rlıkançuçı köñülin yügerü kılı y(a)rlıkay .. eligler hanlarka tutguluk köni törüg el başlamak biligig körkiñü y(a)rlıkagay erti .. (5-9) “Ey adı yüce (tanrım), büyük, şefkatli (bir) gönül yükseltmeyi buyurup hükümdarların₂ tutacağı doğru yolu, devlet yönetme bilgisini (bize) buyuracaktı.”

3.1.1.1.3. İsim-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

ürüg uzatı ênç esen .. ıgsız kemsiz bolayın .. (9-11) “Daima₂ esenlik₂ içinde hastalıksız₂ olayım.”

tétik y(a)ruk bolayın.. tılanırmak edremke tükellig ..(8-9) “Hitabet kabiliyetiyle tam olarak donanmış (ve) akıllı olayım.”

ötrü ol ugrta bo çambudivip yertinçü yer suv bay barımlıg bodun kara kök (düz. köp) kalın ertinü **ögrünclüg sevinçlig bolgaylar** (4-8) “*Sonra o zamanda Çambudivip yeryüzünde her yer bereketli, halk çokça sevinçli olacak.*”

yana bo nom erdinig nomladaçı nomçıka arkan bodun kara yakın barıp bon om erdinig nomladaçı nomçıka **ötügçi bolzunlar** .. (12-16) “*Ayrıca, bu öğreti mücevherini anlatan vaizlere bütün halk topluluk halinde yaklaşıarak bu öğreti mücevherinin vaizinden ricacı olsunlar.*”

kênürü **asıg kılavın** kamağ tınl(ı)g oğlanına (15-16) “*Bütün canlılara olabildiğince faydalı olayım.*”

3.1.1.1.4. Fiil-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

ötrü antada kên ol kişi tülinte mênı **körgeli bolgay** ..(17-19) “*Sonra o kişi beni rüyasında görebilecek.*”

kimler birök ol ot yaş tüş yemiş ı tarıg tatıgın yäserler aşasarlar alku barça önlüg kırışlıg küçlüg küsünlüg uzun özlüg yaşlıg çoğlug yalınlıg kaçıgları toñ y(a)rp ıgsız kemsiz agrıgsız tik<ig>siz ögları köñülleri y(i)ti .. bilge bilıgları küçlüg kop törlüg işıg küdöküg bütürgeli **udacı bolgaylar** ..(14-23) “*Her kim o türlü yemiş ve mahsulün tadına baksa (onların) hepsiniz canlı kanlı, güçlü kuvvetli, sağlıklı, agrısız sızsız, akılları (ve) gönülleri keskin, bilge (ve) her türlü işi bitirmeye muktedir kılacağım.*”

m(e)n **sözlevü teginür m(e)n** .. köni kértü çın savıg .. (18-20) “*Ben doğru2 sözü söylemeyi başarıyorum.*”

3.1.1.1.5. Birleşik Fiillerin Deyimleşmiş İfadelerde Yüklem Olması

üdüñ üdüñ yokka çıgayka **busı bérzün** .. (17-18) “*Zaman zaman fakir fukaraya sadaka versin(ler).*”

k(e)ntü kılmış ayıg kılınçların aç a yaða kşanti kılıp yana k(e)ntü özi üçün beş ajun tınl(ı)glar üçün kut kolup **buyan evirzün** (19-23) “*Kendi kötü amellerini açıklayarak2 tövbe etsin (ve hem) kendiz (hem) beş dünyadaki canlılar için sevabı yönlendirsin.*”

3.1.1.2. İsim Cümlelerinde Yüklem

3.1.1.2.1. Yükleme Tek Kelime Olan İsim Cümleleri

ya oglum somadivaçiya monta biziñ ilkiçe berü ulalu kelmiş ulug küçlüg m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri a[y]mış ëliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r tégme [tör]ü bitig **bar** (6-11) “*Ey oğlum Somadivaçi, en eskiden beri süregelmiş yüce, güçlü Mahabrahmi Brahma tanrının buyurduğu hükümdarların₂ uyması gereken Rajaşastra adlı öğreti kitabı var.*”

antag küsüş **yok** kim kanmaguluk bütmeğülük .. öñi kéterder kértgünçsüz köñülüg (20-22) “*Öyle ki samimiyetsiz düşünceleri bertaraf edip de yerine getirilmeyen bir arzu yoktur.*”

3.1.1.2.2. Yükleme Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri

3.1.1.2.2.1. Sıfat Tamlamasının Yükleme Olması

altun öñlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom ëligi atl(ı)g nom bitigte **vasundari atl(ı)g sekiz y(è)g(i)rminç bölük** :: (11-15) “*Altun renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında Vasundari adlı yer tanrıçasının arzı adlı on sekizinci bölüm.*”

tüzülmekke tegürteçi **köni yorig ol** (4-5) “*Doğruluğa götüreceğ doğru yoldur.*”

ezügsüz igidsiz padak ol (3) “*Yalansız₂ şiidir.*”

köni kértü padak ol ..(2) “*Gerçek₂ (sözlerle dolu) şiidir.*”

3.1.1.2.2.2. Tekrar Grubunun Yükleme Olması

edgü edgü bramana (10) “*İyi, iyi ey Brahman*”

edgü edgü tözün t(e)ñri kızıya (2-3) “*İyi, iyi (seni kutlarım) ey asil tanrıça!*”

antag erser birök yer hatunıya s(e)n amtı têtrü tıñlagıl edgüti **ögil sakıngıl** .. (21-23) “*Öyleyse ey yer tanrıçası! Sen şimdi iyi dinle (ve) düşün₂*”

kaçan yalañuklar bo montag menşilig toñalıg ögrünçlüg sevinçlig boltuklarınta ötrü ançada bo nom erdinig artukrak **ayazunlar ağırlazunlar** (8-12) “*Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar₂*”

antada kên maña <yme ançulayu ok> **tapınzun udunzun** (7-8) “*Sonra bana da aynı şekilde adaklar sunup ibadet etsin₂*”

üstünki t(e)ñriler köñüli .. kakımakñıñ uğurınta .. ol el uluş antağa .. kên yunçıyur artayur alkınur (17-20) “Gökyüzündeki tanrıların hiddeti nedeniyle o ülke çürür, bozulur, yok olur.”

3.1.2. Özne

Cümlede yaparı veya olanı karşılayan öge, *öznedir*. Özne, yüklemın gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır.

Özne; isim, zamir bir kelime grubu veya bir cümle olabilir. Özne, daima yalın hâlde bulunur ve iyelik ekleri alabilir.

Metinden hareketle özne şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

3.1.2.1. Yalın veya Çokluk Hâlinde İsim Olan Özne

birök yana yalanuklar .. kırsarlar buyan edgü kılınçığı .. seziksizin inçi[p] toğarlar üsdünki t(e)ñri yerinte (9-13) “Eğer yine insanlar iyi amel işlerse şüphesiz doğarlar gökyüzünde, tanrı yerinde.”

elenmiş başlamış bodunug .. bay meñilig bolgay üzüksüz (6-8) “(Böyle)yönlendirilen, yönetilen halkın, daima zengin (ve) mutlu olacak.”

3.1.2.2. Teklik veya Çokluk Hâlinde Zamir Olan Özne

ol burhanlarınñ ıduk til lakşanlarıña m(e)n yme sukançığı tatıglığı tılañurmak eğremke tükellig bolu tegineyin :: (2-5) “O Budaların kutsal dil alametlerine ben (de) tatlı hitabet kabiliyetine nail olmaya erişeyim.”

kut kolur men küseyü .. t(e)ñri kızı siz kelip .. kılıñ mênı seviñiri .. tıdıgsız ked tılañu :: (3-6) “Tüm arzumla diliyorum (ey) tanrıça siz gelip beni engelsiz hitabete ulaştırın.”

3.1.2.3. İkileme Olan Özne

ötrü bolur ig /kelgen üküş emgek törçiyür .. (4-6) “Sonra hastalıklar₂ görülür, çokça sıkıntı belirir.”

antag antag elig beg .. törüsüz törüg kılıtlar (10-11) “Şöyle şöyle hükümdarlar₂ yanlış yasalara uydular.”

ezüg armak küçettür (21-22) “Yalancılık₂ güçlenir.”

3.1.2.4. Sıralı Özne

kişi yalanuk ulatı .. asurılarnın yme kuvragı .. bolarta öñi adın kuvragılığ gandarviler oguşı .. kadir yavlak yek içgekler .. erig yavgan çandalar .. olar yme

kamagun .. sınar küçüg inçip yeverler .. (15-22) “İnsanlar₂ ve asurilar topluluğu, bunlardan başka₂ gandarviler topluluğunun soyu, korkunç, kötü şeytanlar₂ kötü cellatlar, onlar da tamamıyla yarı güçleriyle (onları) donatırlar.”

köni törü edgü nom .. yitlinür batar (16-17) “Doğru yasa, iyi öğreti kaybolup gider.”

ne üçün tęp tésar atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim bo nom erdinig nomlamak tıtagınta **m(e)n başın kamag têrin kuvragımınun çoğumuz valınımız küçümüz küsünümüz körkümüz menizimiz** üklyü asılı teginür (16-22) “Ne için? diye sorarsan(ız) (ey) adı yüce, saygıdeğer efendim, bı öğreti mücevherini (onların) öğretmesi sayesinde ben başta olmak üzere bütün cemaatin₂ aydınlığı₂, gücü kuvveti, güzelliği arttıkça artar.”

3.1.2.5. Zikredilmeyen (Gizli) Özne

yana adın yıdın yıparın hua çeçek aş içgü üze meniñ körkümke tapıg udug kılzunlar (8-11) “(Onlar) yine başka başka güzel kokular, çiçekler ve yiyeceklerle benim resmime ibadet etsin.”

yana ol aş içgüg alıp dört yınaktı t(e)ñrilerke saçıp tapıg udug kılzun (11-14) “Sonra o yiyecek içeceği alıp dört taraftaki tanrılara saçarak (onlara) (o) ibadet etsin.”

antada basa b(e)k kaşıg kértü sav sözleyü inçe tęp tüzün .. (14-16) “Ondan sonra sapasağlam, gerçek söz söyleyerek şöyle söylesin (o).”

3.1.2.6. Öznesi Tek Kelime Olan Cümleler

asıg tusu kılğalı kamag tınl(ı)glar oğlanlarına el uluş başlagu törüsün .. ötünser sizler ayıtı .. anı amtı **m(e)n** ayayın .. [VIII 28a (549) /22 - VIII 28b (550) /3] “Bütün canlılara fayda₂ sağlamak için devlet₂ yönetme öğretisini öğrenmek istiyorsanız onu şimdi ben size söyleyeyim.”

anı üçün **m(e)n** kop süzük kértgünç köñülüm üze ayayu ağırlayu yinçürü töpün yükünüp(imaho sekizinci üç ..) yana yme yükünü teginür men [VIII 2b (R-M 500) /20 – VIII 3a (R-M 501)/2] “Bu nedenle ben tamamen saf₂ gönüllü olarak saygıyla₂ eğilip [sekizinci (bölüm) üç(üncü varak)] tekrar tekrar secde ediyorum.”

ol burhanlarının iduk til lakşanlarına m(e)n yme sukançig tatıglıg tılanırmak eğremke tükellig bolu tegineyin :: (2-5) “*O Budaların kutsal dil alametlerine ben (de) tatlı hitabet kabiliyetine nail olmaya erişeyim.*”

kut kolur men küseyü .. t(e)ñri kızı siz kelip .. kılıñ mēni seviñiri .. tıdıgsız ked tılañu :: (3-6) “*Tüm arzumla diliyorum (ey) tanrıça siz gelip beni engelsiz hitabete ulaştırın.*”

birök yana yalanuklar .. kılsarlar buyan edgü kılınçig .. seziksizin inçi[p] togarlar üsdünki t(e)ñri yerinte (9-13) “*Eğer yine insanlar iyi amel işlerse şüphesiz doğarlar gökyüzünde, tanrı yerinde.*”

3.1.2.7. Öznesi Kelime Grubu Olan Cümleler

3.1.2.7.1. Bağlama Grubunun Özne Olması

künli aylı ordular .. kolu[sın] teñin şaşurmaz [VIII 37a (565)/22 - VIII 37b (566)/1] “*Güneş ve ay zamanı dengesini şaşırılmaz.*”

kişi yalanuk ulatı .. asuruların yme kuvragı .. bolarta öni adın kuvragılıg gandarviler oguşı .. kadir yavlak yek içgekler .. érig yavgan çandalar .. olar yme kamagun .. sınar küçüg inçip yéverler .. (15-22) “*İnsanlar₂ ve asurular topluluğu, bunlardan başka₂ gandarviler topluluğunun soyu, korkunç, kötü şeytanlar₂ kötü cellatlar, onlar da tamamıyla yarı güçleriyle (onları) donatırlar.*”

ögli kanlı ulatı .. kişi ogul beg yutuz .. éçi ini yme ka kadas .. eke baltır birgerü .. bolar tüşer adrılmak .. alp açig tarka emgekke .. (13-18) “*Ana ve baba ayrıca karı (ve) oğul, koca ve karı, ağabey ve erkek kardeş ve hısım akraba, abla (ve) baldız hep birden ayrılma zahmetine maruz kalırlar.*”

3.1.2.7.2. Sıfat Tamlamasının Özne Olması

inçip ol kişi az saran köñül turgurguluk ermez (16-17) “*Böylelikle o kişi kalbinde hırs barındırmayacak.*”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)ñrim ..bo d(a)r(a)ni erser abijik kılmaklıg padak ol_..(20-22) “*Adı yüce, saygıdeğer tanrım. Bu darani kutsama şiiridir.*”

montada ulatı tükel bilge biliglig t(e)nri t(e)nrisi burhan bo baladivaçi atl(ı)g élig han üzeki öñreki tıtagıg nomlayu y(a)rılıkap élke uluşka asıglıg raçaşastır törüsin tükel ukıtu y(a)rılıkadı (16-22) “*Buna ek olarak, eksiksiz bilge, Tanrılar Tanrısı Buda, bu Baladivaçi adlı hükümdara₂ ait geçmiş zamana ait nedeni vaaz edip*

buyurarak ülkeye yarar sağlayacak Rajaşastr öğretisini tamamen anlatmayı bahşetti.”

êlenmiş başlamış bodunug .. bay meñilig bolgay üzüksüz (6-8)
“(Böyle)yönlendirilen, yönetilen halkın, daima zengin (ve) mutlu olacak.”

özgen yağmur tökülür .. üç éyinki koluça (3-4) “Tatlı yağmurlar yağar mevsimine uygun olarak.”

ezüg armak kişiler .. artaıurlar ê[1 hanıg] êl orunıntın tayturup (8-10) “Yalancı (ve) sahtekâr kişiler, hükümdarı tahtından edip (ona) zarar verirler.”

3.1.2.7.3. İsim Tamlamasının Özne Olması

kıltaçılar bar erser .. anantaras ayıg kılınçıg .. **burhanlarnın v(a)rlıgı** .. yavalturur bokurur.. (6-9) “Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu (onları) kontrol altına alır, sınırlandırır.

kut kolar m(e)n küşeyü .. **bo menin tilim** tegşilzün .. ugrayu tegeyin burhanlarnıñ .. iduk arıg tılañurmakına (9-13) “Arzulayarak diliyorum (ki) bu benim dilim Budaların kutsal, saf hitabet gücüne uğrayarak değişsin.”

kamag t(e)nriler kuvragı üçün üçün yevilür .. tolu tükel kolusuz .. uz orđuları içinde_ (8-11) “Bütün tanrılar topluluğunun hepsi tamamıyla kendi saraylarına yerleşir.”

g(a)rhlar yultuzlar kuvragı .. öz yorıgınça yoriyur (20-21) “Yıldızlar₂ topluluğu kendi yörüngesinde döner.”

t(e)nriler kuvragı birgerü .. monı monçulayu sevinser .. yumgı <küyü> küzetü bërürler .. ol êl hanıg üzüksüz (17-20) “Tanrılar topluluğu hep birden böyle mutlu olduğunda o hükümdarı₂ daima koruyup kollar.”

êl başçılar evrilgü ol köni yme nomça törüçe (11-13) “Ülkenin yöneticisi yönelmelidir doğru öğretiyeye (ve) yasaya.”

m[ontag]lartın artayur .. **êligler [beglernin] törüsi** k(a)ltı yaña kirmiş [teg] hua çeçeklik yemişlik<de> (10-13) “Bunlar yüzünden bozulur hükümdarların₂ yasası aynı çiçekli bir bahçeye filin girmesi gibi.”

3.1.2.7.4. Unvan Grubunun Özne Olması

ol üdüñ şirikini kut t(e)nri hatunı yana t(e)nri t(e)nrisi burhanka inçe tēp ötündi (12-14) “O zaman Şirikini Tanrıça, Tanrılar Tanrısı Buda’ya yine şöyle arz etti.”

anta ötrü tükel bilig t(e)nri t(e)nrisi burhan şirikini kut t(e)nri hatunının bo montag ötüğün eşidip öge alkayu inçe tēp y(a)rılıkadı .. (1-5) “Eksiksiz bilge tanrılar tanrısı Buda, kutlu Şirikini tanrıçanın bu arzını dinledikten sonra övgüyle₂ şöyle buyurdu.”

ol üdüñ vasunduri atl(i)g yēr hatunı ol kuvrag arasınıta erür erti (15-17) “O sırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

3.1.2.7.5. Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması

erm[ez] törüsüz törüde .. körser yana törüsüz .. ermez yorı[gl]ta yorıdacıg .. <inçip> ötrü olar[nı] amrayurlar severler (2-5) “Yanlış yasalara göre hareket edip yanlış yolda yürüyenler gördüklerinde onları severler₂”

3.1.2.7.6. Tamlayanı Düşmüş İyelik Grubunun Özne Olması

ēlin uluşun ornagin .. ençgölüg bolgay turkaru (8-9) “Ülken, tahtın huzur dolu olacak her zaman.”

tērinin kuvragın arkası .. sevinçlüg bolgay uzatı (20-21) “Topluluğun₃ mutlu olacak daima.”

edgü edremin et’özün .. özin k(e)ntü ētilgey (18-20) “Bedenin, erdemleri kendiliğinden edinecek.”

küsüşümüz teginür t(e)nrim bizni ērinçkeñ (23-25) “Arzumuz şudur tanrım, bizi bağışlayın.”

3.1.2.7.7. Tekrar Grubunun Özne Olması

tarımış 1 tarıg tüş yemiş .. alku barça uz büter (4-6) “Ekilmiş ekin₂ (ve) meyve₂ bütünüyle güzelce yetişir.

yek içgekler tüzüde .. orun orun sayu yadılır (7-9) “Şeytanlar₂ her yerde belirir.”

ötrü bolur ig [ke]gen üküş emgek törçiyür .. (4-6) “Sonra hastalıklar₂ görülür, çokça sıkıntı belirir.”

antag antag **ëlig beg** .. törüsüz törüg kıltılar (10-11) “Şöyle şöyle hükümdarlar₂ yanlış yasalara uydular.”

ezüg armak küçetür (21-22) “Yalancılık₂ güçlenir.”

3.1.3. Nesne

Türkiye Türkçesinde Leyla Karahan nesneyi “cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge” olarak tanımlar. (Karahan, 2019: 25).

Muharrem Ergin’e göre ise nesne, “Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur.” (Ergin, 2009: 399).

Günay Karaağaç tanımı şu şekildedir: “Öznenin gerçekleştirdiği yapmadan etkilenen varlık, yapma hali çekimindedir ve cümlenin nesnesidir.” (Karaağaç, 2017: 233). Nesneyi, *yapmak* ifade eden geçişli fiiller alır, *olmak* ifade eden geçişsiz fiiller ise nesne almazlar, çünkü fiilde belirtilen oluş faile yönelir. (Eraslan, 2012: 520). Nesne; belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki türdür.

3.1.3.1. Belirtili Nesne

Belirtili / Belirli nesne yükleme hâli eki almış nesnedir. Eski Uygur Türkçesinde yükleme hâli; **iyelik eki almamış bir isimden sonra** getirilecekse **(x)g** şeklinde, **işaret ve şahıs zamirlerinden sonra** getirilecekse **+nI** şeklinde, **iyelik eki almış sözcüklerden sonra** **+In** şeklinde getirilir. Eski Uygur Türkçesi gramerinde yükleme hal eklerinin nesne yaptığı unsurlar metinden hareketle tespit edilerek aşağıda örneklerde belirtilmiştir:

3.1.3.1.1. +ğ / +g Ekiyle Nesne Olan Unsurlar

kêtergeli ugay s(e)n .. **artak yavız törülerig** (22-23) “Bertaraf edeceksin bozuk (ve) kötü yasaları.”

alku ugrın küseyür m(e)n .. **ezügsüz, idsiz, kærtü sözüg** .. (3-5) “Tüm arzumla tüm zamanlar için diliyorum yalansız₂ gerçek₂ sözü.”

bolar kamag t(e)nriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar **kılmakıg .. ayıg kılınç işlerig** .. (20-23) “Bunlar, bütün bu tanrılar (ve) asil, sakın iyi ruhlar kötü amelleri onaylamazlar.”

bo tıltagtın ugay s(e)n .. inçe **kılğalı bodunug** (15-17) “Böylelikle başaracaksın (doğru yola) sevk etmeyi halkını.”

3.1.3.1.2. +nı / +ni Ekiyle Nesne Olan Unsurlar

köni nomça- imaho sek(i)zinç sekiz kırkda tolu – başlamakın üze bodununın karanın .. anın **[bolar]nı** simtagsız kavır[miş] k(e)rgek yazuklap (5-7) “*O nedenle bunları ihmal etmeksizin yakalayıp cezalandırmak gerekir.*”

erm[ez] törüsüz törüde .. körser yana törüsüz .. ermez yori[g]ta yoridaçığ .. <inçip> ötrü **olar[nı]** amrayurlar severler (2-5) “*Yanlış yasalara göre hareket edip yanlış yolda yürüyenleri gördüklerinde onları severler.*”

küsüümüz teginür t(e)ñrim **bizni** èrinçkeñ (24-25) “*Arzumuz şudur tanrım, bizi bağışlayın.*”

3.1.3.1.3. +In Ekiyle Nesne Olan Unsurlar

-sek(i)zinç y(è)girmi üç- ötrü ol üdün m(e)n bo savlarıg bilmişte kèn **ol kişinin evinte ısın tarıgın edin tavarın aşın içgüsün** asa üklitü tegingey m(e)n.[VIII 13a (521)/1-5] “[*Sekizinci (bölüm) on üç(üncü varak)*] *Sonra ben bu sözleri duyduğumda o kişinin evindeki mahsulünü₂ malını mülkünü, yiyecek içeceğini artıracam.*”

künli aylı ordular .. **kolu[sın] tenin** şaşurmaz [VIII 37a (565)/22 - VIII 37b (566)/1] “*Güneş ve ay, zamanını (ve) dengesini şaşurmaz.*”

inçip yana kılmasarlar .. köni nomça törü[çe] küyü küzetü tutu umaz .. **élin ulusun balıkın** (6-9) “*Öyle ki doğru yasaya göre hareket etmeseler (onlar da) koruyup kollamaz ülkesini₂ (ve) kentlerini*”

ol ança yıl ertginçe birk(e)ye yme **törüsüz törü kultukumın** ömez m(e)n .. (17-20) “*Bu kadar zaman geçinceye kadar bir kerecik bile öğretinin dışında hareket ettiğimi hatırlamıyorum.*”

3.1.3.1.4. Birinci Teklik Zamir Şahıstan Sonra +I Şeklinde Olan Nesnelere

tegürzünler **mèni** alkınçsız tüketinçsiz sukançığ tatıglıg tılañurmak edremiñe .. yükünür m(e)n.(12-15) “*(Bu iyi işler) beni bitmez tükenmez tatlı₂ hitabet kabiliyetine erdirsin.*”

tılañurmak erkligi .. tözün t(e)ngri kızıya .. kılın **meni** tükellig :: bo edremlerke egşüksüz [VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “*Ey hitabet ustası asil tanrıça beni bu faziletlere eksiksiz olarak eriştirin.*”

3.1.3.1.5. Şeklen Belirtisiz, Anlamca Belirtili Olan Nesnelere

uz ukayın bileyin **bilge bilig d(a)r(a)ni erdem** (13-14) “Hikmetli bilgi daranisinin faziletini iyice anlayıp iyice anlayıp bileyim.”

küsemiş küsüşümüz t(e)rkk(e)ye üdün kanırtırsun (17-18) “İsteklerimizi₂ bir an önce doyursun.”

3.1.3.2. Belirtisiz Nesne

yemi[ş] üdde köñülte .. **ögrünç sevinç** bultukmaz (8-10) “Hasat zamanı gönüllerde sevinç₂ görülemez.”

bartaçika körgeli **busuş kadgu kaygu sakınc** kelür (3-4) “Buraları görmek isteyen herkeste sıkıntı (ve) kaygı belirir.”

3.1.3.3. Nesne Olan Kelime Grupları

3.1.3.3.1. Tekrar Grubunun Nesne Olması

birök ol kişi altın kümüş küseyür erser **altun kümüş** bergey m(e)n :: (3-5) “Eğer o kişi altın gümüş istiyorsa altın, gümüş vereceğim.”

3.1.3.3.2. Bağlama Grubunun Nesne Olması

kamag t(e)ñriler birgerü .. küyü küzetü uz tutup .. körkitürler olarka .. **edgüli ayıglı tüş utlğ** (3-6) “Bütün tanrılar hep birden (onları) koruyup kollayıp sağlam tutarak onlara iyi (ve) kötü (işlerin) karşılığını gösterirler.”

bo körküm üşkinte törtgil mandal kılıp tört burnaçda **tolu mir suvu azu panit suvu** koçzun (7-10) “Bu resmim önünde dört köşeli alan oluşturup dört su kabına bal veya şerbet koysun.”

türtgü sacgu köyürgü ıslagular ulatı hualıg bezekler urzunlar (11-13) “Krem, pudra, tütsü, parfüm ayrıca çiçekli bezekler yerleştirsin.”

3.1.3.3.3. Sıfat Tamlamasının Nesne Olması

kolur m(e)n .. **köni kærtü cın savıg**. (2-3) “Doğru (ve) gerçek sözü istiyorum.”

alku ugrın küseyür m(e)n .. **ezügsüz idsiz kærtü sözüg** .. (3-5) “Ben tüm aruzlarımla istiyorum gerçek₂ sözü.”

maña bertzünler .. **tidıgsız ulug tılanurmak** (17-18) “Engelsiz yüce hitabeti bana bersinler.”

mana tapıg udug kılmış yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anıñ satıgı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “*Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar.*”

3.1.3.3.4. İsim Tamlamasının Nesne Olması

sakınu sözlevü yetinçsiz ol antag iduk kutlug tillig erdinileri üze .. yana inçip nizvanilig oot valının örtenü köye turdaçı ësilmış colmış könullüg erinç v(a)rlıg tnl(i)g oğlanların nomlug yagmur yagıtıp enç tınçka tegürü y(a)rlıkadılar . (11-19) “*Hesap edip dile dökmesi imkansız (olan) öyle kutsal dil mücevheri sayesinde öyle ihtiras ateşiyle yanmakta₂ olan kuru₂ gönüllü, zavallı₂ insanoğlunu öğretili yağmur yağdırarak huzura erdirmek üzere buyurdular.*”

kıltaçılar bar erser anantaras ayıg kılınçıg.. burhanlarının v(a)rlıgı .. yavalturur bokurur.. (6-9) “*Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu kontrol altına alır, sınırlandırır.*”

ötrü m(e)n ol ugrta ol tözünler oğlınıñ bo evrişin körüp aña yakın kelip ol mandal kılmış evniñ içinte kirip ol sutsita olurup anın tapıgın udugın alı tegingey m(e)n .(11-17) “*İşte ben o zaman o asiller oğlunun bu yaptıklarını görüp ona yaklaşarak o özel alan hazırladığı evine oturarak onun hizmetini₂ kabul edeceğim.*”

anın amtı okıyu :: ötünür m(e)n alkunı .. t(e)ñri burhan tetsisi :: şravaklar kuvragın kamagun barça (19-22) “*Bu nedenle ben şimdi Tanrı Buda'nın müridi, onu dinleyenler topluluğunun tamamını₂ arz ederek çağırıyorum.*”

3.1.3.3.5. Unvan Grubunun Nesne Olması

somakeşimi atl(i)g bodis(a)t(a)v kutıña yinçürü töpün yükünüp bo kamag burhanlar bodis(a)t(a)vlar kutıña .. antada basa d(a)r(a)ni sözlep ötünü okıyur m(e)n şirikini kut t(e)nrinin (14-20) “*Somakeşimi adlı Bodis(a)t(a)v'ın kutu önünde saygıyla eğilip bütün budaların ve Bodis(a)t(a)vların kutları önünde saygıyla eğilerek darani söyleyip kutlu Şirikini tanrıyı arz aderek çağırıyorum.*”

3.1.3.3.6. İsim-Fiil Grubunun Nesne Olması

bolar kamag t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar kılmakıg ayıg kılınç işlerig (20-23) “*Bunlar, bütün bu tanrılar (ve) asil, sakın iyi ruhlar kötü amel işleri kılmayı onaylamazlar.*”

3.1.3.3.7. Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olması

bısrungalı ötleğin *bodi yolug bulguka* (14 -15) “*Bodi yolunu bul(ana)mayı nasihat edeyim.*”

ol ança yıl ertginçe birk(e)ye yme *törüsüz törü kultukumın* ömez m(e)n .. (17-20) “Bu kadar zaman geçinceye kadar bir kerecik bile öğretinin dışında hareket ettiğimi hatırlamıyorm.”

3.1.4. Yer Tamlayıcısı

Muharrem Ergin yer tamlayıcısı ile ilgili görüşlerini: “Fiilin mekânı ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve istikameti vardır. İşte yer tamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder.” (Ergin, 2009: 400) şeklinde dile getirmektedir. Z. Korkmaz da şöyle ifade etmiştir: “Dolaylı tümleç, cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hali eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup halindeki ismin cümle bilgisindeki yeri.” (Korkmaz, 1992: 47).

Günay Karaağaç Dil Bilimi Terimleri Sözlüğünde; “yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcıları ad cümlelerinde bulunamaz. Ad cümlesinde bir eylem söz konusu olmadığı için, ad cümlesinin bildirdiği var oluş bilgisinin yaklaşma ve uzaklaşma bilgilerine ihtiyacı olmadığı için, bu durum çekimleri kullanılamaz.” (Karaağaç, 2013: 866).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Uygur Türkçesinde de yer tamlayıcısı isim cinsinden tek keklime veya bir kelime grubu şeklinde olup *+kA yönelme*, *+DA bulunma* ve *+DIn ayrılma* hal ekini almak üzere üç şekilde karşımıza çıkar:

3.1.4.1. +kA Yaklaşma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları

alku burhanlarnın sukancıg tatıglıg tılanurmak edremine .. yükünür m(e)n (8-10) “Bütün budaların tatlı hitabet kabiliyetleri önünde saygıyla eğiliyorum.”

ozmuş kutrulmuşlarka :: yükünür m(e)n. (16-17) “*Kurtuluşa erenler önünde saygıyla eğiliyorum.*”

amranmaktın üdrülmüşlerke :: yükünür m(e)n. (18-19) “*İhtirastan ayrılanların önünde saygıyla eğiliyorum.*”

könüli arıg süzüklerke :: yükünür m(e)n. (21-22) “Kalbi temiz olanların önünde saygıyla eğiliyorum.”

3.1.4.2. +DA Bulunma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları

altun önlüg v(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom êligi atl(i)g nom bitigde şirikini kut t(e)ñri hatunu ed tavarıg üstemek atl(i)g yêti y(ê)g(i)rminç bölük :: :: (5-11) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti kitabında kutlu Şirikini tanrıçanın malı mülkü artırması adlı on yedinci bölüm.”

ol üdün vasunduri atl(i)g yêr hañunu ol kuvrag arasinta erür erti (15-17) “O sırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

yme önre sön üdün kamag t(e)ñriler kuvragı .. yığıltılar birgerü sumir tagnın töpüsinte (16-18) “Yine eski zamanlarda bütün tanrılar topluluğu, hep birlikte toplandılar Sumir Dağı'nın tepesinde.”

ötlep eriglep yoritur .. köni uz törü volunta (6-7) “Öğütleyerek yürütür (halkını) doğru (ve) sağlam yasa yolunda.”

ig kegenlig ölüm ada .. kamag yerte yadılır (16-17) “Hastalık nedeniyle ölümler her yere yayılır.”

yemi[ş] üdde könülte .. ögrünç sevinç bultukmaz (8-10) “Hasat zamanı gönüllerde sevinç görülmez.”

3.1.4.3. +DIn Ayrılma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları

kên keligme üdteki burhanlarka tuşsar biz ol ol burhanlarka <tüzü> tapınıp üç yavlak voltaki açığ tarka emgeklerintin <birtem> ozgay kurtulgay biz .. (8-13) “Biz gelecek dönemlerdeki Budalara rastlarsak tüm o Budalara tamamıyla tapınarak üç kötü yoldaki ızdıraplı sıkıntılardan bütünüyle kurtulacağız.”

emgektin tolgaktın ozgurgay m(e)n t(e)ñrim (15-17) “Kaygılarından kurtaracağım.”

tört m(a)har(a)nç t(e)ñriler örü turdılar ornuntun .. ötüntiler ayıtu ulug ezrua t(e)ñrike .. (19-21) “Dört Maharaja tanrılar yerden ayağa kalktılar, arz ettiler yüce tanrı Brahmaye.”

emgenmekler içinde .. erte yavlak ağırı yme artamaz takı agıvrak içginmaktın êl orunun [VIII 35b (562)/23 - VIII 36a (563) /3] “Sıkıntılar içinde çok kötü (ve) ağırı dahi hükümdarlık tahtını kaybetmekten daha ağır değildir.”

3.1.4.3.1. Tek Kelimeden Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları

antada kèn *mana* <yme ançulayu ok> tapinzun udunzun (7-8) “Sonra bana da aynı şekilde adaklar sunsun ibadet etsin.”

ötrü antada kèn ol kişi tülinde mēni körgeli bolgay .. m(e)n (17-19) “Sonra o kişi beni rüyasında görecek.”

yēmi[ş] üdde könülte .. ögrünç sevinç bultukmaz (8-10) “Hasat zamanı gönüllerde sevinç görülmez.”

3.1.4.3.2. Kelime Grubundan Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları

3.1.4.3.2.1. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması

kaçan birök ol tözünler oğlu bo montag tüşke utlıka tegserler .. ol bulmuş kazanmışlarının ülüşi üze aşnu üç erdinike tapıg udug ağır ayag kılzun ..(1-7) “Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca₂ ulaşsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere itaat₂ etsin (ve) saygı göstereyin.”

ulug tnl(i)glarka :: yükünür m(e)n. (3-4) “Yüce canlılara saygıyla eğiliyorum.”

köni kértü savlıglarka :: -imaho sekizinci beş- yükünür m(e)n. [VIII 4b (R-M 504)/23- VIII 5a (505)/1] “Doğru₂ sözlüler önünde saygıyla eğiliyorum.”

ig kegenlig ölüm ada .. kamag yerte yadılır (16-17) “Hastalık₂ nedeniyle ölümler her yere yayılır.”

3.1.4.3.2.2. İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması

kēñürü asıg kılayın kamag tnl(i)g oğlanına (15-16) “Bütün insan oğluna olabildiğince faydalı olayım.”

ol üdün vasunduri atl(i)g yēr hañını ol kuvrag arasinta erür erti (15-17) “Osırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

yme öñre sön üdün kamag t(e)ñriler kuvragı .. yığıltılar birgerü sumir tagın töpüsinte (16-18) “Yine eski₂ zamanlarda bütün tanrılar topluluğu, hep birlikte toplandılar Sumir Dağı'nın tepesinde.”

ötlep eriglep yoritür .. köni uz törü yolinta (6-7) “Öğütleyerek yürütür (halkımı) doğru (ve) sağlam yasa yolunda.”

3.1.4.3.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

amranmaktın üdrülmişlerke :: yükünür m(e)n. (18-19) “ İhtirastan ayrılmışlara saygıyla eğiliyorum.”

yıdın yukın tarkarmışlarka .. yükünür m(e)n. (1-2) .”Fazlalıklardan₂ kurtulanların önünde saygıyla eğiliyorum.”

vég vürekte (düz. vörügte) turmışlarka .. yükünür m(e)n. (2-3) “En üstün anlayışa ulaşanlar önünde saygıyla eğiliyorum.”

3.1.4.3.2.4. Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

ël başçılar evrilgü ol **köni yme nomça törüçe** (11-13) “*Ülkenin yöneticisi yönelmelidir doğru öğretiyeye (ve) yasaya.*”

3.1.4.3.2.5. Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

sarasvati t(e)nrike :: kim mēni tıdıgsız tılanu kıltaçıkā :: kut kolur m(e)n. (4-6) “*Saravasti tanrıça önünde saygıyla eğiliyorum.*”

ötrü ol üdün t(e)nri t(e)nrisi burhan **sarasvati t(e)nri kızına** inçe tēp y(a)rılıkağı [VIII 8a (511)/23-[VIII 8b (512)/2] “*O zaman Tanrılar Tanrısı Buda’ya Tanrıça Saravasti’ye şöyle buyurdu.*”

ol üdün şirikini kut t(e)nri hatunı yana **t(e)nri t(e)nrisi burhanka** inçe tēp ötündi (12-14) “*O zaman Şirikini Tanrıça, Tanrılar Tanrısı Buda’ya yine şöyle arz etti.*”

ratnaşiki atl(i)g burhan / kutına .. yükünür m(e)n (15-16) “*Ratnaşiki adlı Buda’nın Kutuna (önünde) saygıyla eğiliyorum.*”

akşobi atl(i)g burhan / kutına .. yükünür m(e)n. (3-4) “*Akşobi adlı Buda’nın Kutuna (önünde) saygıyla eğiliyorum*”

ötrü olurmış orunıntın örü turup ayasın kavşurup ağır ayamakın **t(e)nri t(e)nrisi burhanka** inçe tēp ötündi .. (17-21) “*Sonra oturduğu yerden ayağa kalkıp, ellerini kavuşturup saygıyla₂ Tanrılar Tanrısı Buda’ya şöyle diyerek arz etti.*”

3.1.5. Zarf Tümleci

Türkiye Türkçesinde Tahsin Banguoğlu zarf tanımına göre “Cümlede yüklem içinde geçtiği hal ve şartları belirten zarflara ve zarf niteliğindeki belirtme öbeklerine zarflama deriz”. (Banguoğlu, 1990: 530).

Leyla Karahan zarfı, zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi olarak tanımlar. (Karahan, 2019: 32).

Muharrem Ergin tanımına göre ise, “Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur.” (Ergin, 2009: 400).

3.1.5.1. Ek Almadan Zarf Tümleci Olan Unsurlar

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru ürüg uzatı köni kærtü savıg ok y(a)rılıkayurlar erti.(4-9) “Yine sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.

uz ukayın bileyin bilge bilig d(a)r(a)ni erdem (13-14) “İyice anlayayım, hikmetli bilgi daranisinin faziletini, bileyim.”

kop üdlerde bodunu .. ênç menşilig bolur sêziksiz (14-15) “Bütün zamanlarda halkı mutlu₂ olur şüphesiz.”

ol inçip [tuş]takı kişiler .. üküş ig[li]g bolurlar (3-5) “İşte o zamandaki kişiler çokça hasta olurlar.”

tüşü [tem]i tarıgnıñ .. tatıgı küçi [yê]mişniñ .. bolar barça kurıyur (6-8) “Mahsulün verimi, meyvenin tadı (ve) bereketi bütünüyle yok olur.”

3.1.5.2. Ek Alarak Zarf Tümleci Olan Unsurlar

3.1.5.2.1. Eşitlik Hâli Eki Alan Zarf Tümleçleri

ugay s(e)n ötrü kılğalı bodununın karanın .. on edgü kılınclar yolınta yorigalı tapınca (4-6) “Başaracaksın sonra halkını₂ on iyi amel yolunda yürütmeyi istediğin gibi.”

özgen yagmur tökülür .. üü êvinki koluca (3-4) “Tatlı yağmurlar yağar mevsimine uygun olarak.”

yumşak y[êl]ler yêltirer .. tüz kezigçe üdince (1-3) “Yumuşak rüzgarlar eser zamanına uygun olarak.”

kimler birök küseser .. erdini yinçü ed tavar .. könül êvin tapınca .. küşşleri t(e)rk kanar (12-15) “Her kim mücevher₂ (ve) mal mülk isterse gönüllerindeki isteklere uygun şekilde (bu) arzuları çabucak yerine gelir.”

birök bo nom erdinike tapıg udug kılmak küşşin evin barkın êtip <yaratıp> ’eñ mintin bir küşşetri bir pra <erser> assarlar <ol tınl(ı)glar> altı kat amranmak oguş t(e)ñri yêrinte yêti erdinin êtiğlig orđu karşı içinte tapınca togarlar [VIII 19a

(533)/17- VIII 19b (534)/1] “Eğer bu öğreti mücevherine adaklar sunmak arzusuyla evini₂ yapıp hatta güneşlik, bir çardak assa(lar) o canlılar göğün altı kat arzu yerinde yedi mücevherle süslenmiş saray içinde arzularına göre doğarlar.”

burhan nom bursang kuvrag üç erdinig tanuklap ctınca kértüsince öttünü teginür m(e)n (8-10) “Buda, öğreti (ve) dini cemaat (olmak üzere) üç mücevheri onaylayıp doğrulukla₂ arz ediyorum.”

3.1.5.2.2. Vasıta Hâli Eki Alan Zarf Tümleçleri

agir ayamak sakıncın .. raçaşastırığ ayagıl (14-15) “Büyük bir saygı düşüncesiyle Rajaşastıra hürmet et.”

ötrü ol üdün ol kuvragda erigme éligler hanlar başın ulatı kamag ulug térin kuvrag ulug ögrünçlüg sevinçlig bolu teginip t(e)ñri t(e)ñrиси burhannıñ y(a)rılığın töpün töpülerinte tuta bês tilgenin pañçamañdal yincürü töpün yükünü tegindiler [VIII 38a (567)/23 - VIII 38b (568)/9] “İşte o zaman o toplulukta bulunan hükümdarların₂ önderi ve bütün büyük topluluk sevince nail olup Tanrılar Tanrısı Buda'nın buyurduğu vaazı başlarının üzerinde tutarak bütünüyle eğilerek secde ettiler.”

anın alku t(e)ñriler .. yungın arka kuvragın .. küyü küzetü tutarlar montag yañlıg él hanıg (13-16) “Bu nedenle bütün tanrılar hep birden, topluluk halinde koruyup kollarlar böyle hükümdarı₂”

kamagda ulug başdınkı .. él içindeki buyruklar .. antağa kên ulatı .. basakı yakın yaguk inançlar .. ezüg armak köñülin .. tevlüg kürlüg kılıkın .. kamagun barça yorıyur [VIII 32a (555)/ 18 - VIII 32b (556)/1] “Her şeyden önce ülkenin vezirleri, ondan sonra alt basamaktaki yakın bürokratlar tarafından tamamen sahte düşüncelerle hilekar tavırlarla hareket ederler.”

3.1.5.2.3. Zarf-Fiil Ekiyle Teşkil Eden Zarf Tümleçleri

sakınu sözleyü yetinçsiz ol antag iduk kutlug tillig erdinileri üze .. yana inçip nizvanilig oot yalının örtenü köye turdaçı ésilmiş çolmış köñüllüg érinç y(a)rılığ tınl(ı)g oğlanların nomlug yagmur yagıtıp éñç tınçka tegürü y(a)rılıkadılar . (11-19)

ötrü m(e)n ürüg uzatı bo kişini küyü küzetü tutup (ZT) ne k(e)rgekin egsük k(e)rgek kılmağay m(e)n (13-15) “Daha sonra ben bu kişileri daima koruyup kollayarak hiçbir ihtiyacını eksik etmeyeceğim.”

k(e)ntü özi **suvka kirip yana yunup arıtınıp arıg vanı ton kedip** (ZT) ot töşek üze olurzun :: (4-7) “Kendisi suya girip yıkanıp, temizlenip yeni temiz giysi giyip ot döşek üzerine otursun.”

bo körküm üşkinte törtgil mandal kılıp tört burnaçda tolu mir suvı ažu panit suvı koçzun (7-10) “Bu resmim önünde dört köşeli (bir) alan oluşturup dört su kabına bal veya şerbet koysun.”

3.1.5.3. İsim Tamlaması Grubunun Zarf Tümleci Olması

üstünki t(e)nriler könüli .. kakımaknın ugurınta .. ol el uluş antağa .. kên yunçıyur artayur alkınur .. (17-20) “Gökyüzündeki tanrıların hiddeti nedeniyle o ülke çürür, bozulur, yok olur.”

bir ugurta ol êlig han ol somadivaçi atl(ı)g oğlıña **ulug tégitler törüsınca** abijik kılıtı .. (2-3) “Bir zaman, o hükümdar o Somadivaçi adlı oğlunu büyük prensler töresince hükümdar ilan etti.”

alku nomnun barınça alku nomnun kértüsınca.. _alku nomnuñ ugurınça tözin tüpin adıra üdüre ukar m(e)n .. (3-7) “Bütün öğretinin tamamına varıncaya kadar, öğretinin tümdoğrusu kadar, öğretinin zamanına varıncaya kadar en ince₂ ayrıntısını birbirinden ayırt ederek anlarım.”

maña tapıg udug kılmiş yıd yıpar hua çeçek aş içgüg satıp **anın satıgı üze** yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar.”

3.1.5.4. Tekrar Grubunun Zarf Tümleci Olması

yalvaru .. küşemiş tilemiş işimiz .. **t(e)rkin tavrati** barçanı_tüzü tükeçi bütürzün (7-9) “Ben yalvararak diyorum ki arzuladığımız₂ işimizi bir an önce₂ eksiksiz olarak tamamlasın.”

yer tatıgı küçetip .. **ürüg ürgüt** üsdelür. (2-4) “Dünyanın zevki artarak daima₂ çoğalır.”

t(e)rkin tavrati ötünür m(e)n .. şirikini kut t(e)nrisin ..kut <kolur m(e)n> küsüş kolur m(e)n .. (16-19) “Aceyle₂ arz ediyorum kutlu Şirikini tanrısına, niyazda bulunuyorum.”

üdüñ üdüñ yokka çıgayka buşı bérzün .. (17-18) “Zaman zaman fakire fukaraya sadaka versin.”

eki kün t(e)ñri birgerü .. yana üdüñ üdüñ közüñür .. (21-23) “Zaman zaman iki güneş birden görünür.”

3.1.5.5. Edat Grubunun Zarf Tümleci Olması

kaçan birök ol tözünler ogli bo montag tüşke utlika tegserler .. ol bulmuş kazganmışlarının ülüşi üze aşnu üç erdinike tapıg udug ağır ayag kılzun ..(1-7) “Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca₂ ulaşsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere itaat₂ etsin, saygı göstereyin.”

maña tapıg udug kılmış yığ yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anın satığı üze yana üç erdinig ayazunlar ağırlazunlar .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevheri ağırlasınlar.”

vasundariya birök kim kayu tınl(ı)glar bo nom eligi atl(ı)g nom erdini içinteki bir şlok bir padak nomug eşidip törüsinçe köni onaru uksarlar et’öz kodmuşta kên astrayastiriş t(e)ñri yerinte togarlar .. [VIII 19a (533) / (11-17)] “Ey Vasundari her kim bu öğreti mücevheri içinde bulunan öğreti dolu bir şiiri, bir paragrafı dinleyip gereğince doğru bir şekilde anlasa, bedenini bıraktıktan sonra *Astrayastiriş* tanrı yerinde doğar.”

bir sözleşimde birer köyürzün .. m(e)n kelginceke tegi .. (17-19) “Her söyleyişte bir kez (bu tütsüleri) ben gelinceye kadar yaksın.”

3.1.5.6. Sıfat Tamlaması Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

bo tıltagtın ugay s(e)n .. inçe kılğalı bodunug (15-17) “Bu nedenden başaracaksın (doğru yola) sevk etmeyi halkını.”

alku ugrın küseyür m(e)n .. ezügsüz idsiz kærtü sözüğ .. (3-5) “Tüm arzumla tüm zamanlar için diliyorum yalansız₂ gerçek₂ sözü.”

küsemiş küşüşümüz t(e)rkk(e)ye üdüñ kanırtırzun (17-18) “İsteklerimizi₂ bir an önce doyursun.”

m(e)n ötrü ol raça[ş]as[t](ı)r törü [bitig]ke tayaklığın eki tümen yıl başladım .. (15-17) “Ben o *Rajşastra* öğreti kitabına dayanarak ülkeyi yirmi bin yıl yönettim.”

köni nomça başlayur elniñ ulışnuñ törüsün (4-6) “Doğru öğretiyeye göre karar ülkenin₂ yasalarını”

3.2. Yükleminin Türüne Göre Cümleler

Bir cümlenin yüklemi ya çekimli bir fiil ya da ek-fiille çekimlenmiş bir isim olabilir. Buna göre yüklem türü bakımından cümleler ikiye ayrılır:

3.2.1. İsim Cümlesi

Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, “i-” ek fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir. Bu ve diğer bazı kiplerde, anlamı pekiştirmek veya yükleme *ihtimal* anlamı katmak üzere *-Dır* eki de kullanılır. (Karahan, 2019: 96)

Eski Uygur Türkçesinde ise isim cümlesi, yüklemi, yüklem ismi denilen bir isim unsuru er- yardımcı fiilinin meydana getirdiği bir birleşik fiil olan cümle şeklindedir. Bildirme adını da verdiğimiz bu tür cümlelerde yardımcı fiil kullanılmadığı gibi bazı farklılıklar da gösterir. (Tekin, 1976: 76)

3.2.1.1. İsim Soylu Kelimelerle Kurulanlar

3.2.1.1.1. *Bar* Unsuru ile Kurulan İsim Cümleleri

ya olgum somadivaçiya monta biziñ ilkiçe berü ulalu kelmiş ulug küçlüg m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)ñri a[y]mış éliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r tégme [tör]ü bitig **bar** (6-11) “Ey oğlum Somadivaçi, en eskiden beri süregelmiş yüce, güçlü Mahabrahmi Brahma tanrının buyurduğu hükümdarların² uyması gereken Rajaşastra adlı öğretisi kitabı var.”

3.2.1.1.2. *Yok* Unsuru ile Kurulan İsim Cümleleri

antag küşüş **yok** kim kanmaguluk bütmeğülük .. öñi kéterder kértgünçsüz köñülüğ (20-22) “Öyle ki samimiyetsiz düşünceleri bertaraf edip de yerine getirilmeyen bir arzu yoktur.”

3.2.1.2. Bildirme Görevli Yapılarla Kurulanlar

3.2.1.2.1. *er-* fiili ile kurulan isim cümleleri

Metinde *erür* bildirme göreviyle on beş kez kullanılmıştır.

küsemış küşüşümin kanturdaçig kılmış işimin bütürteçig d(a)r(a)nisi **bo erür** (20-22) “Dilemiş olduklarımı yerine getirecek, başladığım işi tamamlayacak (olan) darani budur.”

alku tnl(ı)g oğlanlarının köni onaru edgü yıldıztarın öritdeçi **tözi tüpi erür** ..(5-8) “Bütün canlıların doğru₂ iyi köklerini ortaya çıkaracak, (onların) özü₂ (olan şiidir).”

d(a)r(a)nisi **bo erür** .. (14) “Daransı budur.”

monı monçulayu bo kamag nomlarıg bilgeli ukgalı umakım üze bar erür meniñ alp sakınguluk bilge biliglig y(a)rukum .. **bar erür** ..(7-11) “Böylesine bütün öğretileri bilip anlayabilmem sayesinde benim düşünülmesi zor hikmetli aydınlığım vardır.”

meniñ alp sakınguluk bilge biliglig viçinim .. **bar erür** (11-12) “Benim düşünülmesi zor, akıl almaz hikmetli bilgi yığımım vardır.”

bo ıduk dar(a)nig törüsi birle sözlemekig bo nom erdinig küyü küzetü tutmakıñnıñ buyanlıg asıgı **kolusuz erür** :: (2-6) “Bu kutsal daraniyi uygulamasıyla söylemenin, bu öğreti mücevherini koruyup kollamanın sevap kazandıran faydası ölçüsüzdür.”

kayu erür ol raçaşast(ı)r tégme törü_ (23) “Bu Rajaşasta denen öğreti nerededir?”

bo **erür 'en' ilki** .. (18) “Bu birincisidir.”

ugrayu ol tıltagın ol tétir .. bilip körüp yavızıg .. kavırmadın sü[rmedin] **sımtamaknın tüşi erür** [VIII 34a (559)/21 - VIII 34b (560)/2] “İşte bu, kötüyü bilip görüp de (onları) sürmemenin, engellememenin sonucudur.”

monuñ ugrayu tıltagı **ezügci vonagci kişi erür** [VIII 36a (563) / 3-5] “Bunun nedeni tamamen yalancı (ve) müfteri kişi(ler)dir.”

3.2.1.2.2. İsim Unsuru + tetir ile kurulan İsim Cümleleri

ezruaların i(y)esi kopda **adruk tétir siz** .. (21-23) “Brahmaların efendisi, siz herkesten farklısınız.”

neñ ötiñç –sek(i)ziniç bês kırk- evrilmeserler kılmasarlar .. ögnüñ kañnıñ y(a)rılıgın .. teginmeser tutmasar .. montag osuglug tnl(ı)glar .. törüsüz **yal(a)nuk tétirler** [VIII 34b (560)/23 - VIII 35a (561)/5] “Hiçbir nasihate [Sekizinci (bölüm) otuz beş(inci varak)] uymaz, (kötü yoldan) dönmezse, ana baba sözünü tutmazsa bunlar töresiz, kanunsuz insanlardır.”

3.2.1.2.3. Ol Şahıs Zamirinin Bildirme Göreviyle Kullanılması ile Kurulan İsim Cümleleri

Metinde *ol* şahıs zamirinin isimden sonra gelip, ismi yüklemleştirerek bildirme görevi yaptığı beş cümle karşımıza çıkmaktadır:

atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim ..bo d(a)r(a)ni erser abijik kılmaklıg ***padak ol*** .. (20-22) “Adı yüce, saygıdeğer efendim, bu darani kutsama şiiridir.”

siđi tégme iş küdöküg oğgurak bütürteçi ***padak ol*** [VIII 14a (523)/23 - VIII 14b (524)/2] “Sihir denen işi bütünüyle bitirecek şiiridir.”

köni kértü ***padak ol*** ..(2) “Gerçek₂ (sözlerle dolu) şiiridir.”

ezügsüz igidsiz ***padak ol*** (3) “Yalansız₂ şiiridir.”

tüzülmekke tegürteçi ***köni yorig ol*** (4-5) “Doğruluğa götürecekt doğru yoldur.”

3.2.1.3. Ek Fiil Alarak Yüklem Olan İsimler

yme öñre ertmiş üdte bo çam[mbu]divip yértinçüde baladivaçi [atl(ı)g] ulug [élig] han ***bar erti*** (24-26) “Geçmiş₂ zamanlarda bu Çambudvip yeryüzünde Baladivaçi adlı büyük hükümdar₂ vardı.”

monı monçulayu bo kamag nomlarıg bilgeli ukgalı umakım üze bar erür meniñ alp sakınguluk bilge biliglig y(a)rukum .. ***bar erür*** ..(7-11) “Böylesine bütün bu öğretileri bilip anlayabilmem sayesinde benim düşünülmesi zor hikmetli aydınlığım vardır.”

meniñ alp sakınguluk bilge biliglig viçinim .. ***bar erür*** (11-12) “benim düşünülmesi zor, akıl almaz hikmetli meşalem vardır.”

meniñ alp sakınguluk bilge biliglig yorigım .. ***bar erür*** (13-14) “benim düşünülmesi zor, akıl almaz hikmetli yolum vardır.”

3.2.2. Fiil Cümlesi

“Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır.” (Karahan, 2019: 96)

[m(e)n] saña ***[n]om[la]yu bërevin*** .. (25-26) “Ben sana anlatıvereyim.”

an[ta] ötr[ü baladivaçi] élig beg şlok tak[şu]t[ın] oğlıñ[a] inçe tęp ***tédi*** [VIII 26 /26 - VIII 27/1] “Sonra Hükümdar₂ Baladivaçi şiirle₂ oğluna şunları dedi.”

üstün orunta erigme kamag t(e)ñriler erkligi .. altın yérde yorigma yal(a)ñuk[lar]nıñ begleri .. **turgurzunlar** kamagun ögrünç se[vinç] köñülüg .. (4-14) “Gökyüzünde bulunan bütün tanrıların muktedirleri, yeryüzünde yaşayan insanların hanları, bütünüyle sevgi dolu kalp barındırırsınlar.”

yme öñre sön üdün kamag t(e)ñriler kuvragı .. **yıgultular** birgerü sumir tagnıñ töpüsinte (16-18) “Yine eski₂ zamanlarda bütün tanrılar topluluğu, hep birlikte toplandılar Sumir Dağı’nın tepesinde.”

yértinçü küzetçi t(e)ñriler .. ulug ezrua t(e)ñrike .. montag yanlıg **ötündiler** .. (13-16) “Yeryüzünü koruyucu tanrılar, yüce tanrı Brahma’ya böyle₂ arz ettiler.”

yértinçü yer suv küzetdeçiler .. sizler inçe **bilinler** (20-22) “Yeryüzü koruyucuları, sizler şöyle biliniz.”

3.2.2.1. Geniş Zaman eki [- (A)r / - (X)r / - (y)Ur] ile Çekimlenmiş Fiiller

1. Tekil şahıs

ne üçün tęp têsere inçip atı kötrülmiş ayagka tegimlig t(e)ñrim m(e)n erser alku nomug **bilir m(e)n** [VIII 22 a (539)/23 - VIII 22 b (540)/ 2] “ ‘ne için?’ diye sorarsanız adı yüce, saygıdeğer tanrım ben de bütün öğretiyi bilirim.”

alku nomug **ukar m(e)n** (3) “Bütün öğretiyi anlarım.”

3. Tekil Şahıs

kimler birök tutsarlar .. bo nom erdinig monçulayu .. öz et’öznüñ kuvragıñ .. eşilmekleri **tarıkar**. (19-22) “Her kim böyle sahip çıkarsa bu öğretiyi mücevherine kendi bedeninin ait olduğu topluluğun eksikliği gider”

çoğı yalını asılıp özi yaşı **üşdelür** .(1-2) “(Bedeninin) parıltısı₂ artarak ömrü uzar.”

özgen yağmur üdinçe .. üşdürti kuğı **tökülür** .. (4-6) .“Zamanına uygun şekilde bambaşka yağmurlar yağar.”

kamag t(e)ñriler kuvragı .. yumgı bir teg **sevinür** .(6-7) “Bütün tanrılar topluluğu hep birden₂ sevinir.”

ötrü **bolur** ig [ke]gen üküş emgek **törçivür** ((4-6) “Sonra hastalıklar₂ görülür, çokça sıkıntı belirir.”

1. Çoğul Şahıs

yana atı kötrülmiş t(e)ñrim ne av(a)nt tıtag üze meniñ sançanaçayı könisinçe bildeçi tęp ašanu teginmiş ugurın siz k(e)ntü tükül bilü **y(a)rıkayur siz** .. (18-22)

“Yine adı yüce efendim hangi nedenle benim Sançanaçayı’nin olması gerektiği kadar doğru bilici diye adlandırılma nedenini siz eksiksiz bilip buyurursunuz.”

3. Çoğul Şahıs

antağa kèn ağasızın .. ög karınınta **kirürler** (13-14) “Sonra tehlikesiz şekilde ana rahmine düşerler.”

neçökin t(e)ñrim yalañuklar .. togup yana kişi ara .. seçe **yalañuzın bolurlar** .. yalañuklarka élig han .. (6-9) “Tanrım insanlar nasıl insanlar arasında doğup da (bu) insanlara hükümdar₂ olarak tek başlarına seçilirler?”

tarkargalı yme **uyurlar** .. alku ermez törülerig .. (9-10) “Bütün yanlış yasaları ortadan kaldırmayı başarırlar.”

ayıg törüg këterip .. edgü törüg **kultururlar** .. (2-3) “Kötü yasaları giderip iyi yasaları uygulatırlar.”

3.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Eki [dX] ile Çekimlenmiş Fiiller

1. Tekil şahıs

m(e)n ötrü ol raça[ş]as[t](ı)r törü [bitig]ke tayaklığın éki tümen yıl **başladım** (15-17) “Ben o Rajaşastra öğreti kitabına dayanarak ülkeyi yirmi bin yıl yönettim.”

2. Tekil Şahıs

edgü edgü tözün t(e)ñri kızıya **ötündün** s(e)n bo nom erdinig këñürü yağgalı küyü küzetü tutgalı (2-6) “İyi, iyi ey asil tanrıça! Sen bu öğreti mücevherini geniş alanlara yaymak için koruyup kollamak için arzda bulundun.”

edgü edgü s(e)n t(e)ñriler uruñıtıya monı monçulayu kamag tınl(ı)glarka asıgılg k(e)rgeklig **ötüg ötüdüñ** [VIII 25 a (545)/22 - VIII 25 b (546)/2] “ İyi, iyi (seni kutlarım) ey tanrılar komutanı! Bunu bu şekilde bütün canlılara faydalı (ve) gerekli arzda bulundun.”

3. Tekil Şahıs

ol üdüñ şirikini kut t(e)ñri hatunı yana t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka inçe tęp **ötündi** (12-14) “O zaman kutlu Şirikini tanrıça Tanrılar Tanrısı Buda’ya yine şöyle arz etti.”

yétirer miñ t(e)ñri kızları tapıgçısı bolup yétinçsiz tutunçsuz t(e)ñridem menji menjileyürler tęp **y(a)rılıkadı** (1-4) “ ‘Yedişer bin tanrıça (onların) hizmetçisi olup (onlar) ulaşılmaz₂ ilahi huzura ereceklerdir.’ diye buyurdu.”

anta ötrü tükil bilge biliglig t(e)ñri t(e)ñrisi burhan vasundari yer hatunınıñ bo ötügin eşidü y(a)rılıkap inçe tēp y(a)rılıkadı (16-20) “Sonra, eksiksiz bilge, tanrılar tanrısı Buda, Vasundari yer tanrıçasının bu arzını dinleyerek şöyle buyurdu.”

1. Çoğul şahıs

biz bo künki kutlug künte üzeliksiz üstünki yēg teriñde teriñ bo nom erdinig eşidgeli bolup sakınu sözleyü yētinçsiz <ulug> buyan edgü kılınç kazgantımız (3-8) “Biz bugün, bu kutlu günde en₂ üstün, (anlamı) derinlerden derin bu öğreti mücevherini işitmiş olmakla hesap edip söylemesi imkânsız olan büyük sevap kazandık.”

3. Çoğul Şahıs

yērtinçü küzetçi t(e)ñriler .. ulug ezrua t(e)ñrike .. montag yañlıg ötündiler (13-16) “Yeryüzünü koruyucu tanrılar, yüce Tanrı Brahma’ya böyle₂ arz ettiler.”

yavız yavlak kişilerig .. içgerü yakın yaguk tuttular (12-13) “Kötü₂ kişi saraya yakın₂ tuttular.”

3.2.2.3. Gelecek Zaman Eki [-gAy/-gA / -çI] ile Çekimlenmiş Fiiller

1. Tekil şahıs

birök kim kayu kişi bo dar(a)nig yüz sekiz sözlep yana öñreki dar(a)nig yme sözleser .. men ötrü et’özümün körkitip kop küşüşlerin kanturgay m(e)n “Eğer herhangi bir kişi bu daraniyi yüz sekiz kez söyleyip ayrıca önceki daraniyi de söylerse ben bedenimi gösterip bütün arzularını yerine getireceğim.”(6-11)

kaçan m(e)n kelser m(e)n öz <et’öz> körkümin körkitip bo dar(a)ni sözledeçi kişike ya tözünüm saña negü k(e)rgēk tēp avitgay m(e)n .. (19-23) “Ben geldiğimde bu daraniyi söyleyecek kişiye bedenimi göstererek ‘ey asilim, sana ne gerek?’ diye soracağım.”

yēr altınkı ağılıklarıg küseyür erser ağılıklarıg körkitgey m(e)n (5-7) “Yer altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri göndereceğim.”

uçmak kalımak erdem küseyür erser uçmak kalımak erdem bērgey m(e)n (7-9) “Uçma₂ kabiliyeti isterse (ona) uçma₂ kabiliyeti vereceğim.”

2. Tekil Şahıs

bo ok avant tıltagtın yana ülgüsüz üküş buyan edgü Kılınçlar tüşin utlısın aşagay s(e)n [VIII 21a (537)/21 - VIII 21b (538)/1] “İşte bu nedenle yine sayısız₂ sevap₂ (sağlayan) karşılığ₂ artıracaksın.”

bo tıltagtın **ugay s(e)n** .. inçe kılğalı bodunug (15-17) “Böylelikle başaracaksın (doğru yola) sevk etmeyi halkını.”

kêtergeli ugay s(e)n .. artak yavız törülerig (22-23) “Bertaraf edeceksin bozuk (ve) kötü yasaları.”

ugay s(e)n ötrü kılğalı bodunuñın karañın .. on edgü kılınçlar yolınta yorıgılı tapınça (4-6) “Başaracaksın sonra halkını₂ on iyi amel yolunda yürütmeyi istediğin gibi.”

3. Tekil Şahıs

monçulayu ötünüp ..tılanırmak (imaho sekizinç altı) erdem küseyü .. apam birök iş yme .. bütürmez ök erser siz .. t(e)ñrim sizin ağızıanmış .. köni kértü savınız .. alku barça buzulup .. **ezüg bolgay** seziksiz ..[VIII 5b (506)/23- VIII 6a (507)/6] “Hitabet [Sekizinci (bölüm) altı(ncı varak)] kabiliyetinin arzusıyla böyle arz ettiğimde eğer (bu) işi tamama erdirmezseniz efendim ağızınızdan çıkmış olanların hepsi bozularak şüphesiz yalan olacak.”

ötrü antada kên ol kişi tülinte mênî **körgeli bolgay** (3.Tekil kişi) (17-19) “Sonra o kişi beni rüyasında görebilecek.”

ötrü et’özi **küglüg küzetiglig bolgay** (3.Tekil şahıs) (1-2) “Böylelikle bedeni korunup kollanacak.”

1. Çoğul Şahıs

.. kên keligme üdteki burhanlarka tuşsar biz ol ol burhanlarka <tüzü> tapınıp üç yavlak yoltakı açığ tarka emgeklerintin <birtem> **ozgay kurtulgay biz** ..(8-13) “Biz gelecek dönemlerdeki Budalara rastlarsak tüm o Budalara tamamıyla tapınarak üç kötü yoldaki ızdıraplı sıkıntılardan bütünüyle kurtulacağız”

t(e)ñri yerindeki kişi ajuınıdaki tañlançığ muñadıncığ edgü menığ aşagay biz (13-15) “Tanrı yerindeki, insanlar dünyasındaki şaşılacak₂ huzuru artıracamız.”

3. Çoğul Şahıs

ötrü ol ugrta bo çambudivip yértinçü yer suv bay barımlıg bodun kara kök (düz. köp) kalın ertinçü ögrünçlüg **sevinçlig bolgavlar** (4-8) “Sonra o zamanda Çambudvip yeryüzünde her yer bereketli, halk çokça sevinçli olacak.”

takı yme bo yagız yerke tayaklıgın bütgülık neçe edler bar erserler .. olar barça yirümedin artamadın tükellig bütçe **tegingeyler** .. [VIII 17a (529)/23- VIII 17b

(530)/4] “Ayrıca bu dünyayla ilgili ne kadar iş varsa (onlar) zarar görmeden tümüyle bitecek.”

neçökin takı **ugaylar** m(a)habutlarıg inçip (10-12) “(Vücutun) organlarını iyileştirmeyi böyle nasıl başarabilirler?”

anın inçip toggaylar .. biziñ t(e)ñridem orçuda (8-9) “İşte bu nedenle doğacaklardır onlar bizim ilahi sarayımızda.”

3.2.2.4. Emir Kipleri ile Çekimlenmiş Fiiller

1.tekil kişi [(A)yIn] ile Çekimlenenler

ürüg uzatı eñç esen .. *igsiz kemsiz bolayın* .. (9-11) “Daima₂ esenlik₂ içinde hastaliksız₂ olayım.”

özüm yaşım üsdelip .. uzun özüg yaşıg *bulayın*.. (11-12) “Ömrümün uzamasıyla uzun yaşamı bulayım.”

uz ukayın bileyin bilge bilig d(a)r(a)ni erdem (13-14) “Hikmetli bilgi daranesinin faziletini iyice anlayıp bileyim.”

bışrunğalı ötleyin bodi yolug bulguka (14 -15) “Bodi yolunu bulmayı nasihat edeyim.”

kênürü *asıg kılayın* kamag tınl(ı)g oğlanıña (15-16) “Bütün canlılara olabildiğince faydalı olayım.”

1. Tekil kişi [Ø / -gII] ile çekimlenenler

antag erser birök yer hatuniya s(e)n amtı têtrü *tıñlagıl* edgüti *ögil sakıngıl* .. (21-23) “Öyleyse ey yer tanrıçası! Sen şimdi iyi dinle, düşün.”

kayu erür ol raçaşast(ı)r tégme törü tęp tésér .. anı amtı [s](e)n tét[t]r[ü] *tıñlagıl* edgüti *könülkerğil* (23-25) “ ‘Bu rajaşastra denen öğretti kitabı nerededir?’ diye sorarsan şimdi iyice dinle.”

et’özünin ıdalap .. köni törüg *köntürğil* (13-14) “Bedeninden vazgeçerek doğru yasaları gerçekleştir.”

agır ayamak sakınçın .. raçaşastırıg *ayagıl* (14-15) “Büyük bir saygı düşüncesiyle Rajaşastır’a hürmet et”

2. Çoğul kişi [-(*X*)ng / -(*X*)nglar] ile çekimlenenler

tılañurmak erkligi .. tözün t(e)ngri kızıya .. *kılñ* meni tükellig :: bo edremlerke egsüksüz [VIII 5a (505)/22- VIII 5b (506)/3] “Ey hitabet ustası asıl tanrıça beni bu faziletlere eksiksiz olarak eriñitirin.”

bizni *ërinçkeñ* .. *tarkaru këterü y(a)rlıkañ* (24-25) “Bizi bağıñlayın, kurtulmayı bahşedin.”

yërtinçü yer suv küzetdeçiler .. sizler inçe *biliñler* (20-22) “Yeryüzü koruyucuları, sizler şöyle biliniz.”

tëtrü edgüti *tınlanlar* (3-4) “İyice₂ dinleyiniz.”

3. Tekil kişi [-zUn] ile çekimlenenler

yalvaru .. küşemiş tilemiş işimiz .. t(e)rkin tavrata barçanı .. tüzü tüketi ***bütürzün*** (7-9) “Ben yalvararak diliyorum ki arzuladığımız₂ işimizi bir an önce₂ eksiksiz olarak tamamlasın.”

küşemiş küşüşümüz t(e)rkk(e)ye üdüñ ***kanturzun*** .. (17-18) “İsteklerimizi₂ bir an önce doyursun.”

ötrü olar ağır ayag süzük kërtgünç köñülin bir <arıg> yanı ev ëtip yerin ud mayakı üze suvatıp anıñ içinde meniñ körkümin adruk adruk yëvig tizig ëtiğ yaratıg üze ëtiğlig uz ***bedizetsün*** (3-10) “Onlar saygı dolu saf, samimi (bir) kalple yeni temiz bir ev yapıp zeminini sığır gübresi ile sıvayarak içine benim resmimi farklı farklı mücevherlerle₂ güzelce donatsın.”

k(e)ntü kılmış ayıg kılınçların aç a yaða kşanti kılıp yana k(e)ntü özi üçün beş ajun tınl(ı)glar üçün kut kolup ***buyan evirzün*** (19-23) “Kendi kötü amellerini açıklayarak₂ tövbe etsin.”

Bir sutsıg uz ëtip yaratıp üzesinte pra küşetiri salınturup mañdal otirasınta urup tegresinte hua yavıñgu tizip ötrü tëmin ök öñreki d(a)r(a)nıg ***sözlezün*** ..(4-9) “Güzelce bir taht yapıp üzerine güneşlik₂ açıp (ve bunu) alanın ortasına yerleñtirsın.”

3. Çoğul kişi [-zUn / -zUnlar] ile çekimlenenler

kim bolarnıñ neçe bar erser yëg edremlig iş küdökleri ***art basut kılzunlar*** maña.. (9-12) “Öyle ki bu saydıklarımın ne kadar üstün faziletli, iyi işleri₂ varsa (bu işler) bana yardımcı olsun.”

ërinçkeyü y(a)rlıkap .. yumgın ***körüp alzunlar*** .. (20-21) “

y(a)rlıkançuçı köñül örişip .. üştürti kudı **inzünler** .(18-19) “Kalplerini merhametle yücelterek yukarıdan aşağıya insinler.”

y(a)rlıkançuçıköñül küçi üze .. küşüşümçe **inzünler**.(15-17) “(Gönlümdeki) arzuma istinaden insinler.”

maña tapıg udug kılmış yığ yıpar hua çeçek aş içgüg satıp anıñ satıgı üze yana üç erdinig **avazunlar ağırlazunlar** .. (8-12) “Bana sundukları₂ yiyeceği içeceği satıp onun bedeliyle yine üç mücevhere hürmet etsinler.”

üdüñ üdüñ yokka çıgayka **buşı bėrzün** .. (17-18) “Zaman zaman fakire fukaraya sadaka versin.”

3.2.2.5. Yüklemi Basit Zamanlı Olan Fiil Cümleleri

3.2.2.5.1. Geniş-şimdiki Zaman

antağa kėn ağasızın .. ög karınınta **kirürler** (13-14) “Sonra tehlikesiz şekilde ana rahmine düşerler.”

ol ança yıl ertginçe birk(e)ye yme törüsüz törü kıltukumın **ömez m(e)n** .. (17-20) “Bu kadar zaman geçinceye kadar bir kerecik bile öğretinin dışında hareket ettiğimi hatırlamıyorum.”

çoğı yalını asılıp özi yaşı **üsdelür** .(1-2) “(Bedeninin) parılıtı₂ artarak ömrü uzar.”

özgen yagmur üğinçe .. üşdürti kudı **tökülür** .. (4-6) .“Zamanına uygun şekilde bambaşka yağmurlar yağar.”

3.2.2.5.2. Görülen Geçmiş Zaman

yme öñre sön üdüñ kamag t(e)ñriler kuvragı .. **yıgıltılar** birgerü sumir tagıñ töpüsinte (16-18) “Yine eski₂ zamanlarda bütün tanrılar topluluğu, hep birlikte toplandılar Sumir Dağı’nın tepesinde.”

yertinçü küzetçi t(e)ñriler .. ulug ezrua t(e)ñrike .. montag yanlıg **ötündiler** .. (13-16) “Yeryüzünü koruyucu tanrılar, yüce tanrı Brahma’ya böyle₂ arz ettiler.”

an[ta] ötr[ü baladivaçi] élig beg şlok tak[şu]t[ın] ođlıñ[a] inçe tęp **tėdi** [VIII 26 /26 - VIII 27/1] “Sonra Hükümdar₂ Baladivaçi řiirle₂ oğluna şunları dedi.”

3.2.2.5.3. Gelecek Zaman

kaçan m(e)n kelser m(e)n öz <et’öz> körkümin körkitep bo dar(a)ni sözledeçi kişike ya tözünüm saña negü k(e)rgek tęp **avitgay m(e)n** .. (19-23) “Ben geldiğimde

bu daraniyi söyleyecek kişiye bedenimi göstererek ‘ey asilim, sana ne gerek?’ diye soracağım.”

yêr altınkı ağılıklarığ küseyür erser ağılıklarığ **körkitgey m(e)n** (5-7) “Yer altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri göndereceğim.”

uçmak kalımk erdem küseyür erser uçmak kalımk erdem **bêrgey m(e)n** (7-9) “Uçma₂ kabiliyeti isterse (ona) uçma₂ kabiliyeti vereceğim.”

3.2.2.5.4. Emir-İstek

[m(e)n] saña [n]om[la]yu **bêreyin** .. (25-26) “Ben sana anlatıvereyim.”

üstün orunta erigme kamag t(e)ñriler erkligi .. altın yêrde yorıgma yal(a)ñuk[lar]nıñ begleri .. **turgurzunlar** kamagun ögrünç se[vinç] köñülüg .. (4-14) “Gökyüzünde bulunan bütün tanrıların muktedirleri, yeryüzünde yaşayan insanların hanları, bütünüyle sevgi dolu kalp barındırırsınlar.”

yêrtinçü yêr suv küzetdeçiler .. sizler inçe **bilinler** (20-22) “Yeryüzü koruyucuları, sizler şöyle biliniz.”

özüm yaşım üsdelip .. uzun özüg yaşıg **bulayın**.. (11-12) “Ömrümün uzamasıyla uzun yaşamı bulayım.”

3.2.2.6. Yüklemi Birleşik Zamanlı Olan Fiil Cümleleri

Birleşik zamanlar genellikle *er-* “imek” fiilinin basit zaman çekimleri üzerine getirilmesiyle kurulur. Hikayede *erti*, rivayette *ermiş*, şartta *erser* türevleri kullanılır.

3.2.2.6.1. Geniş-Şimdiki Zamanın Hikâyesi

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üğlerdin berü yana turkaru ürüg uzağı köni kértü savıg ok **y(a)rlıkayurlar erti**.(4-9) “Ayrıca sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.”

ol üçün vasunduri atl(1)g yêr hañunı ol kuvrag arasinta **erür erti** (15-17) “O sırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üğlerdin berü yana turkaru ürüg uzağı köni kértü savıg ok **y(a)rlıkayurlar erti** .(4-9) “Ayrıca sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.”

kimler birök adınlar köni kértü savlıg erserler : : inçip olarnıñ ol antag kértü savlarına yme éyin ögirü **y(a)rlıkayurlar erti** .. (9-13) “Başkalarından her kim doğru₂ sözlü ise onların o doğru sözlerinden dolayı (aynı şekilde) zevkle karşılık verirlerdi.”

3.2.2.6.2. Gelecek Zamanın Hikâyesi

küşüm ol atı kötrülmişe ulug y(a)rlıkançuçı köñülin yügerü kılı y(a)rılıkap ..
ëligler hanlarka tutguluk köni törüg ël başlamak biligig körkiü y(a)rılıkagay erti ..
(5-9) “Ey adı yüce (tanrım), büyük, şefkatli (bir) gönül yükseltmeyi buyurup
hükümdarların₂ tutacağı doğru yolu, devlet yönetme bilgisini (bize) bahşedecekti.”

3.2.2.6.3. Geniş-Şimdiki Zamanın Şartı

birök ol kişi altın kümüş küsevär erser altın kümüş bergey m(e)n :: (3-5)
“Eğer o kişi altın, gümüş istiyorsa altın, gümüş vereceğim”

yer altınkı ağılıklarig küsevär erser ağılıklarig körkitgey m(e)n (5-7) “Yer
altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri ona götüreceğim.”

uçmak kalımk erdem küsevär erser uçmak kalımk erdem bergey m(e)n :: (7-
9) “Uçmaz kabiliyeti isterse (ona) uçmaz kabiliyeti vereceğim.”

k(a)ltı yüüzlüg tilgenlerin neteg örte y(a)rılıkayur erserler ançulayu ok
çambudvip yertinçüg ulatı üç diviplarig miñ yertinçüg .. üç miñ ulug miñ yertinçüg ..
ötgürü ontın sınırkı uluşlarig bir yme koğmatın tüzü tüketi barçanı toşguru tuyu örte
y(a)rılıkayurlar .. (2-11) “Yüzlerinin yuvarlağını (dilleriyle) nasıl kaplayarak
buyuruyorsa aynı şekilde Çambudvip dünyasını ayrıca üç kıtayı, bin yeryüzü
parçasını, üç binlik büyük yeryüzü parçasını, dolayısıyla on taraftaki (tüm)
memleketleri (hiç)bir eksik bırakmadan tamamıyla (her yere) yetişip andınlatarak
kaplayacak şekilde buyuruyorlar.”

3.2.2.6.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

takı yme bo kamag tınl(ı)glar arasında kayu kayu tınl(ı)glar öñreki burhanlar
nomında şazınınta üküş törlüg buyan edgü kılınc kılmış erserler .. ol antag
tınl(ı)gların köñüllerine kirip bo nom erdinig kênürü nomlatıp t(e)rk üdün
yitlingülsüz yokağgu<lu>suz kılı tegingey m(e)n .. (11-20) “Ayrıca bütün bu
canlılar arasında hangi canlı önceki Budaların öğretisiyle çok türlü sevaba erdiyse o
canlıların gönlüne girip bu öğreti mücevherini ayrıntılı şekilde öğreterek tez zamanda
ebedi₂ kılmayı başaracağım.”

3.3. Yüklemnin Yerine Göre Cümleler

Cümle öğelerinin dizilişinde yüklemnin bulunduğu yere göre iki çeşit cümle
vardır:

3.3.1. Kurallı Cümle (Sentence)

“Yüklemi sonda bulunan cümleler, kurallı (düz) cümlelerdir. Cümlenin ana ögesi olan yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru diziliş, Türk cümle yapısının temel özelliğidir. Yüklemi tamamlayan ögeler, yüklemden önce gelir.” (Karahan, 2019: 100).

Metinde kurallı cümleye çok fazla rastlamaktayız. Metin Türkçenin kurallarına uyularak Eski Uygurcadan tercüme edilmiştir. Tercümanın dil bilincinin yüksek olduğunu gösterir.

neñ ötiñç –sek(i)ziñç bês kırk- evrilmeserler kılmasarlar .. ögnüñ kaññıñ y(a)rılığın .. teginmeser tutmasar .. montag osuglug tınl(ı)glar .. **törüsüz yal(a)ñuk tétirler** [VIII 34b (560)/23 - VIII 35a (561)/5] “Hiçbir nasihate [Sekizinci (bölüm) otuz beş(inci varak)] uymaz, (kötü yoldan) dönmezse, ana baba sözünü tutmazsa bunlar töresiz, kanunsuz insanlardır.”

birök [k]ılsar êligler hanlar [e]rmez törüg öz tapça .. yakın yaguk tutsarlar .. yavız yavlak yalañukug .. yertinçüde üç törlüg .. törüsüz törü **turgurur** (10-16) “Eğer hükümdarlar₂ kendi istekleriyle yanlış yasayı uygularlarsa, kötü insanları kendilerine yakın tutarlarsa yeryüzüne üç türlü aykırı yasa yerleşir.”

agır ayamak sakınçın .. raçaşastırıg **ayagıl** (14-15) “Büyük bir saygı düşüncesiyle Rajaşastıra hürmet et.”

êlte uluşta kişike aç kız emgek **bulñukmaz** (6-8) “Ülkedeki₂ insanlar kıtlık sıkıntısına maruz kalmaz.”

künli aylı ordular .. kolu[sın] teñin **şaşurmaz** [VIII 37a (565)/22 - VIII 37b (566)/1] “Güneş (ve) ay zamanı (ve) dengesini şaşırılmaz.”

g(a)rhlar yultuzlar kuvragı .. öz yorıgıñça **yoryur** (20-21) “Yıldızlar₂ topluluğu kendi yörüngesinde döner.”

yavızlarıg tog bilip .. sımtap yme **ıdmagu ol** (21-23) “Kötüleri küçük görüp de ihmal edip (onları) göndermemelidir.”

körser barın êlinte .. tev kür yoñag kıltaçig .. tegimliginçe törü üze .. köni nomça **kavırgu ol** (13-16) “Eğer görürse hilekârları (ve birbirine) iftira edenleri, gereğince yasaların doğru yasaya göre (bunları) yakalamalıdır.”

3.3.2. Devrik Cümle (inverted sentence)

“Yüklemi sonda bulunmayan cümleler, *devrik cümleler*dir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu gibi yüklemde yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümleler, sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanılmıştır.” (Karahan, 2019: 100).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Uygur Türkçesi dönemi metni olan Altun Yaruk Sekizinci Kitap'ta da devrik cümleler karşımıza çıkmaktadır. Metinde tespit ettiğimiz devrik cümleler çok olmamakla birlikte örnekleri şu şekildedir:

kop üdlerte bodunı .. **ênç meñilig bolur** seziksiz (14-15) “ Bütün zamanlarda halkı mutlu₂ olur şüphesiz.”

êlini uluşunı ornagın .. **ênçgülüg bolgay** turkaru (8-9) “Ülken (ve) tahtın huzur dolu olacak her zaman.”

êlenmiş başlanmış bodunug .. **bay meñilig bolgay** üzüksüz (6-8) “Yönlendirilen ve yönetilen halkın daima zengin (ve) mutlu olacak.”

ugay s(e)n ötrü kılğalı bodununın karanın .. on edgü kılınçlar yolınta yorigalı tapıñça (4-6) “Başaracaksın sonra halkını₂ on iyi amel yolunda yürütmeyi istediğin gibi.”

kamag t(e)ñriler kuvragı üdün üdün **yêvilür** .. tolu tükel kolusuz .. uz orđuları içinde (8-11) “Bütün tanrılar topluluğunun hepsi tamamıyla yerleşir kendi saraylarına.”

ulug t(e)ñriler kuvragı .. t(e)ñri urıları <yme> birgerü .. takı yme olarta .. adın asurılar yme arkası .. köni nomça başlamak ugrınta .. êlini hannıñ törüsin .. ürüg uzağı **bulurlar** ögrünç sevinç köñülüg (9-16) “Büyük tanrılar topluluğu ve tanrıların oğulları da beraber, bunlardan başka cinler topluluğu doğru öğretiyeye göre devlet yönetmesine dayanarak o hükümdarın₂ (doğru) yasasıyla daima sevinçli gönül beslerler.”

köni nomça **başlayur** êlini uluşunıñ törüsin (4-6) “Doğruluğa göre kurar ülkenin₂ yasalarını.”

edgükerü inçip **ötleyür** kamag kara bodunun (3-4) “İyiliği öğütler bütün halkına₂.”

Devrik cümlelerde cümlenin diğer öğelerinden biri, birkaçı veya hepsi yüklemden sonra gelebilir.

3.3.2.1. Öznenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

köni törüg [tutda]çı .. beg er bolsar çın [kêrt]ü .. èl içinde **bultukmaz** [*kıyık ka*]mgi egri söz sav (11-15) "Doğru yasayı uygulayacak bey doğru₂ olursa ülkesinde bulunmaz kötü ve eğri söz"

sançgak bolur bı bıçgun ermez .. törün inçip **ölürler** .. erüş üküş kişiler (12-14)
"Çok sayıda insan mızrak, bıçak₂ vb. yanlış yollarla ölürler."

bo tıltagın **artayur** *èlniñ uluşnuñ törüsi* (11-12) "Bu nedenle bozulur ülkenin yasaları."

3.3.2.2. Nesnenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

èl han orunun ıçgingu uguru yıkı bultuksar .. tıltag bolsar artagu azu yme isig özi .. arıtı yme **kılmağ ol** .. **nomsuz törüsüz kılıg(N)** (16-21) "Hükümdarlık₂ tahtını kaybetme zamanı gelse ve bu nedenle canını vermesi de gerekse öğretişiz, kanunsuz işleri yapmamalıdır."

anın alku t(e)ñriler .. yumgın arka kuvragın .. **küyü küzetü tutarlar** *montag yañlıg èl hanıg(N)* (13-16) "Bu nedenle bütün tanrılar hep birden topluluk halinde koruyup kollarlar böyle hükümdar₂."

inçip yana kılmasarlar .. köni nomça törü[çe] **küyü küzetü tutu umaz** .. *èlin uluşın balıkın(N)* (6-9) "Öyle ki doğru yasaya göre hareket etmeseler (onlar da) koruyup kollamaz ülkesini₂ (ve) kentlerini."

yat yağıka basınturup **küzetü umaz** *bodunun(N)* (14-16) "Düşmanlar tarafından bastırılarak koruyamaz halkını."

tarkargalı yme uyurlar .. *alku ermez törülerig(N)*.. (9-10) "Ortadan kaldırmayı başarırlar bütün yanlış yasaları."

bolar kamağ t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler **taplamazlar** *kılmakıg* .. *ayıg kılınç işlerig* .. (20-23) "Bunlar, bütün bu tanrılar (ve) asil, sakın iyi ruhlar onaylamazlar kötü amelleri."

3.3.2.3. Yer Tamlayıcısının Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

yükünür m(e)n *kañçanakoşi atl(t)g bodis(a)t(a)v kutña*> (10-11) "Eğiliyorum, Kañçanaprabı adlı Bodis(a)t(a)v'ın kutu önünde."

kağır [ya]vlak yek içgek .. **kelip kirür ol élte** .. (14-16) “Kötü ruhlar (ve) şeytan musallat olur, o ülkeye.”

monçulayu kolusuz .. mün kadaglarını yne kuvragı .. **belgürmeki bolur toşguru (düz.taşguru) ol él uluşnuñ içinde** (18-21) “Böylesine sayısız kusurlar toplu halde ortaya çıkar o ülkede.”

birök yana yalañuklar .. kılsarlar buyan edgü kılınçığ .. seziksizin inçi[p] **togarlar üsdünki t(e)ñri yerinte** (9-13) “Eğer yine insanlar iyi amel işlerse şüphesiz doğarlar gökyüzünde, tanrı yerinde.”

birök yana kılsarlar .. érig yavlak ayıg kılınçığ .. oğguratı **tüşerler** .. üç yavlak yo[l]lar içinte (13-16) “Eğer kaba, kötü işler yaparlarsa kesinlikle düşerler üç kötü yolun içine.”

alku üdde kamagun éy(i)n **ögire sevinürler** .. özke adınaguka ékintin .. asıg kılgu ugurınta (9-11) “Hep birden fayda sağlamış olmaları nedeniyle sevinirler₂ hem kendileri hem başkalarına”

3.3.2.4. Zarfın Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

atı kü]si **kötrülür** .. nomlug [törülü]g él han tép (15-16) “Adı sanı yücelir, öğretili, kanuni hükümdar₂ diye.”

anın [bolar]nı sımtagsız **kavır[miş] k(e)rgek yazuklap** (5-7) “O nedenle bunları ihmal etmeksizin yakalayıp cezalandırmak gerekir.”

tınlıglarını yalınlıg .. öñi kıtışı **ésilür** .. küçi küsüni yme alkınıp (12-15) “Canlıların gücü kuvveti azalıp parlak benizleri solar.”

edgü n[om]ça yorıdaçı .. tözün yé[g] kişilerig .. açığ tarka emgekin .. emgetürler artuk yazuklap (5-8) “İyi yolda yürüyen asil (ve) üstün insanları ise suçlayıp büyük ızdırlara maruz bırakırlar.”

3.3.2.5. Birden Fazla Ögenin Yüklemden Sonra Geldiği Devrik Cümleler

m[ontag]lartın **artaşur** .. éligler [beglerniñ] törüsi (N) k(a)ltı yana kirmiş [teg] hua çeçeklik yemişlik<de> (ZT) (10-13) “Bunlar yüzünden bozular hükümdarların₂ yasası aynı çiçekli bir bahçeye bir filin girmesi gibi.”

kanta [birök] bar erser .. ezüg armak kişiler .. **artaşurlar é[l hanıg] (N) él orunıntın tayturup (ZT)** (7-10) “Her nerede varsa yalancı (ve) sahtekârlar; hükümdarı tahtından edip (ona) zarar verirler.”

üsdünki t(e)nriler <yügerü> .. küyü kü[zetü] tutmaktın .. ötrü **bolurlar** *yértinçüte (YT) ulug başdın elig han (N)* (3-6) “Gökyüzündeki tanrılar (bunları) yüceltip koruduğu için yeryüzünde büyük lider, hükümdar₂ olurlar.”

neçökin takı **ugaylar** *m(a)habutlarig (N) inçip (ZT)* (10-12) “(vücudun) organlarını iyileştirmeyi böyle nasıl başarabilirler? ”

sever amrak at adgır .. yügrük yañađa ulatı .. ançulayu ok yme kamagun **saçılurlar** *kalısız (ZT)*

.. *orun orun sayu öni öni (YT)* (7-12) “Çok sevdiği atları, çevik, güçlü filleri ve başka benzerleri de hep birden dağılırlar eksiksiz her biri bir başka yere.”

ötrü **tüşer** * el uluş (Ö)* .. *aç kız bolmak emgekke (YT)* .. *köni törüg kodmaktın ..elig begler tutmadın*

(Z).. *apam (Z)* (20-23) “Sonra düşer o ülke kıtlık derdine, hükümdarlar doğru yolu bıraktığı için.”

3.4. Yapılarına Göre Cümleler

Cümleyi yapısına göre incelemek cümleyi, yüklemnin bir ya da birden çok oluşuna göre değerlendirmektir. Yapılarına göre, yani yüklem sayısına göre, basit ve birleşik olmak üzere iki tür cümle vardır. Basit cümle, sözler ve söz öbekleri ile kurulur. Birleşik cümle ise, basit cümle özelliğine sahip birden fazla basit cümle ile kurulur. Basit cümlenin yapısı, söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle öğelerinden oluşur. Birleşik cümle ise, her biri kendi içinde bir bütün oluşturan birden fazla cümleden oluşur. (Karağaç, 2017: 237).

3.4.1. Basit Cümle

Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümleler basit cümledir. Çeşitleri şunlardır:

3.4.1.1. Haber-Dilek Kipleri ile Oluşturulan Basit Çekimler

3.4.1.1.1. Şimdiki - Geniş Zaman ile Basit Çekim

tarımış ı tarıg tüş yemiş .. alku barça uz **büter** (4-6) “Ekilmiş ekin₂ (ve) meyveler bütünüyle güzelce yetişir.”

özgen yagmur **tökülür** .. üç eyinki koluça (3-4) “Tatlı yağmurlar yağar mevsimine uygun olarak.”

köni nomça **başlayur** elniñ ulışnuñ törüsin (4-6) “Doğruluğa göre karar ülkenin₂ yasalarını.”

yumşak y[él]ler **yéltirer** .. tüz kezigçe üdinçe (1-3) “Yumuşak rüzgarlar eser zamanına uygun olarak.”

3.4.1.1.2. Geçmiş Zaman ile Basit Çekim

anın amtı s(e)n oğlum .. **yalanuklar hanı b(e)g boldun** (11-12) “Şimdi sen oğlum, insanlar hükümdarı₂ oldun.”

edgü edgü tözün t(e)nri kızıya **ötündün** s(e)n bo nom erdinig kênürü yağgalı küyü küzetü tutgalı (2-6) “İyi, iyi ey asil tanrıça! Sen bu öğreti mücevherini geniş alanlara yaymak için koruyup kollamak için arzda bulundun.”

edgü edgü s(e)n t(e)nriiler urunuşıya monı monçulayu kamag tınl(ı)glarka asıglıg k(e)rgelik **ötüg ötüdü**n [VIII 25 a (545)/22 - VIII 25 b (546)/2] “ İyi, iyi (seni kutlarım) ey tanrılar komutanı! Bunu bu şekilde bütün canlılara faydalı (ve) gerekli arzda bulundun.”

biz bo künki kutlug künte üzeliksiz üstünki yêg terinđe terinđ bo nom erdinig eşidgeli bolup sakınu sözleyü yetinçsiz <ulug> buyan **edgü kılınç kazgantımız** (3-8) “Biz bugün, bu kutlu günde en₂ üstün, (anlamı) derinlerden derin bu öğreti mücevherini işitmiş olmakla hesap edip söylemesi imkânsız olan büyük sevap kazandık.”

3.4.1.1.3. Gelecek Zaman ile Basit Çekim

ötrü ol yer orun ededip eğilip meñi ögrünçü üküş **telim bolgay** (4-6) “Sonra bu yeryüzü daha da güzelleşip, mamur olup çokça₂ huzurlu olacak.”

ötrü et’özi **küglüg küzetiglig bolgay korkınc ayınc bolmagay** (1-3) “Sonra bedeni korunup kollanacak, korku₂ olmayacak.”

ötrü antada kên ol kişi tülinte mênı **körgeli bolgay** (17-19) “Sonra o kişi beni rüyasında görebilecek.”

3.4.1.1.4. Emir / Diğer Kipler ile Basit Çekim

ürüg uzatı eñç esen .. **ıgsız kemsiz bolayın** .. (9-11) “Daima₂, esenlik₂ içinde hastaliksız₂ olayım.”

yana bo nom erdinig nomladaçı nomçıka arkan bodun kara yakın barıp bo nom erdinig nomladaçı nomçıka **ötügci bolzunlar** .. (12-16) “Ayrıca, bu öğreti mücevherini anlatan vaizlere bütün halk topluluk halinde yaklaşıarak bu öğreti mücevherinin vaizinden ricacı olsunlar.”

uz **ukayın bileyin** bilge bilig d(a)r(a)ni erdem (13-14) “Hikmetli bilgi daranisinin faziletini iyice anlayıp bileyim.”

bısrungalı ötleyin bodi yolug bulguka (14 -15) “Bodi yolunu bulmayı nasihat edeyim.”

kênürü **asıg kılayın** kamağ tınl(ı)g oğlanıña (15-16) “Bütün canlılara olabildiğince faydalı olayım.”

3.4.1.2. Yüklemi Asıl Fiil Olan Basit Çekimli Cümleler

edgü edreminğ et’özünğ .. özin k(e)ntü **étilgey** (18-20) “Bedenin iyi erdemini kendiliğinden edinecek.”

tarımış ı tarıg tüş yemiş .. alku barça uz **büter** (4-6) “Ekilmiş ekin₂ (ve) meyveler bütünüyle güzelce yetişir.”

özgen yağmur **tökülür** .. üd éyinki koluça (3-4) “Tatlı yağmurlar yağar mevsimine uygun olarak.”

köni nomça **başlayur** élniğ ulıñnuğ törüsin (4-6) “Doğruluğa göre kurar ülkenin₂ yasalarını.”

yumşak y[él]ler **yéltirer** .. tüz kezigçe üdinçe (1-3) “Yumuşak rüzgarlar eser zamanına uygun olarak.”

3.4.1.3. Yardımcı Fiil ile Kurulan Basit Çekimler

anın amtı s(e)n oğlum .. **yalanuklar hanı b(e)g boldun** (11-12) “Şimdi sen oğlum, insanlar hükümdar₂ oldun.”

ürüg uzatı éñç esen .. **ıgsız kemsiz bolayın** .. (9-11) “Daima₂, esenlik₂ içinde hastaliksız₂ olayım.”

yana bo nom erdinig nomladaçı nomçıka arkan bodun kara yakın barıp bo nom erdinig nomladaçı nomçıka **ötügci bolzunlar** .. (12-16) “Ayrıca, bu öğreti mücevherini anlatan vaizlere bütün halk topluluk halinde yaklaşıarak bu öğreti mücevherinin vaizinden ricacı olsunlar.”

ötrü ol yér orun ededip étılıp menğ ögrünçü üküş **telim bolgay** (4-6) “Sonra bu yeryüzü daha da güzelleşip, mamur olup çokça₂ huzurlu olacak.”

ötrü et’özi **küglüg küzetiglig bolgay korkınç ayınç bolmagay** (1-3) “Sonra bedeni korunup kollanacak, korku₂ olmayacak.”

ötrü antada kên ol kişi tülinte mênî **körgeli bolgay** (17-19) “Sonra o kişi beni rüyasında görebilecek.”

m(e)n **sözlevü teginür m(e)n** .. köni kértü çın savıg .. (18-20) “Ben doğru₂ sözü söylemeyi başarıyorum.”

yana atı kötrülmiş t(e)ñrim ne av(a)nt tıtag üze meniñ sançanaçayı könisinçe bildeçi tęp atanu teginmiş ugrın siz k(e)ntü tükel **bilü v(a)rlıkayur siz** .. (18-22) “Yine adı yüce efendim hangi nedenle benim Sançanaçayı’nin olması gerektiği kadar doğru bilici diye adlandırılma nedenini siz eksiksiz bilip buyurursunuz.”

m(e)n **sözlevü teginür m(e)n** .. köni kértü çın savıg .. (18-20) “Ben doğru₂ sözü söylemeyi başarıyorum.”

anın amtı **okıyu :: ötünür m(e)n** alkunı .. t(e)ñri burhan têtsisi :: şravaklar kuvragın kamagun barça (19-22) “Bu nedenle ben şimdi Tanrı Buda’nın müridi, onu dinleyenler topluluğunun tamamını₂ arz ederek çağırıyorum.”

3.4.2. Birleşik Cümle

Ergin, birleşik cümle ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

Türkçede umumiyetle basit cümleler, yani tek predikatlı müstakil cümleler kullanılır. Türkçenin zengin partisip ve gerundium sistemi Türkçeye en geniş ve karışık ifadeleri sâde, müstakil cümleler içinde toplamak imkânı vermektedir. Fakat bu arada az da olsa birleşik cümle de kullanılmaktadır. Birleşik cümle, bir asıl cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eder. Türkçede şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle vardır. Bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümle’yi de ilave edebiliriz. (Ergin, 2009: 404)

Karağaç ise birleşik cümleye dair görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

Birleşik cümle, yapısında birden fazla yüklem bulunduran cümledir. Bu yapı bir ana cümle ve bu ana cümlelerin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur. Birleşik cümle, basit cümleden kendisini kuran öğelerin niteliği ve özelliği yönünden ayrılır. Basit cümle, tek bir var oluşu bildirmek veya bir olma ve yapmayı nitelemek üzere bir araya gelmiş söz ve söz öbekleriyle kurulurken; birleşik cümle, birden çok basit cümleyle kurulur. (Karağaç, 2017: 238).

Karağaç da Ergin gibi birleşik cümle çeşidinin üç türde olduğunu belirtmiştir.

Metinden hareketle Eski Uygur Türkçesi ile oluşturulmuş eserde karşımıza çıkan çeşitleri şunlardır:

3.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Zeynep Korkmaz Gramer Terimleri Sözlüğü kitabında şartlı birleşik cümleyi şöyle tanımlar: “Yüklemi şart eki (-sA) ile kurulan ve esas cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan birleşik cümle. Asıl şart ve varsayıma dayanan farazi şart olmak üzere iki türlü şart cümlesi vardır.” (Korkmaz, 1992: 142)

Tahsin Banguoğlu şartlı birleşik cümleyi “Bir başcümleyle bağımlı yargı niteliğinde şart kiplerinden bir dışcümleden meydana gelen birleşik cümle” şeklinde tanımlar. Şart cümlesini olağan ve olası şart cümlesi olarak ikiye ayırır. (Banguoğlu, 2000: 549).

“Şart cümlesi, bütün dillerde yardımcı cümledir. Bir yüklem bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. Şart cümlesi tek başına yargı bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi genellikle, ana cümle yüklemine zarf gibidir ve ana cümlenin başında veya içinde bulunur.” (Karaağaç: 2017, 238).

Eski Uygur Türkçesinden itibaren -sar / -ser eki şart kipi oluşturmaya başlamıştır. Orhon Türkçesinde zarf-fiil eki olarak karşımıza çıkan bu ek, Eski Uygur Türkçesinden itibaren kendinden sonra şahıs zamirinin de kullanılmasıyla birlikte şart kipi oluşturmuştur. Metinden hareketle tespit ettiğimiz örneklerimiz şunlardır:

monçulayu ötünüp ..tılanırmak (imaho sekizinç altı) erdem küseyü .. apam birök iş yme .. **bütürmez ök erser siz** .. t(e)ñrim sizin ağızınmış .. köni kærtü savıñız .. alku barça buzulup ..ezüg bolgay seziksiz .. [VIII 5b (506)/23- VIII 6a (507)/6]

“Hitabet [sekizinci (bölüm) altı(ncıvarak)] kabiliyetinin arzusuyla böyle arz ettiğimde eğer (bu) işi tamamına erdirmezseniz efendim ağızımdan çıkmış olanların hepsi bozularak şüphesiz yalan olacak.”

kimler birök **tutsarlar** .. bo nom erdinig monçulayu .. öz et’öznüñ kuvragıñı .. eşilmekleri tarıkar. (19-22) “ Her kim böyle sahip çıkarsa bu öğreti mücevherine kendi bedeninin ait olduğu topluluğun eksikliği giderilir.”

kimler birök **küseser** .. erdini yinçü ed tavar .. köñül éyin tapınça .. küşüşleri t(e)rk kanar (12-15) “Her kim mücevher₂ (ve) mal mülk isterse gönüllerindeki isteklere uygun şekilde (bu) arzuları çabucak yerine gelir.”

kaçan birök ol tözünler oğlu bo montag tüşke utlıka **tegserler** .. ol bulmuş kazganmışlarının ülüşi üze aşnu üç erdinike tapıg udug ağır ayag kılzun ..(1-7) “Bu asiller oğlu ne zaman böyle bir sonuca₂ ulaşsa o kazanmış oldukları için öncelikle üç mücevhere itaat₂ etsin ve saygı göstersiz.”

kên keligme üdteki burhanlarka **tuşsar** biz ol ol burhanlarka <tüzü> tapınıp üç yavlak yoltaki açığ tarka_emgeklerintin <birtem> ozgay kurtulgay biz .. (8-13) “ Biz gelecek dönemlerdeki Budalara rastlarsak tüm o Budalara tamamıyla tapınarak üç kötü yoldaki ızdıraplı sıkıntılardan bütünüyle kurtulacağız₂.”

3.4.2.1.1. Bir Esas Cümleye Bağlı Birden Fazla Şart Cümlesi

’eñ mintin bo nom erdini içindeki bir şlok bir padak nomug bir burhannın bir bodis(a)t(a)vının atın bo nom erdininin başdınkı atın yme boşgunup tutup **öser sakınsar atasar yükünser ağır ayag tapıg udug kılsarlar** olarnı barça küyü küzetü <tuta> tegingey m(e)n (9-17) “Hatta bu öğreti mücevheri içindeki bir şiiri, bir paragrafı, bir Buda’nın (ve) bodis(a)t(a)vın adını, bu öğreti mücevherinin adını öğrenip ezberlerse, düşünüp adını anarsa, hürmet₂ edip hizmet₂ ederse onları tümüyle koruyup kollayacağım.”

ël han körüp b(e)lgülüg .. öz ël içinde boğunun .. yavlak kılınç kılmakın arıtı **koğturmasar tığmasar** .. astrayastiriş atl(1)g oruntakı üküş t(e)ñriler kuvragı kamagun barça bir yanlıg .. kakıg köñül turgururlar .. (3-11) “Hükümdar₂ kendi ülkesi içinde kötü işler yaptığını açıkça gördüğü halde (bu kötü işlerden onları) alıkoyup engellemezse Astrayastiriş tanrı yerindeki tanrılar topluluğu hep birden bir tür kızgın bir gönül beslerler.”

t(e)ñriler erkligi ol ëlig .. **küzetmeser ömeser** .. adın yme t(e)ñriler .. kamagun barça kemişürler titerler (6-9) “Tanrıların muktediri o ülkeyi korumazsa, düşünmezse başka tanrılar (o ülkeyi) hep birden bırakırlar, terk ederler.”

3.4.2.2. Sıralı Birleşik Cümle

Zeynep Korkmaz birleşik cümlenin alt kolu olarak adlandırdığı sıralı birleşik cümle tanımı şöyledir: “*Yalnız başlarına kullanıldıklarında da birer anlam taşıyan hükümlü cümlelerin yan yana gelmesiyle, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanarak kurulan birleşik cümle*”. (Korkmaz, 1992: 134).

Sıralı birleşik cümle, peş peşe kullanılan ve birbirlerinden noktalı virgül veya virgül ile ayrılan cümlelerden oluşan cümlelerdir. Cümleler

arasında ana cümle yardımcı cümle farkı yoktur. Cümlelerin özneleri ortak veya ayrı olabilir. Cümleler birbirlerine hikâye ve rivayet tarz eki ile bağlanabilirler. Cümle sayısı iki veya daha fazla olabilir. Cümleler arasında, eş zamanlılık, öncelik sonralık, sebep sonuç ilişkisi gibi değişik anlam ilişkileri yanında özne ortaklığı da bulunabilir: *Artık hecinler de dizgin ve üzengiye alıstılar, en talimli atlar gibi muntazam yürüyorlar.* (Özmen, 2016: 143).

3.4.2.2.1. Aynı Zamanlı Sıralı Birleşik Cümleler

kıltaçılar bar erser .. anantaras ayıg kılınçığ .. burhanların y(a)rılığı .. **yavalturur bokurur..** (6-9) “ Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu kontrol altına alır, sınırlandırır.”

y(a)rılıkançuçı köñül küçi üze .. küsüşümçe **inzünler** birgerü maña **bêrzünler** .. tıdıgsız ulug tılañurmak (15-18) “Arzuma istinaden insinler, engelsiz yüce hitabet gücünü bana tümüyle versinler.”

bu d(a)r(a)nig sözleyü mēni **okıñunlar ötünzünler** .. (5-7) “Bu daraniyi söyleyip beni çağırırsınlar,arz etsinler.”

3.4.2.2.2. Farklı Zamanlı Sıralı Birleşik Cümleler

kut kolur men küseyü .. t(e)ñri kızı siz kelip .. **kılınç** mēni seviñiri .. tıdıgsız ked tılañu (3-6)

“Tüm arzumla diliyorum, tanrıça siz gelerek beni engelsiz hitabete ulaştırın.”

3.4.2.2.3. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle

Anlam bakımından birbirine bağlı ve özneleri, tümleçleri veya yüklemeleri ortak olan cümlelerdir.

3.4.2.2.3.1. Özneleri Ortak Olanlar

bo tıltagın **el ulus** bozulur artayur şeziksiz (16-17) “Bu nedenle ülke şüphesiz bozulur, dağılır.”

köni törü edgü nom .. yitlinür batar (16-17) “Doğru yasa, iyi öğreti kaybolur gider.”

kıltaçılar bar erser .. anantaras ayıg kılınçığ .. burhanların y(a)rılığı .. yavalturur bokurur.. (6-9) “Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu kontrol altına alır, sınırlandırır.”

y(a)r(lı)kançuçı köñül küçi üze .. küsüşümçe inzünler birgerü maña bərzünler .. tıdıgsız ulug tılañurmak (15-18) “Arzuma istinaden insanlar, engelsiz yüce hitabet gücünü bana tümüyle versinler.”

bu d(a)r(a)nig sözleyü meni okızunlar ötünzünler .. (5-7) “Bu daraniyi söyleyip beni çağırınsınlar, arz etsinler.”

tört m(a)har(a)nc t(e)nriler örü turdılar ornıntın .. ötüntiler ayıtu ulug ezrua t(e)ñrike .. (19-21) “Dört Maharaja tanrılar oldukları yerden ayağa kalktılar, arz ettiler yüce tanrı Brahma’ya.”

bo tıltagın **el ulus** bozulur artayur sèziksiz (16-17) “Bu nedenle ülke şüphesiz bozulur, dağılır.”

3.4.2.2.3.2. Nesneleri Ortak Olanlar

bu d(a)r(a)nig sözleyü **meni** okızunlar ötünzünler .. (5-7) “Bu daraniyi söyleyip beni çağırınsınlar, arz etsinler.”

uz ukayın bileyin **bilge bilig d(a)r(a)ni erdem** (13-14) “Hikmetli bilgi daranisinin faziletini iyice anlayayım, bileyim.”

kıltaçılar bar erser .. anantaras ayıg kılınçığ.. **burhanlarının v(a)rlığı** .. yavalturur bokurur.. (6-9) “Anantaras günahlarını işleyenler varsa Budaların buyruğu kontrol altına alır, sınırlandırır.”

3.4.2.2.3.3. Yüklemleri Ortak Olanlar

tetik v(a)ruk bolayın.. tılañurmak edremke tükellig ..(8-9) “Hitabet kabiliyetiyle tam olarak donanmış (ve) akıllı olayım.”

ötrü ol ugrta bo çambudivip yértinçü yer suv bay barımlıg bodun kara kök (düz. köp) kalın ertinçü **ögrünçlüg sevinçlig bolgaylar** (4-8) “Sonra o zamanda Çambudvip yeryüzünde her yer bereketli, halk çokça sevinçli olacak.”

3.4.2.2.3.4. Yer Tamlayıcısı Ortak Olanlar

antada kèn **mana** <yme ançulayu ok> tapınzun udunzun (7-8) “Sonra bana da aynı şekilde adaklar sunsun, ibadet etsin.”

3.4.2.2.4. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle

Anlam bakımından birbirine bağlı, fakat özneleri, tümleçleri, yüklemleri ayrı olan cümlelerdir.

kut kolar men küseyü .. t(e)ñri kızı siz kelip .. **kılıñ** mēni seviniri .. tıdıgsız ked tılañu (3-6) “Tüm arzumu dilyorum, tanrıça siz gelerek beni engelsiz hitabete ulaştırın.”

ëliglerin kavşurup **tıñlazunlar sözleyin** .. (15-16) “Ellerini kavuşturup dinlesinler, (ben) söyleyeyim.”

üdsüz kolusuz [kez]ıgsız tolı **tüşer** kar **yagar** (3-4) “Zamansız, aralıksız dolu düşer, kar yağar.”

ba[rça] t(e)ñrilerniñ erkligi .. éyin yme <**öbkeleyür**> **kakıyur** .. asurılar [kuvragı] ançulayu ok yana **bulgan[ur]**. (13-16) “Bütün tanrıların muktediri ve aynı şekilde cinler topluluğu bu nedenle öfkelenir, hiddetlenir.”

3.4.2.3. İç İçe Birleşik Cümle

Günay Karaağaçta göre iç içe birleşik cümle, “*Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir. Yardımcı cümle, ana cümlenin bir ögesidir. Ana cümle sonda bulunur ve ana cümlenin yüklemi genellikle, “demek, zanetmek, sanmak, bilmek, görmek, görünmek, farzetmek, düşünmek” fiillerinin çekimli şeklidir.*” (Karaağaç,2017: 239).

Muharrem Ergin’in tanımına göre ise iç içe birleşik cümle: “*Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir. Bu tip birleşik cümle de- fiili ile ve nakillerde kullanılır ve cümle unsuru şekline geçen cümle de- fiilinin nesnesi durumunda bulunur*” (Ergin, 2009: 406).

Altun Yaruk’ta tanrı Buda’nın konuşmaları içiçe birleşik cümleyi örnekler. Bu cümle türü oldukça yaygın bir şekilde metinde karşımıza çıkmaktadır:

3.4.2.3.1. Tep Tedi, Tep Ötünti, Tep Yarlıkadı Kalıbıyla Kurulanlar

antag küsüş yok kim kanmaguluk bütmeğülük .. öñi kēterder kērtgünçsüz köñülüg **tēp tedi** (20-22) “Öyle ki samimiyetsiz düşünceleri bertaraf edip de yerine getirilmeyen bir arzu yoktur, dedi.”

kimler yana montag köñül öritserler .. t(e)rk üdün kutrulmaklıg edgü tüşke utlıka teggeyler **tēp v(a)rlıkadı** :: [VIII 8b (512)/12-15] “Her kim gönlünü böyle yükseltse kurtuluşla tamamlanacak sonuca çabucak₂ erecekler, diye buyurdu.”

kimler birök küseser .. erdini yinçü ed tavar .. köñül éyin tapınça .. küsüşleri t(e)rk kanar .. tép tédi .. (12-15) “Her kim mücevher₂ (ve) mal mülk isterse gönüllerindeki isteklere uygun şekilde (bu) arzuları çabucak yerine gelir, dedi.”

ötrü t(e)rk üdün kutrulmaklıg edgü tüşke -sek(i)zinç altı y(è)g(i)rmi- teggeyler t(e)ñrim tép ötünti ..[VIII 15b (526)/22 - VIII 16a (527)/1] “Sonra tez zamanda (bunun) semeresini kurtuluşla [Sekizinci (bölüm) on altı(ncı varak)] alacaklar efendi, diye arz etti.”

edgü edgü kut t(e)ñri hatunıya özke adınaguka êkiđin ulug asıg tusu kıltacı bo nom erdinig kênürü yağılguluk ertiñü k(e)rgeklig ötüg ötüntüñ tép v(a)rlıkadı :: (6-10) “ İyi, iyi ey kutlu tanrıça! İkinci kez, kendine ve başkasın, büyük fayda sağlayacak, bu öğreti mücevherinin genişçe yayılmasını sağlayacak çok gerekli arzda bulundun, diye buyurdu.”

ötrü ol yer orun ededip êtilip menji ögrünçü üküş telim bolgay tép ötündi .. (4-7) “Sonra bu yeryüzü daha da güzelleşip, mamur olup çokça₂ huzurlu olacak, diye arz etti.”

edgü edgü ağır ulug yer hañunıya .. kim s(e)n çın kértü ötügin bo nom erdinig nomladaçı nomçı birle küyü küzetü tutgalı tınl(ı)glar küsüşin kanturgalı ötündüñ bo ok avant tıltagtın yana ülgüsüz üküş buyan edgü kılınçlar tüşin utlısın aşagay s(e)n tép v(a)rlıkadı :: [VIII 21a (537)/21 - VIII 21b (538)/1]“İyi, iyi ey büyük₂ yer tanrıçası! Öyle ki sen bu doğru sözlerinle bu öğreti mücevherini öğreten vaiz ile (öğretiyi) koruyup kollayan canlıların arzularını yerine getirmek üzere arzda bulundun. İşte bu nedenler yine sayısız₂ sevap₂ karşılığ₁₂ artıracaksın, dedi.”

kop üğlerte bodunı .. ênç menşilig bolur sêziksiz tép tédi (14-16) “Bütün zamanlarda halkı mutlu₂ olur şüphesiz, dedi”

3.5. Anlamına Göre Cümleler

Leyla Karahan cümlelerin anlam özellikleriyle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle, hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O halde cümlelerin temel anlam özelliği *olumluluk* veya *olumsuzluktur*. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca *soru*, *bildirme*, *emir*, *istek*, *ünlem* vb. anlamlar taşıyabilir. (Karahan, 2019: 103).

G. Karaağaç da Karahan gibi; olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi olmak üzere anlamına göre üç çeşit cümlenin olduğunu ifade eder. (Karahan, 2017: 250).

3.5.1. Olumlu Cümle

Olumlu cümle, fiil cümlesinde işin, oluşun yapıldığını veya gerçekleştiğini; isim cümlesinde ise sözü edilen kavramın bulunduğunu, var olduğunu, bahsedilen şekilde olduğunu bildiren cümlelerdir.

“Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, *olumlu cümlelerdir*. Böyle cümlelerin yüklemi *yapma, yapılma* veya *olma* bildirir.” (Karahan: 2019: 103).

Metinden tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

yana ülgüsüz sansız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru ürüg uzatı köni kærtü savıg ok *y(a)rlıkayurlar erti*.(4-9) “Ayrıca sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.”

ezügsüz igidsiz padak ol (3) “Yalansız₂ şiidir.”

tüzülmekke tegürteçi *köni yorig ol* (4-5) “Doğruluğa götürecekt doğru yoldur.”

alku bodis(a)vat(a)vlarınñ sukançıg tatıglıg tılañurmak edreminçe *yükünür m(e)n*. (10-13) “Bütün Bodis(a)vat(a)vların tatlı₂ hitabet kabiliyetleri önünde saygıyla eğiliyorum.”

m(e)n *sözlevü teginür m(e)n* ezügsüz armaksız kærtü sözüg .. (20-22) “Ben hilesiz₂ gerçek sözü söylemeyi başarıyorum.”

meniñ ağızımta .. sav söz taşgaru ündükte .. savım éyin yörügi .. *bützün* barça kalısız (17-19) “Ağızımdan söz₂ dışarı çıktığında bu sözlerden doğan derin anlam bütünüyle eksiksiz tamamlansın.”

(P) ne için tęp tésér .. atı kötrülmış ayagka tegimlig t(e)ñrim .. m(e)n *öyür m(e)n* .(18-21) “ ‘Ne için’ diye sorarsan ey adı yüce, saygıdeğer efendim, ben düşünüyorum”

kamag t(e)ñriler kuvragı .. yumgı bir teg *sevinür* .. (6-7) “Bütün tanrılar topluluğu hep birden₂ sevinir.”

okıdukda ötündükde aşnuca bo burhanlar atın bo bodis(a)t(a)vlar atın atayu süzük <kértgünç> köñülin yükünü inçe tęp *tézünler* .. (7-12) “Okuyup benden

dilemeden önce bu Budaların, Bodis(a)vat(a)ıların adlarını anarak samimi (bir) kalple hürmet ederek şöyle desinler.”

3.5.1.1. Olumlu İsim Cümleleri

Metinde tespit ettiğimiz olumlu isim cümleleri şöyledir:

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom éligi atl(ı)g nom bitigde **sirikini kut t(e)nrı hatunı ed tavarıg üstemek atl(ı)g yéti y(é)g(i)rminç bölük** :: :: (5-11) “Altın renkli, parlak ışıklı, her şeyden yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti kitabında kutlu *Şirikini* tanrıçanın malı mülkü artırması adlı on yedinci bölüm.”

küsemiş küsüşümin kanturdaçıg kılmış işimin bütürteçig d(a)r(a)nisi **bo erür** (20-22) “Dilemiş olduklarımı yerine getirecek, başladığım işi tamamlayacak (olan) *darani* budur.”

atı kötrülmüş ayagka tegimlig t(e)nrım ..bo d(a)r(a)ni erser **abijik kılmaklıg padak ol** ..(20-22) “Adı yüce, saygıdeğer tanrım. Bu *darani* kutsama şiiirdir.”

siđi tégme iş küdöküg odğurak bütürteçi **padak ol** [VIII 14a (523)/23 - VIII 14b (524)/2] “Sihir denen işi bütünüyle bitirecek olan şiiirdir.”

tüzülmekke tegürteçi **köni yorıg ol** (4-5) “Doğruluğa götürececek doğru yoldur.”

alku tınl(ı)g oylanlarının köni onaru edgü yultızların öritdeci tözi tüpi erür ..(5-8) “Bütün canlıların doğru, iyi köklerini ortaya çıkaracak, (onların) özü₂ (olan şiiirdir.)”

ya oglum somadivaçiya monta biziñ ilkiçe berü ulalu kelmiş ulug küçlüg m(a)habrahmi ulug ezrua t(e)nrı a[y]mıñ éliglerke [han]larka tutguluk raçaşast(ı)r tégme [tör]ü bitig **bar** (6-11) “Ey oglum Somadivaçi, en eskiden beri süregelmiş yüce, güçlü Mahabrahmi Brahma tanrının buyurduğu hükümdarların₂ uyması gereken Rajaşastra adlı öğreti kitabı var.”

monuñ ugrayu tıtağı **ezügci vonagci kişi erür** (3-5) “Bunun nedeni tamamen yalancı (ve) müfteri kişi(ler)dir.”

köni kértü padak ol ..(2) “Gerçek₂ (sözlerle dolu) şiiirdir.”

3.5.1.2. Olumlu Fiil Cümleleri

3.5.1.2.1. Basit Çekimli

3.5.1.2.1.1. Geniş-Şimdiki Zaman ile Basit Çekim

yumşak y[él]ler **yeltirer** .. tüz kezigçe üdinçe (1-3) “Yumuşak rüzgârlar eser zamanına uygun olarak.”

özgen yagmur **tökülür** .. üd êyinki koluça (3-4) “Tatlı yağmurlar yağar mevsimine uygun olarak.”

tarımış ı tarıg tüş yemiş .. alku barça uz **büter** (4-6) “Ekilmiş₂ ekin (ve) meyveler bütünüyle güzelce yetişir.”

kamağ t(e)ñriler kuvragı üdün üdün **yévilür** .. tolu tükel kolusuz .. uz orđuları içinde (8-11) “Bütün tanrılar topluluğunun hepsi tamamıyla kendi saraylarına yerleşir.”

3.5.1.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman ile Basit Çekim

anın amtı s(e)n oğlum .. **yalanuklar hanı b(e)g boldun** (11-12) “Şimdi, sen oğlum insanlar hükümdarı₂ oldun.”

edgü edgü tözün t(e)ñri kızıya **ötündün s(e)n** bo nom erdinig kênürü yağgalı küyü küzetü tutgalı (2-6) “İyi, iyi ey asil tanrıça! Sen bu öğreti mücevherini geniş alanlara yaymak için koruyup kollamak için arzda bulundun.”

biz bo künki kutlug künte üzeliksiz üstünki yég teriñde teriñ bo nom erdinig eşidgeli bolup sakınu sözleyü yétinçsiz <ulug> buyan **edgü kılınç kazgantımız** (3-8) “Biz bugün, bu kutlu günde en₂ üstün, (anlamı) derinlerden derin bu öğreti mücevherini işitmiş olmakla hesap edip söylemesi imkânsız olan büyük sevap kazandık.”

3.5.1.2.1.3. Gelecek Zaman ile Basit Çekim

têriniñ kuvragıñ arkası .. **sevinçlüg bolgay** uzatı (20-21) “Topluluğun mutlu olacak daima.”

kêtergeli ugay s(e)n .. artak yavız törülerig (22-23) “”Bertaraf edeceksin bozuk (ve) kötü yasaları.”

ötrü ol yer orun ededip êtilip meñi ögrünçü üküş **telim bolgay** (4-6) “Sonra bu yeryüzü daha da güzelleşip, mamur olup çokça₂ huzurlu olacak.”

ötrü et’özi **küglüg küzetiglig bolgay korkınç ayınç bolmagay** (1-3) “Sonra bedeni korunup kollanacak, korku₂ olmayacak.”

3.5.1.2.1.4. Emir / Diğer Kipler ile Basit Çekim

ürüg uzatı ênç esen .. **igsiz kemsiz bolayın** .. (9-11) “Daima₂, esenlik₂ içinde hastaliksız₂ olayım.”

yana bo nom erdinig nomladaçı nomçıka arkan bodun kara yakın barıp bo nom erdinig nomladaçı nomçıka **öüğü bolzunlar** .. (12-16) “Ayrıca, bu öğreti mücevherini anlatan vaizlere bütün halk topluluk halinde yaklaşıarak bu öğreti mücevherinin vaizinden ricacı olsunlar.”

uz **ukayın bileyin** bilge bilig d(a)r(a)ni erdem (13-14) “Hikmetli bilgi daranisinin faziletini iyice anlayıp bileyim.”

3.5.1.2.2. Birleşik Çekimli

3.5.1.2.2.1. Geniş-Şimdiki Zamanın Hikâyesi

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru ürüg uzatı köni kærtü savıg ok **y(a)rlıkayurlar erti**.(4-9) “Ayrıca sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.”

ol üdün vasunduri atl(1)g yer hatunı ol kuvrag arasinta **erür erti** (15-17) “O sırada Vasundari adlı yer tanrıçası o topluluk içinde bulunuyordu.”

yana ülgüsüz sanşız kolti sanınça kalp üdlerdin berü yana turkaru ürüg uzatı köni kærtü savıg ok **y(a)rlıkayurlar erti**.(4-9) “Ayrıca sayısız₂ sonsuz zamanlardan beri duran ebedî (ve) doğru₂ sözü de buyururlardı.”

kimler birök adınlar köni kærtü savlıg erserler : : inçip olarnıñ ol antag kærtü savlarına yme éyin ögirü **y(a)rlıkayurlar erti** .. (9-13) “Başkalarından her kim doğru₂ sözlü ise onların o doğru sözlerinden dolayı (aynı şekilde) zevkle karşılık verirlerdi.”

3.5.1.2.2.2. Gelecek Zamanın Hikâyesi

küşüşüm ol atı kötrülmişe ulug y(a)rlıkançuçı köñülin yügerü kılı y(a)rlıkap .. éligler hanlarka tutguluk köni törüg el başlamak biligig körkiü **y(a)rlıkagay erti** .. (5-9) “Ey adı yüce (tanrım), büyük, şefkatli (bir) gönül yükseltmeyi buyurup hükümdarların₂ tutacağı doğru yolu, devlet yönetme bilgisini (bize) bahşedecekti.”

3.5.1.2.2.3. Geniş-Şimdiki Zamanın Şartı

birök ol kişi altun kümüş **küsefür erse** altun kümüş bergey m(e)n :: (3-5) “Eğer o kişi altın, gümüş istiyorsa altın, gümüş vereceğim”

y r altınk  ağılıklar  küseyür erser ağılıklar  körkitgey m(e)n (5-7) ‘‘Yer altındaki hazineleri istiyorsa hazineleri ona g t recekim.’’

3.5.2. Olumsuz Cümle

3.5.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi

antag küsüş yok kim kanmaguluk b tmeg l k ..  ni k terder k rtg n s z k n l g ‘‘Oyle ki samimiyetsiz düşünceleri bertaraf edip de yerine getirilmeyen bir arzu yoktur.’’

bo ıduk dar(a)nig t r si birle sözlemekig bo nom erdinig k y  küzetü tutmakınnı buyanlık asıgı kolusuz erür :: (2-6) ‘‘Bu kutsal daraniyi uygulamasıyla söylemenin, bu öğreti mücevherini koruyup kollamanın sevap kazandıran faydası ölçsüz d r.’’

3.5.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi

3.5.2.2.1. -mA ile Kurulanlar

eşidteçi tınl(ı)glar .. ağır ayag kılzunlar .. kayu iş k d k kiltukta .. yokuz kurug bolmazun t p .. (20-22)

‘‘ (Beni) işiten canlılar hangi işi2 yapıyorlarsa (işleri) faydasız olmaması için (bana) büyük saygı göstersinler.’’

 tr  m(e)n ürüg uzaı bo kişini k y  küzetü tutup ne k(e)rgekin egs k k(e)rgek kılmağay m(e)n (13-15) ‘‘Daha sonra ben bu kişileri daima koruyup kollayarak hiçbir ihtiyacını eksik etmeyecekim.’’

bo  t g m ne  igid ez g bolu teginmegey (12-13) ‘‘Bu sözüm asla yalan2 olmayacak.’’

 tr  et’ zi küglüg küzetiglig bolgay korkınç ayın  bolmagay .. (1-3) ‘‘Böylelikle bedeni korunup kollanacak, korku2 olmayacak.’’

3.5.2.2.2. -mAz ile Kurulanlar

 lte uluşta kişike a  kız emgek bultukmaz (6-8) ‘‘ lkedeki2 insanlar kıtlık sıkıntısına maruz kalmaz.’’

künli aylı ordular .. kolu[sın] te in şaşurmaz [VIII 37a (565)/22 - VIII 37b (566)/1] ‘‘Güneş (ve) ay zamanını (ve) dengesini şaşırılmaz.’’

bolar kamag t(e)ñriler tözün yavaş yahşikler taplamazlar kılmakıg .. ayıg kılınç işlerig .. (20-23) “Bunlar, bütün bu tanrılar (ve) asil, sakın iyi ruhlar kötü amelleri onaylamazlar.”

bo meniñ savım neñ ezüg igid bolu teginmez (6-8) “Benim bu sözlerim asla yalan₂ olmayacaktır.”

yat yagıka basınturup küzetü umaz bodunun (14-16) “Düşmanlar tarafından bastırılarak halkını koruyamaz.”

3.5.2.2.3. Ermez ile Kurulanlar

[kayu] iş küdök kıltukta .. idi bütürü ermezler (2-3) “Herhangi bir iş yaptıklarında (o işi) asla bitiremezler.”

ermez olar élig han .. yme ermez kértü ogul (5-7) “Hükümdar₂ ol(a)maz onlar ve sayılmazlar gerçek evlat.”

inçip ol kişi az saran köñül turgurguluk ermez (16-17) “Böylelikle o kişi kalbinde hırs barındırmayacaktır.”

3.5.3. Soru Cümleleri

“Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir. Soru eki – mI ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır.” (Karahan, 2019: 107).

Eski Uygur Türkçesinde görülen +mU (+mu/+mü) şeklindeki bu ek, isimlerin soru şeklini teşkil eder. Metinde +mU (+mu/+mü) ile kurulan soru cümlelerine hiç rastlanmamıştır.

Eski Uygur Türkçesinde neçök “nasıl”, neçökin “ne şekilde”, negü “ne gibi”, ne için “ne için”, kayu “nerede” gibi soru zarfları ile soru anlamı sağlanmıştır. Metinde soru anlamı veren sözcüklerin cümledeki kullanımları şu şekildedir:

negü için t(e)ñriler .. t(e)ñri yérinte togup ok yme yana neçökin .. bolurlar t(e)ñrilerinñ erkligi monı monçulayu ugurın .. (9-13) “Niçin tanrılar gökyüzünde doğup da (sonra) böyle zamanla nasıl tanrıların muktediri olurlar?”

neçökin t(e)ñrim yalañuklar .. togup yana kişi ara .. seçe yalañuzın bolurlar .. yalañuklarka élig han .. (6-9) “Tanrım insanlar nasıl insanlar arasında doğup da (bu) insanlara hükümdar₂ olarak tek başlarına seçilirler?”

neçökin t(e)ñrim yal(a)ñuklar yertinçüde turup [o]k .. -sek(i)zinç sekiz otuz – ne ugrka t(e)ñri tēp .. atı bolur olarnıñ .. yana yme **negü için** .. **kayu** inçip avant tıltagın .. t(e)ñri oğlı tēp atı üze .. kükülürler kişi ara .. [VIII 27/26 – VIII 28a (549) /6] “Tanrım insanlar yeryüzünde yaşayıp da [Sekizinci (bölüm) otuz(uncu varak)] nasıl, ne zaman, ‘tanrı’ diye adlandırıyorlar?”

neçökin takı ugaylar m(a)habutlarıg inçip (10-12) “(Vücudun) organlarını iyileştirmeyi böyle nasıl başarabilirler?”

ya tözünüm saña **negü** k(e)rgek (21-22) “Ey asilim, sana ne gerek?”

kayu erür ol raçaşast(ı)r tēgme törü (23) “Bu Rajaşastra denen öğretini nerededir?”

ne için (23) “Ne için?”

4. SONUÇ

“*Altun Yaruk Sekizinci Kitap’ın Söz Dizimi*” isimli bu tezde Altun Yaruk Sekizinci Kitap’ın *Metin* bölümünden incelediğimiz St. Petersburg yazmasındaki kelime grupları ve cümlelerden hareketle yapılan incelemeler değerlendirilerek dönemin dili, eserin üslubu ve değeri üzerine yargılara varılmaya ve bununla birlikte Eski Uygur Türkçesinde cümlenin yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Türk dilinin Eski Türkçe dönemine ait olan Eski Uygur Türkçesi devresinde metinden hareketle, incelemelerimiz sonrasında cümle kısmında yapı bakımından en çok basit cümlelerin kullanıldığı, bunun dışında sırasıyla şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve sıralı birleşik cümlelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yüklem türüne göre cümlelerin ağırlıklı olarak fiil cümlesi olduğu, isim cümlesine çok az yer verildiği; yüklem yerine göre en çok kurallı cümlenin kullanıldığı, devrik cümle daha az yer verildiği; anlamına göre ise cümlelerin çoğunun olumlu cümle olduğu, olumsuz ve soru cümlelerine çok az yer verildiği ortaya çıkmıştır.

Kelime grupları hakkında ise şunlar söylenebilir:

Türkiye Türkçesinde kullanılan hemen hemen bütün kelime gruplarına rastladığımız bu eserden hareketle Eski Uygur Türkçesinde sıfat tamlamalarının diğer kelime gruplarına oranla daha çok kullanıldığı görülmüştür. Ardından sırasıyla tekrar grupları, zarf fiil grupları, belirtisiz isim tamlamaları, birleşik fiil gruplarının da yoğun olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. En az kullanılan kelime grupları olarak ise; ilgi grubu, ünlem grubu, isnat grubu, yönelme-bulunma-ayrılma grubu karşımıza çıkmıştır.

Eserde geçen bazı cümlelerde, orijinal metin ile tercüme metin arasında gramatikal açıdan, metnin orijinal yapısına uymayan ekler ve sözcükler kullanılmıştır. Söz gelimi; orijinal metinde devrik olan bir cümle, çevirmen tarafından düz cümleye çevrilerek aktarılmış; metinde, Eski Uygur Türkçesi zarf-fiil eki alan bazı fiiller, tercüman tarafından günümüz Türkçesine diğer fiilimsi ekleriyle çevrilmiş ya da bu fiiller yüklemleştirilmiştir. Yer yer de Eski Uygur Türkçesi sıfat-fiil eki alan bazı sözcüklerin çevirmen tarafından günümüz Türkçesine isim-fiil eki aldirılarak aktarıldığı ve orijinal metinde adlaşmış sıfat-fiil gruplarının çevirmen tarafından farklı aktarıldığı görülmüştür. Metnin birçok yerinde çeviri bir eser

olmasından ötürü bunun gibi benzer sorunlar yaşanmış olsa da eser, döneme ait özelliklere ulaşmamızı sağlamıştır.

Eski Uygur Türkçesinde “tegin-, yarlıka- ötün- ve yükün-” modal saygı fiilleri ile kurulan birleşik fiil gruplarına çok fazla rastlanılmıştır. Ve Birleşik fiil gruplarının ağırlıklı olarak bu eylemlerle oluşturulduğu tespit edilmiştir. Altun Yaruk Sudur’un Buda ile öğrencileri arasında geçen karşılıklı konuşmaları konu edinmesinden dolayı saygı bildiren bu yardımcı fiillerin kullanıldığı söylenebilir. Çoğunlukla bu cümlelerin önünde yer alan “tép” kelimesi zarf unsuru olarak yer alıp esas yargıyı nitelemiştir.

Eski Uygur Türkçesinde daha çok metin neşriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Eski Türkçenin söz dizimi alanında yapılan çalışmalar azdır. Türkçede pek çok cümle çeşidi ilk defa Eski Uygur Türkçesinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni de Uygurcadan kalmış olan eserlerin tercüme nitelikte olmasıdır. Günümüz Türkçesinde bir gramer kitabı yazılacaksa “söz dizimi” sorunlarının pek çok anahtarı Eski Uygur Türkçesi metinlerinde bulunmaktadır. Eski Uygur Türkçesi ile günümüzde müstakil bir söz dizimi çalışması çok azdır. Bu alanda çalışanlara tezimizin katkı sunacağına inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Adams, B. S. (1981). "A Feature of the Izafet in the Orhon Inscriptions". *TDAY-Belleten*. 1978-79: s. 33-38
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Berbercan, M.T. (2014). TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHİ DÖNEMLERİ VE ORTA TÜRKÇENİN YERİ MESELESİ. *Tarih Okulu Dergisi*, S. XVII, 765-783.
- Bilgegil, M. Kaya. (1963). *Türkçe Bilgisi*. Ankara.
- Bilgegil, M. Kaya. (1982). *Türkçe Bilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1934). Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstılahları. *Türkiyat Mecmuası*, C.4, S. 5
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağatay, S. (1978). *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Çetin, E. (2017). *Altun Yaruk Sekizinci Kitap*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca İkillemeler Üzerine. *Belleten*. 65 (2). 243
- Çağatay, S. (1978). *Uygurcada Hendiadyoinler*. Ankara Üniversitesi. Yıllık Çalışmalar Dergisi. DTCF Yayınları. 29-30
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2019). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2018). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Kültüral, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*: Simurg Yayınevi.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Karagöz, İ. (2003). *Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi.
- Hatioğlu, V. (1972). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Şirin User, H. (2012). "Eski Türk Yazıtlarında Politik ve Askerî Terimlerden Örnekler" *Bilgi*, S. 60, s. 257-272.

- Toyürek, H. ve Ç. Pekacar. "Eski Türkçeden Günümüze Eksiz Ad Tamlaması Meselesi" Dil Araştırmaları S. 15, güz 2014, s. 9-16
- Güner, F. (2007). Divân-I Hikmet'te Sözcük Gruplarının İncelenmesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
- Mansuroğlu, M. (1997). "Eski Anadolu Türkçesi'ndeki Bazı İsimler ve Unvanlar Hakkında". Çev. Reşide GÜRSES. Dil Bilgisi. S.60. 41-50. Ankara
- Ersan, R. (2015). Altun Yaruk Bağlamında Eski Uygurcada Fiil Birleşmeleri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı
- Erdal, M. (2004). *A Grammar Of Old Turkic*. Brill Publications. Handbook of Oriental Studies. Leiden-Boston
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (M. Akalın, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. V. (1999). *Eski Türkçenin Grameri*. (M. Akalın, Çev.) Ankara: TDK Yayınları.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları
- Hatiboğlu, V. (1963). "Kelime Grupları ve Kuralları". TADY-B Ankara: 1988: S. 203-244.
- Ergin, M. (1986). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ediskun, H. (1985). *Yeni Türk Dilbilgisi*. İstanbul.
- Delice, H.İ. (2003). *Türkçe Sözdizimi: Kitabevi*.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. (Ali Ulvi, Çev.)
- Dilaçar, A. (1968). "Orta İnanca-Türkçe İlişkileri", XI. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, Ankara.
- Gömeç, S. (1997). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Taşgıl, A. (2017). *Kök Tengri'nin Çocukları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Ercilasun Ahmet B. (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). "Eski Türkçe", *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arat, R. R. (1987). *Türk Dilinin İnkişafı. Makaleler I*. Haz. O. F. Sertkaya. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şen, S. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Elif Küçük, Samsun Necati Akçağlılar Anadolu Lisesi'nden 2015 yılında mezun oldu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nden 2018 yılında OMÜ LEE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmakta, orta derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları, Edebiyat.

İletişim Bilgileri

ORCID ID: 0000-0002-2182-3810

